

О.М. Левченко, Н.С. Шалімова,
Т.І. Грінка, О.В. Сторожук

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний
посібник

**О.М. Левченко, Н.С. Шалімова,
Т.І. Грінка, О.В. Сторожук**

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ОБЛІКОВО-
АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

навчальний посібник

**Кропивницький
2022**

УДК 657.6:658:338.246(075.034)

ПЗ0

Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Центральноукраїнського
національного технічного університету
(*протокол № 10 від 27.06.2022 р*)

Рецензенти:

Лісовий Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу, Державний податковий університет, м. Ірпінь (Україна)

Фесенко Валерія Валеріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування, Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро (Україна)

Самостійне електронне текстове видання

Авторський колектив: Левченко О.М. док. екон. наук, професор, Шалімова Н.С. док. екон. наук, професор, Грінка Т.І. канд. екон. наук, доцент; Сторожук О.В. канд. екон. наук, доцент.

Інформаційне та обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: навч. посіб. / О.М. Левченко, Н.С. Шалімова, Т.І. Грінка, О.В. Сторожук, Кропивницький: ЦНТУ, 190 с.

У посібнику викладено програмний матеріал з теорії та практики формування інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. З позицій системного підходу обґрунтовано склад, структуру, принципи функціонування й методологію впровадження обліково-аналітичних систем як головного ресурсу інформаційного забезпечення, орієнтованих на підтримку процесів прийняття рішень щодо посилення економічної безпеки підприємства. Значної уваги приділено розгляду практичної організації надійних інструментів обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Рекомендовано для наукових працівників, фахівців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів економічного профілю.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	8
--	----------

1.1. Інформаційно-забезпечувальна модель економічної безпеки підприємства	8
---	---

1.2. Суть і місце обліково--аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	15
--	----

1.3. Понятійно-категоріальний апарат обліково-аналітичного забезпечення в системі управління економічною безпекою підприємства	26
--	----

1.4. Склад обліково-аналітичної системи підприємства, характеристика структурних частин	33
---	----

<i>Питання для самостійного опрацювання</i>	<i>39</i>
---	-----------

<i>Контрольні запитання для самодіагностики</i>	<i>40</i>
---	-----------

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	41
---	-----------

2.1. Основи організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.....	41
--	----

2.2. Принципи організації та механізм функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	49
--	----

2.3. Формування контролю, організація аудиту системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	55
--	----

<i>Питання для самостійного опрацювання</i>	<i>62</i>
---	-----------

<i>Контрольні запитання для самодіагностики</i>	<i>63</i>
---	-----------

РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА, ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 64

3.1. Методологія обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства 64

3.2. Методичні аспекти діагностування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства 77

3.3. Критерії ідентифікації рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства..... 85

Питання для самостійного опрацювання 94

Контрольні запитання для самодіагностики 95

РОЗДІЛ 4. ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА 96

4.1. Класифікація ризиків в системі інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства 96

4.2. Технології діагностики та аналізу ризиків фінансово-економічної безпеки підприємства 101

4.3. Облік, внутрішній аудит і контролінг ризиків як підґрунтя аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства 109

4.4. Методи управління економічним ризиком в системі фінансово-економічної безпеки підприємства..... 113

Питання для самостійного опрацювання 117

Контрольні запитання для самодіагностики 118

РОЗДІЛ 5. ІНФОРМАЦІЙНА ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 119

5.1. Обов'язки, відповідальність, професійні компетенції фахівців у сфері інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства 119

5.2. Вплив професійних ризиків бухгалтера-аналітика на стан економічної безпеки підприємства 123

5.3. Мотивація діяльності персоналу як чинник досягнення економічної безпеки при обліково-аналітичному забезпеченні 126

Питання для самостійного опрацювання 130

Контрольні запитання для самодіагностики 130

РОЗДІЛ 6. МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 131

6.1. Моніторинг достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності 131

6.2. Виявлення шахрайства з бухгалтерською, фінансовою, управлінською звітністю 142

6.3. Обліково-аналітичне забезпечення перевірки надійності контрагентів 148

6.4. Інформаційне забезпечення економічної розвідки 155

Питання для самостійного опрацювання 162

Контрольні запитання для самодіагностики 162

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 164

ДОДАТКИ 179

ВСТУП

Сучасні інтеграційні процеси та кризові умови зовнішнього середовища актуалізують потребу формування релевантного інформаційного забезпечення для прийняття раціональних й ефективних управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства.

Головним ресурсом сьогодні стає інформація, відповідно, в нових умовах сучасної глобалізації суспільства істотно посилюється значення мінімізації загроз та ризиків, виявлення та попередження відхилень, помилок і шахрайства, усунення їх причин, зміцнення безпекової парадигми управління підприємством.

Важливу роль в оптимізації виробничих процесів у суб'єкта господарювання відводять побудові та ефективній організації обліково-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Все це потребує підготовки висококваліфікованих кадрів зі спеціальності «Управління фінансово-економічною безпекою підприємства», які б могли на належному рівні та в установленому законодавством порядку:

- оцінювати наявну інформацію та ухвалювати рішення у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства;
- планувати та організовувати обліково-аналітичну діяльність суб'єктів господарювання;
- ідентифікувати внутрішні та зовнішні загрози економічної безпеки підприємства;
- використовувати прийоми, методи та концепції обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства;
- знати особливості організації обліково-економічного забезпечення економічної безпеки підприємства різної форми власності;
- організовувати підрозділи внутрішнього контролю на підприємствах та ін.

Представлений посібник «Інформаційне та обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства» призначений на допомогу у практичній діяльності в будь-якій сфері господарювання чи для оволодіння навчальною дисципліною.

Належно організований навчальний процес передбачає попереднє засвоєння знань з таких навчальних дисциплін, як:

- «Облік і звітність в оподаткуванні»,
- «Аналіз господарської діяльності»,
- «Фінансовий облік»,
- «Звітність підприємств»,

«Облік та аудит»,
«Менеджмент організацій»,
«Планування»,
«Економіка і фінанси підприємства»,
«Фінанси, обіг, гроші та кредит».

Результати досліджень, викладені у посібнику, згруповані у шість розділів, що відображають концептуально-теоретичні та методологічні засади бухгалтерського обліку, аналізу, контролю й аудиту як єдиної прикладної системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

У посібнику реалізований поступальний принцип розгляду матеріалу: від теоретичних основ системи інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства до все більш поглиблених і теоретично диференційованих частин.

Представлений посібник має високу інформаційну насиченість, він дозволяє критично мислити, вчитися самостійно, всебічно досліджувати обліково-аналітичні процеси, що відбуваються на підприємстві, розумітися в методах та інструментах управління економічною безпекою підприємства.

Матеріал, що ліг в основу цього посібника, складений на базі значної кількості вітчизняних та закордонних джерел: підручників, монографій, дисертацій, конспектів лекцій, наукових статей, та матеріалів наукових конференцій. Крім того тут відображені розробки, виконані особисто авторами.

Автори висловлюють глибоку вдячність рецензентам:

д.е.н., проф. Лісовому Андрію Васильовичу,

д.е.н., проф. Фесенко Валерії Валеріївні

за цінні зауваження і побажання, які сприяли покращенню змісту посібника.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Інформаційно-забезпечувальна модель економічної безпеки підприємства

В сучасних умовах успішна реалізація цілей і завдань зміцнення економічної безпеки та розвитку підприємства значною мірою залежить від ефективного використання його інформаційних ресурсів.

Визначаючи інформаційні ресурси як економічну категорію, Нетреба І. О. [82] трактує дане поняття як «сукупність даних, що надходять із зовнішнього оточення або є відомостями про функціонування підсистем підприємства, становлять основу його інформаційної інфраструктури, зібрані та систематизовані за допомогою сучасних інформаційних технологій і систем, використовуються керівниками підприємства з метою розробки та прийняття стратегічних й оперативних управлінських рішень».

Інформаційні ресурси, на відміну від інших видів ресурсів (фінансових, енергетичних, трудових, матеріальних), мають наступні особливості:

- можливість використання у різних цілях управління;
- невичерпність – з часом не зникають, а приростають;
- цінність інформації зростає у її поєднанні з факторами виробництва;
- багаторазовість використання однієї і тієї ж інформації;
- інформація ціниться нижче вартості внаслідок того, що часу відтворення вимагає менше, ніж на здобуття знань;
- висока наукоємність інформаційних ресурсів;
- легко збирається та передається.

Ефективна інформаційна політика реалізується тими керівниками, які усвідомили, що накопичувана в різних службах підприємства інформація є цінним ресурсом, і цей ресурс має забезпечувати економічну безпеку та оптимізовувати господарську діяльність підприємства. Інформаційні ресурси є основою інформаційного забезпечення діяльності підприємства, вони визначають його стратегічний успіх.

Існують різні трактування сутності поняття «інформаційне забезпечення економічної безпеки».

Поляков П. А. [93, с. 101] під інформаційним забезпеченням розглядає сукупність методів та засобів, метою використання яких є збір, оцінка та аналіз інформаційних джерел, а також прогнозування на їх основі результатів ведення

діяльності. Схожу позицію щодо сутності підсистеми інформаційного забезпечення відображено в праці Іванюти Т. М. [54, с. 7] , що розкривається за рахунок сукупності методів, засобів і способів, спрямованих на збирання, аналіз, захист інформації, а також прогнозування, постійну консультативну підтримку та вироблення рекомендацій щодо прийняття ефективних управлінських рішень оперативного та стратегічного характеру.

Своє трактування цієї категорії дає Коптева Г.М.: « Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємства – це сукупність нормативної бази, форм документів, систем показників, індикаторів і методів оцінювання економічної безпеки та управлінських рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі підприємства» [66].

Цікавою є позиція Петренка С.М. , який розглядає інформаційне забезпечення управління як сукупність реалізованих рішень щодо обсягів інформації, її якісного та кількісного складу, розміщення і форм організації. При цьому метою інформаційного забезпечення управління є своєчасне надання необхідної і достатньої інформації для прийняття управлінських рішень, що забезпечують ефективну діяльність як підприємства в цілому, так і його структурних підрозділів [90].

Отже, на основі аналізу представлених тверджень під **інформаційним забезпеченням економічної безпеки діяльності підприємства** розуміється *організаційно-функціональний комплекс спеціально підібраних форм, методів та інструментів управління інформаційними ресурсами, необхідних і придатних для реалізації обліково-аналітичних і управлінських процедур, що забезпечують безпечне стабільне функціонування підприємства, його стійкий перспективний розвиток.*

Відповідно до цього, перед системою інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства ставиться мета та завдання (рис 1).

Загалом, можна сказати, що інформаційного забезпечення є каналом отримання необхідної інформації. При цьому, формування баз даних на підприємстві можуть у майбутньому бути використані для прогнозування розвитку діяльності підприємства чи відслідковування тенденцій його функціонування, а тому їх ведення є необхідною умовою для ефективної побудови системи економічної безпеки в цілому.

Рис.1 Мета та завдання інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Суб'єкти інформаційної системи підприємства є відповідальними за збір достовірних даних, здійснюють прямий вплив на процес забезпечення безпеки підприємства з боку економічної та інформаційної складової його роботи. Саме тому варто здійснити класифікацію відповідальних за виконання завдань, поставлених перед даною системою, а також спеціалістів, які в подальшому будуть користуватися зібраними даними (табл. 1).

Така класифікація, окрім суб'єктів, що беруть участь у етапах інформаційного забезпечення, також відображає їх групування за рівнем доступу до зібраних даних і відповідні структурні підрозділи, які беруть участь у процесі інформаційного забезпечення.

Доступ до перерахованих видів даних має здійснюватися відповідно до груп суб'єктів інформаційного забезпечення. Це необхідно для забезпечення максимального збереження та досягнення високого рівня інформаційної безпеки підприємства.

На рис. 2 представлена інформаційно-забезпечувальна модель економічної безпеки підприємства, яка є найважливішим елементом механізму управління економічною безпекою суб'єкта господарювання.

Таблиця 1

Класифікація суб'єктів інформаційного забезпечення процесу управління економічною безпекою підприємства

Класифікаційна ознака	Вид суб'єктів забезпечення
Залежно від етапу формування інформації	Здійснюють збір та систематизацію інформаційних даних
	формують бази даних
	здійснюють попередній аналіз інформації
	створюють інформаційне підґрунтя для прийняття рішень суб'єктами економічної безпеки
	забезпечують збереження та захист зібраних даних
Залежно від рівня доступу до інформації (Закон України «Про інформацію», ст. ст. 20, 21)	мають доступ лише до відкритої («публічної») інформації
	мають обмежений доступ до інформації: - конфіденційної - таємної - службової
Залежно від роботи в структурному підрозділі	бухгалтерський відділ
	аналітичний відділ
	служба економічної безпеки підприємства
	економічний відділ
	відділ маркетингу
	відділ кадрів
	ІТ -відділ

Основними елементами будь-якого інформаційного забезпечення є підсистема забезпечення підприємства достовірною інформацією, підсистема захисту інформаційних ресурсів, динамічна база даних, інформаційні технології.

Функціональні компоненти підсистеми забезпечення підприємства достовірною інформацією (набір основних функцій, які покликана виконувати інформаційна система) це: пошук інформації усіма законними методами, систематизація інформації, її облік та аналіз, підготовка обліково-аналітичної документації, доведення інформації до керівництва підприємства. Саме ця підсистема забезпечує ефективну взаємодію структурних підрозділів підприємства на основі оперативної аналітичної інформації про поточний і очікуваний економічний стан підприємства, можливі внутрішні та зовнішні загрози, що можуть негативно вплинути на функціонування підприємства.

Інформаційно-забезпечувальна модель економічної безпеки підприємства містить підсистему захисту інформації та власності підприємства, яка гарантує досягнення максимальної ефективності захисту інформаційних ресурсів.

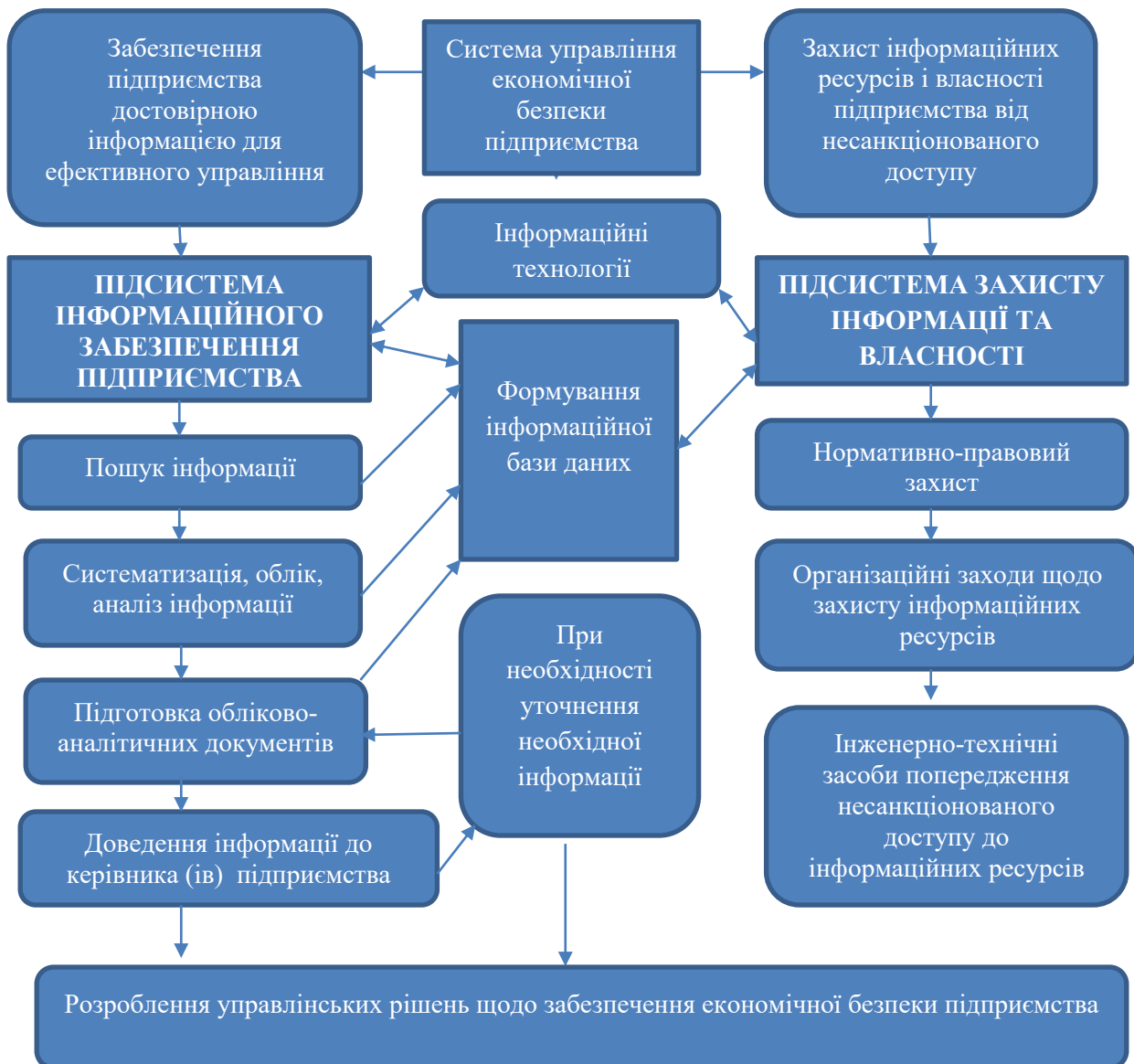

Рис. 2 Інформаційно-забезпечувальна модель економічної безпеки підприємства

***Комплексна система захисту інформації** – сукупність організаційних і інженерно-технічних заходів, які спрямовані на забезпечення захисту інформації від розголошення, витоку і несанкціонованого доступу.*

Система інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства завжди є інтелектуальним інструментарієм. Функціональне призначення інформаційно-забезпечувальної моделі економічної безпеки підприємства полягає у тому, що вона надає суб'єкту управління інформацію не тільки для вибору тієї або іншої альтернативи із вже наявного набору, а дозволяє розробляти нові управлінські рішення, тобто формувати набір, а потім за

виникнення певної ситуації обирати одну із розроблених управлінських альтернатив для забезпечення безпечного розвитку підприємства.

Оскільки система інформаційного забезпечення має об'єктивно відображати інформацію про стан суб'єкта господарювання в цілому та економічної безпеки загалом у будь-який момент часу, вона має діяти постійно та здійснювати збір, обробку та систематизацію інформації швидко, вчасно, враховуючи при цьому всі дані, що надходять не лише з внутрішніх, а й від зовнішніх джерел (табл 2).

Таблиця 2

Перелік джерел інформації для інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства

Внутрішні джерела інформації	Зовнішні джерела інформації
1. керівництво підприємства 2. бухгалтерські програми із довідниками 3. система управлінського обліку 4. системи нагляду за об'єктами захисту (відео- та радіозапис, фізичне розміщення уповноважених осіб) 5. фінансова звітність 6. працівники підприємства	1. законодавчі та нормативні акти 2. статистика органів виконавчої влади 3. конкуренти 4. партнери, інвестори 5. споживачі 6. державні органи влади 7. засоби масової інформації

Рівень забезпеченості підприємства внутрішньою та зовнішньою інформацією визначається його можливостями адекватно оцінити власну економічну безпеку, вчасно виявити негативні тенденції, відреагувати на них.

Усю зібрану та систематизовану інформацію, за необхідності, поділяють на 3 групи відкритості:

- до публічної інформації відносять дані про діяльність підприємства, які можуть бути опубліковані та оприлюднені яких ніяк не вплине на його ефективне функціонування;

- до інформації з обмеженим доступом варто віднести дані, витік яких може зашкодити підприємству та спричинити матеріальні втрати чи зниження рівня його репутації;

- до третьої групи «із секретною інформацією» відносять дані, що є комерційною таємницею підприємства, а тому потребують максимального рівня захисту та збереження.

Доступ до внутрішніх джерел інформації є обмеженим для більшості співробітників на будь-якому підприємстві. Основна частина інформації підприємства належить до конфіденційної, а окрема – має статус комерційної таємниці.

Що ж стосується оцінювання інформаційного забезпечення, то воно має здійснюватися безперервно, відповідно до вибраної стратегії підприємства та бажаного рівня економічної розвідки (збирання та первинне оброблення зовнішньої і внутрішньої інформації), інформаційної безпеки (перевірка достовірності інформації, її захист, визначення рівня доступу) та обліково-аналітичного консультативного забезпечення (глибокий аналіз інформації, прогнозування та моделювання, відпрацювання рекомендацій, проведення консультацій).

Таким чином, розуміючи важливість та реальну необхідність захисту даних підприємств, варто зазначити, що в площині системи економічної безпеки система інформаційного забезпечення посідає одне з найвагоміших місць, оскільки існування системи економічної безпеки ґрунтується на достовірному та своєчасному зборі та обробці інформації, невиконання яких повністю призупинить здійснення завдань і функцій, які покладені на дану систему.

Вчасний збір, систематизація та обробка інформації є важливим етапом при визначенні стану економічної безпеки на підприємстві, що напряду впливає на швидкість прийнятих управлінцями рішень, та кроків, які можуть значно вплинути на майбутній конкурентний стан підприємства.

Ефективність використання інформаційних ресурсів підприємства визначає результативність реалізації не тільки його поточних завдань, а й стратегічних цілей розвитку, що потребує принципово нових підходів до інформаційного забезпечення всієї діяльності. Підвищення рівня інформаційної підтримки діяльності підприємства приводить до збільшення оперативності та адекватності процесу прийняття управлінських рішень, зростання показників ефективності діяльності підприємства, стабілізації його фінансового стану. Все це веде до посилення конкурентних позицій підприємства на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Інформаційне забезпечення діяльності підприємства залежить не тільки від наявності інформаційних ресурсів, а й від можливостей впровадження інформаційних інновацій, впорядкування інформаційних потоків підприємства, від вирішення проблем його ефективної інформаційної взаємодії з суб'єктами ринку.

1.2. Суть і місце обліково-аналітичної інформації в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства, як показує практика, є динамічною ознакою, яка змінюється під впливом чинників і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. Організація системи економічної безпеки підприємства забезпечує його стабільну роботу та актуалізує питання інформаційного характеру.

В перекладі з латині «інформація» — це повідомлення про будь-який факт, явище й т.п., роз'яснення чого-небудь. З метою забезпечення економічної безпеки бізнесу під ***інформацією*** слід розуміти певні відомості про фінансово-господарчу діяльність суб'єкта господарювання, які є основою прийняття управлінських рішень щодо окремих аспектів його безпечного функціонування й динамічного розвитку.

Центральне місце в складі інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства відводять обліково-аналітичної інформації [27, с.105].

Під обліково-аналітичною інформацією розуміють економічні відомості про осіб, факти, явища й процеси, які відбуваються в будь-якому суб'єктові господарювання, отримані в результаті обліку, аналізу й синтезу.

Обліково-аналітична інформація в системі економічної безпеки підприємства є сполучною ланкою між характером процесів які відбуваються на підприємстві й діяльністю фахівців з безпеки.

Для ефективного управління господарськими процесами при забезпеченні безпеки підприємства ця інформація повинна бути відповідним чином захищена й використовуватися власниками й менеджерами для прийняття тактичних управлінських рішень і виконання стратегічних завдань.

Л. Гнилицька проголошує: "Обліково-аналітична інформація представляє собою економічну модель взаємозв'язку між системою економічної безпеки, інформаційним ресурсом, якої вона є, та інформаційними процесами в середині підприємства. В якості інформаційного ресурсу обліково-аналітична інформація виступає у двох основних ролях: з одного боку, вона визначає структуру функціонування системи економічної безпеки і забезпечує її стабільність, стійкість щодо зовнішніх і внутрішніх впливів, а з іншого — визначає характер процесів, що протікають в цій системі" [28].

Обліково-аналітична інформація в системі економічної безпеки підприємства базується на обліковій (бухгалтерській) інформації, які включає оперативні дані, а також статистичної інформації, яка поряд з бухгалтерськими даними використовується для аналізу.

Саме тому необхідно конкретизувати поняття „облікова інформація” та „аналітична інформація”.

Бухгалтерський облік фіксує і накопичує синтетичну (узагальнюючу) та аналітичну (деталізовану) бухгалтерську облікову інформацію про діяльність господарюючого суб'єкта за певний період. Вона містить відомості про активи організації, про стан майна, джерела його утворення, про зобов'язання, відносини з контрагентами, про формування фінансових результатів, про прибуток та його використання тощо. Бухгалтерська облікова інформація формується на таких стадіях: виявлення, вимірювання, реєстрація, накопичення, узагальнення.

Оскільки аналітичні дані є основою для економічного обґрунтування стратегічних рішень, зокрема, раціоналізації виробництва, оптимізації перспектив розвитку економіки та підприємства тощо, великого значення набуває дослідження ступеня аналітичності інформації. В загальному виді під аналітичністю інформації слід розуміти її адекватність вимогам і завдання економічного аналізу.

Ринкові механізми зумовлюють потребу в диференціації аналізу на фінансовий та управлінський. Фінансовий аналіз – елемент фінансового обліку, що забезпечує інформацією зовнішніх користувачів на основі даних публічної бухгалтерської звітності.

Однією з важливих функцій регулювання і прогнозування господарський процесів є управлінський аналіз, головна мета якого полягає у постійному економічному забезпеченні контролю за раціональністю функціонування всієї господарської системи, виконанням виробничої програми, реалізації продукції, виявленні і мобілізації поточних внутрішньовиробничих резервів для зниження витрат на виробництво продукції та зростання його прибутковості.

Аналітичність даних бухгалтерського обліку є нічим іншим як деталізацією даних, які містяться у ньому і їх групування за важливими економічними ознаками. Також можна стверджувати, що під аналітичною інформацією перш за все слід розуміти результативні показники, необхідні при проведенні аналізу. Для отримання таких показників використовують різну економічну інформацію (показники): облікову, планову, оперативну.

Таким чином, поняття обліково-аналітична інформація включає інформацію, яку продукує бухгалтерський облік (в тому числі і аналітичний порядок із синтетичним) та інформацію, яка готується методами економічного аналізу. При цьому аналітичною є облікова інформація після опрацювання її економічним аналізом, тому не доцільно розбивати складову „аналітична” у понятті обліково-аналітичної інформації на дві частини. Очевидним є те, що

складова „облікова” включає всю інформацію бухгалтерського обліку, в тому числі і аналітичного, і синтетичного.

Зміст категорії «обліково-аналітична інформація» розкривається головним чином через зміст понять «оперативний облік», «бухгалтерський облік», «аналіз фінансово-господарчої діяльності». Тобто, обліково-аналітична інформація є результатом функціонування відповідної системи забезпечення.

Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” визначає *бухгалтерський облік як процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень*[36].

Внутрішньогосподарський (управлінський) облік - система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [52].

Як бачимо, Законом України бухгалтерський облік фактично визначений як інформаційна система, функціонування якої відповідно до певних правил забезпечує інформацією різні категорії користувачів у необхідному для них аспекті.

Охарактеризуємо економічну природу ще деяких категорій і призначення їх у процесі підготовки обліково-аналітичної інформації:

Оперативний облік використовується для спостереження за найважливішими операціями господарської діяльності з метою керування ними момент їх здійснення. Зокрема контролювати виконання договорів поставки товарно-матеріальних цінностей, розрахунків з дебіторами, випуском і реалізацією продукції і т.д.

Відмінною особливістю оперативного обліку є оперативність одержання інформації, яка є важливою для системи економічної безпеки. Крім цього, цей вид обліку передбачає вимір операцій і процесів натуральними показниками, які робить інформацію оперативного обліку корисною при оцінюванні рівня й стану економічної безпеки не тільки власного підприємства, а і його можливих партнерів.

Бухгалтерський облік фіксує й накопичує всебічну синтетичну (узагальнену) облікову інформацію про діяльність суб'єкта господарювання і його підрозділів за певний період.

Облікова інформація акумулюється і оброблюється в рамках обліково-аналітичної системи підприємства на основі бухгалтерських і економічних методів, подається в стандартизованому та упорядкованому вигляді для розробки і обґрунтування окремих управлінських рішень [50, с. 369].

Головною метою надання інформації *фінансового обліку* згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку й міжнародних стандартів фінансової звітності є забезпечення користувачів відкритою, достовірною й повною інформацією про фінансовий стан і результатах діяльності підприємства. Ця інформація необхідна, у першу чергу, широкому колу зовнішніх користувачів для прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень у сфері економічної безпеки.

Дані фінансового обліку відображають ретроспективну інформацію про події й операції, які вже відбулися, тобто на які неможливо вплинути й за всяку ціну змінити їхній хід і сліdstва.

Як відомо, релевантною є майбутня (прогностична) інформація, яку можна змінити під впливом тих або інших управлінських рішень. Саме таку інформацію надає управлінський (внутрішньогосподарський) облік. Крім цього, дані управлінського обліку мають закритий характер не тільки для зовнішніх користувачів інформації, а й для персоналу самого підприємства, який не має прямого відношення до рішення певної проблеми, яка значно підвищує її конфіденційність. Ще більше підсилюється вплив управлінського обліку на формування обліково-аналітичної інформації при забезпеченні економічної безпеки, коли мова йде про стратегічний управлінський облік, який, поєднує зовнішню й внутрішню інформацію й принципи бюджетування й дозволяє аналізувати діяльності підприємства з обліком його поточних і довгострокових цілей розвитку й безпеки.

В структурі економічної інформації виділяють цілісну підсистему облікової інформації, яка складається з наступних стадій: збір, реєстрація первинних даних, передача їх апарату управління та фахівцям (службі) з безпеки для обробки, накопичення та групування даних, формування зведеної інформації, відображення даних в аналітичному та синтетичному обліку, складання внутрішньої та зовнішньої звітності.

Потрібно зауважити, що управління економічною безпекою підприємства є постійним процесом отримання інформації про рівень безпеки та ймовірність виникнення загроз і ризиків. Саме тому обліково-аналітична інформація повинна відповідати таким вимогам:

- чітко та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві;
- подавати суб'єктам безпеки інформацію про поточний рівень економічної безпеки шляхом розрахунку найважливіших якісних та кількісних показників;
- виявляти, ідентифікувати та відстежувати розвиток внутрішніх та зовнішніх викликів, ризиків та загроз;

- формувати інформаційну базу для прийняття рішень у процесі управління економічною безпекою підприємства;
- боротися з промисловим шпигунством і витоків конфіденційної інформації. Забезпечення економічної безпеки підприємства припускає систематизацію обліково-аналітичної інформації з метою:
 - використання її для протидії зовнішнім і внутрішнім погрозам ефективної діяльності, фінансової стабільності й незалежності підприємства;
 - створення системи захисту самої інформації. Так інформація повинна мати закритий характер, не розголошуватися або використовувати для нанесення матеріального або іншого шкоди підприємству і її власникам;
 - недопущення викривлень і маніпуляцій показників фінансової звітності. Такі дані повинні бути достовірними, характеризувати реальну вартість активів зобов'язань, розкривати інформацію про можливі ризики для потенційних партнерів, пов'язані з діяльністю підприємства.

Для забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства обліково-аналітичну інформацію класифікують наступним чином (рис 3).

Залежно від джерел вступу й об'єктів захисту інформація ділиться на внутрішню інформацію про власне підприємство й зовнішню інформацію, яка містить дані про партнерів і конкурентів, а також про зовнішнє середовище, у якому функціонує підприємство.

Зовнішня інформація формується на підставі даних фінансової звітності контрагентів, статистичних даних або інших альтернативних джерел інформації, які дають можливість оцінити зовнішнє середовище, у якому функціонує підприємство.

Внутрішня інформація - це дані, які збирають та аналізують на підприємстві і фіксують у вигляді бухгалтерських та статистичних звітів.

За ступенем доступності всі види інформації розділяють на конфіденційну (закриту) і відкриту.

Конфіденційна інформація містить перелік відомостей призначених для надання певному колу користувачів. Методика визначення цих відомостей і порядок їх захисту регламентуються керівництвом суб'єкт господарювання, якщо це не суперечить вимогам Постанови Кабінету Міністрів України з 09.08.1993 року « Про перелік відомостей, які не представляють комерційної таємниці» № 611[64].

Відкрита інформація — це інформація, яка може бути надана на вимогу як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам. До такої інформації відносять: фінансову, статистичну й податкову звітність; платіжні документи; відомості про чисельність, склад працюючих, їх заробітну плату й умови роботи, а також про наявність вільних місць.

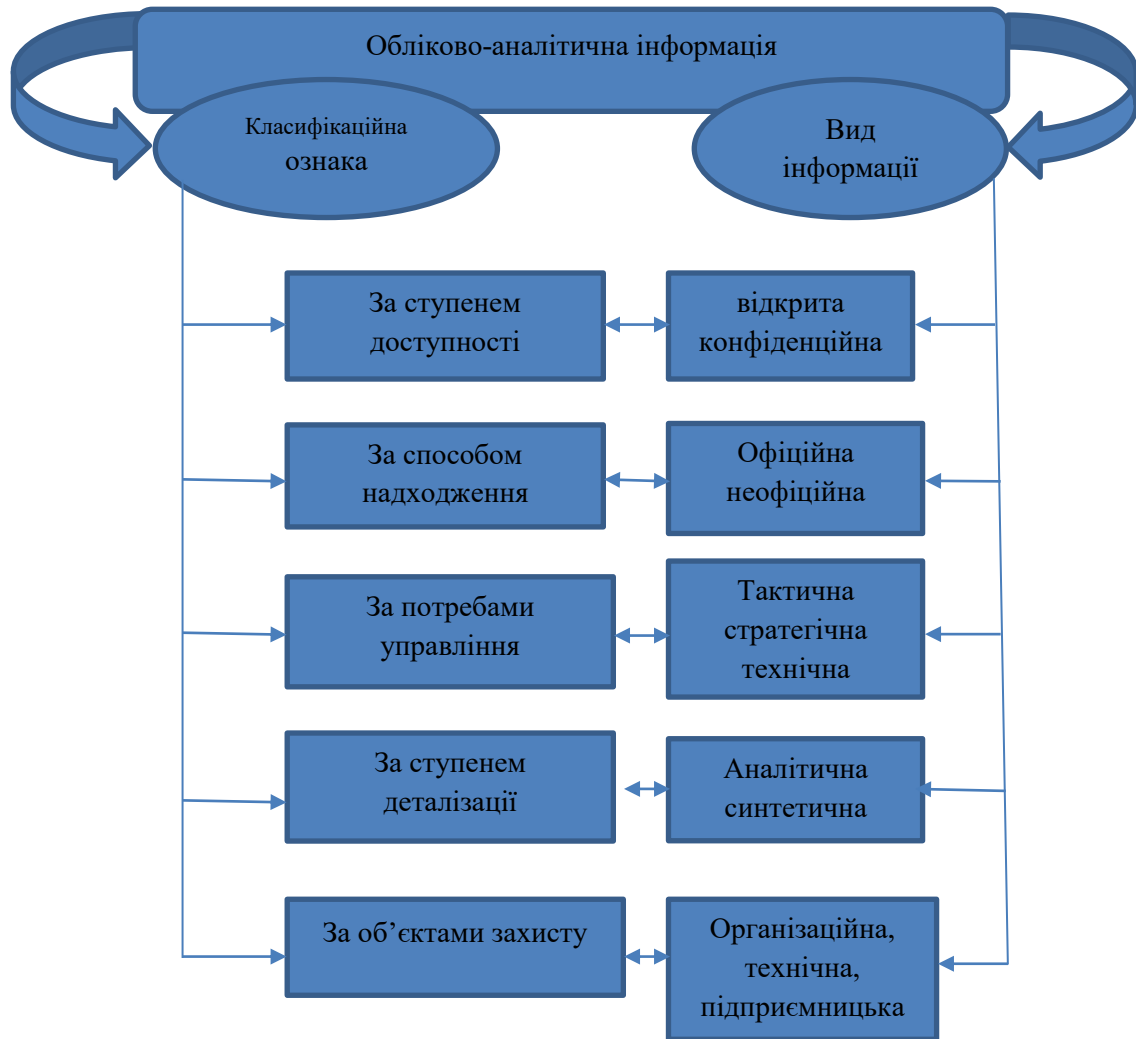

Рис. 3. Класифікація обліково-аналітичної інформації при забезпеченні економічної безпеки підприємства

Залежно від використання обліково-аналітичну інформацію розділяють на стратегічну, тактичну й оперативну.

Стратегічна інформація є вищою формою інформаційного продукту. Вона дозволяє виявляти різні види погроз і вчасно інформувати про них керівництво суб'єкта господарювання. *Тактичну інформацію* використовують для реалізації поточних завдань у системі забезпечення економічної безпеки підприємства. Оперативна інформація є найважливішим елементом забезпечення погодженості всіх структурних підрозділів суб'єкта господарювання як об'єкта захисту.

За рівнем деталізації обліково-аналітична інформація ділиться на синтетичну й аналітичну.

Синтетична інформація являє собою узагальнені відомості про об'єкти й процесах, які відбуваються на підприємстві, і відображається у відповідних формах фінансової, внутрішньогосподарської звітності або аналітичних довідках.

Аналітична інформація є більш деталізованою, основним джерелом її є дані первинних документів і облікових реєстрів.

Формування обліково-аналітичної інформації відбувається на підставі даних оперативного, фінансового й управлінського обліку, а також інформації, отриманої з альтернативних джерел, серед яких найпоширенішими є:

- * аудиторські висновки незалежного аудитора або фахівця підрозділу внутрішнього аудита підприємства;

- * канали зв'язку з інших організацій;

- * видання центральних і регіональних органів управління статистики України. У них приводяться усереднені показники по окремих видах економічної діяльності;

- * участь у роботі конференцій, нарад, семінарів;

- * періодичні офіційні видання державних органів і структур, видання Державної комісії із цінних паперів і фондовому ринку, відомчі збірники, які містять фінансові й економічні показники;

- * офіційні сайти державних структур, комітетів і міністерств, на яких публікується річна фінансова звітність.

Існує й неофіційна інформація, отримана в результаті особистих неофіційних контактів, зовнішнього спостереження й інших неофіційних агентурних джерел

Процес формування обліково-аналітичної інформації в системі забезпечення економічної безпеки підприємства (рис. 4.) передбачає, що первинні дані про його фінансово-господарчу діяльність зафіксовані в системі оперативного й бухгалтерського обліку, перетворюються в узагальнюючу облікову інформацію, яка утримується у фінансових, статистичних і внутрішніх звітах. Узагальнююча внутрішня облікова інформація, зовнішня фінансова інформація про контрагентів, надана в їхній фінансовій звітності, а також інформація, отримана зі статистичних джерел після її перевірки в плані вірогідності, є базою для аналізу й синтезу. Узагальнена належним чином аналітична інформація є підставою для прийняття управлінських рішень щодо стану й рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання, ефективності його діяльності й прогнозування заходів захисту від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

При цьому обмін інформацією в системі економічної безпеки підприємства здійснюється по п'ятьом каналам: спостереження — облік; облік — звітність; звітність — оцінювання вірогідності інформації; оцінювання вірогідності інформації — аналіз; аналіз — ухвалення рішення.

Рис. 4. Формування обліково-аналітичної інформації при забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Важливо підкреслити, що з точки зору забезпечення економічної безпеки підприємства, обліково-аналітична інформація повинна мати певні властивості:

Достовірність - якщо обліково-аналітична інформація не містить істотних помилок і суб'єктивізму, а фахівці з економічної безпеки можуть покластися на неї тим заходом, якому вона повно й об'єктивно відображає реальний стан речей щодо захищеності підприємства від впливу внутрішніх і зовнішніх погроз.

Своєчасність - якщо обліково-аналітична інформація корисна для ухвалення управлінського рішення в системі забезпечення безпеки підприємства й використана, перш ніж втратити здатність впливати на це рішення.

Бути повною - якщо обліково-аналітична інформація відображає всі факти фінансово-господарчої діяльності, пов'язані із забезпеченням належного рівня економічної безпеки й базується на дотриманні принципів раціонального ведення обліку (видатки на здійснення облікових робіт повинні бути нижчими за отримані вигоди від використання облікової інформації).

Конкурентоспроможність - якщо обліково-аналітична інформація виступає додатковим корпоративним ресурсом підприємства, без якого функціонування системи забезпечення його економічної безпеки неможливо.

Багатофункціональність - обліково-аналітична інформація, зрозуміла для безпосередніх користувачів і для зацікавлених осіб, які не мають спеціального бухгалтерського або економічної освіти, зокрема для фахівців з економічної безпеки.

Цілісність - обліково-аналітична інформація, яку не може змінити неавторизований користувач, який не дозволяє несанкціонований доступ до неї.

Серйозним питанням є урахування підходів, що склалися до інформаційного забезпечення підприємств і керування ними, саме:

- інформація найчастіше буває розподілена асиметрично, тобто не всі члени підприємства одержують однакову інформацію;
- передача інформації сполучена з витратами за рахунок використання часу інших ресурсів.

Між зазначеними положеннями існує залежність: асиметричний розподіл інформації може бути результатом обмеженості професійних здатностей членів організації сприймати й накопичувати інформацію; на виникнення інформаційної асиметрії впливають, у свою чергу, витрати передачі інформації, обмежені професійні можливості членів організації точно передавати свої знання й інформацію, а також приховання або маніпуляція інформацією для досягнення особистих переваг і т.д.

Враховуючи вище наведене, існує складність формування інформаційної бази підприємства, яка полягає:

- у її багатопрофільності, пов'язаної зі здійсненням організацією різних видів діяльності й комплексом різного роду робіт з керування цими видами діяльності;

- в умовах і правилах формування інформації в підсистемах: бухгалтерського фінансового, управлінського (виробничого), податкового обліку, звітності, аналізу діяльності й звітності, що відрізняються друг від друга;

- у відмінності цільової спрямованості формованої інформації: у часі (про діяльність у минулих звітних періодах, про поточну діяльність, про діяльність на перспективу), по напрямках використання (у плануванні, в аналізі й ін.), по включенню в інформацію кількості об'єктів і т.д.;

- у можливостях систематизації й обробки інформації за допомогою професійних, локальних, загальноприйнятих і стандартизованих комп'ютерних програм і баз даних.

В основу формування нової системи обліково-аналітичної інформації повинна бути покладена парадигма багатоцільового бухгалтерського обліку, що забезпечувала б узгодженість інформаційних інтересів різних груп користувачів. Підґрунтям такого обліку мають стати прийоми фінансового, управлінського (внутрішнього) та стратегічного обліку, які в своїй сукупності сприятимуть зниженню інформаційного ризику для користувачів та забезпечуватимуть достовірне відображення інформації про окремі параметри господарської діяльності в ретроспективному та перспективному розрізах. У поєднанні з аналітичною системою та системою спеціального забезпечення, система багатоцільового бухгалтерського обліку повинна стати основою інформаційного забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

І ще: сформована інформаційна база знаходить у подальшому своє використання у прогнозуванні, плануванні, обліку, контролі, аналізі, регулюванні та захисті економічної безпеки. Тобто можна зробити висновок, що формування якісної інформаційної бази можливе лише за умов тісної взаємодії бухгалтерії зі структурними підрозділами підприємства.

Слід зазначити, що, крім перерахованих факторів та умов, на зміст обліково-аналітичної інформації впливають технології її формування й задана організація інформаційних потоків, що забезпечують зв'язок інформаційних підсистем.

Під технологічним процесом розуміється впорядкована послідовність взаємозалежних дій, що виконуються з моменту виникнення інформації до

одержання результатів. Технологічний процес складається з операцій, які являють собою комплекс чинених технологічних дій по перетворенню інформації.

Технологічна складова обліково-аналітичного забезпечення включає в себе набір технологій (процедур), якими володіють облікові працівники чи фахівці з економічної безпеки для отримання, обробки та надання необхідної інформації безпосереднім користувачам. Це передбачає впровадження на підприємствах автоматизованих інформаційних систем, застосування яких спонукає до використання різноманітного програмного забезпечення, сучасних засобів обчислювальної техніки та зв'язку.

Разом з тим високий ступінь автоматизації обліково-аналітичної інформації посилює ризик зниження її безпеки, а також підвищує уразливість до деструктивних дій конкурентів та інших зацікавлених осіб. У зв'язку з цим, впроваджуючи автоматизовані інформаційні технології при формуванні та передачі обліково-аналітичних даних окремим групам користувачів, потрібно забезпечити і відповідні системи їх захисту.

Якісна комп'ютерна система повинна виконувати наступні функції щодо захисту обліково-аналітичної інформації:

- поділ доступу до функцій і даних системи шляхом авторизації користувачів за паролем; шифрування даних;
- наявність контролю за входом до системи даних;
- контроль за періодичністю створення резервних (архівних) копій інформації тощо.

Таким чином, суттєве місце у прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки, належить інформаційним передумовам. Важливий та необхідний етап вдосконалення системи безпеки підприємства – це дослідження існуючих процесів управління і руху обліково-аналітичної інформації. Інформація – це субстрат, необхідний і обов'язковий для того, щоб оцінити ситуацію, виробити можливі альтернативи управлінських рішень та відібрати найдоцільнішу з них для практичного використання" [10, с. 54].

Управління економічною безпекою підприємства – це безперервний процес забезпечення інформацією про ймовірність виникнення і ймовірність розвитку проблем, загроз і ризиків шляхом подальшого її опрацювання для прийняття управлінських рішень відповідно до ситуації.

Бухгалтерський облік охоплює всі види облікової інформації, необхідної для забезпечення економічної безпеки в середині підприємства. Дана інформація повністю розкриває економічні, технічні і технологічні особливості виробничих процесів і подальших можливостей виробництва, наявні внутрішньовиробничі відносини, ресурси та фінансові можливості.

Аналіз є важливим елементом у системі управління безпекою на підприємстві, дієвим засобом виявлення внутрішньогосподарських резервів, основою розробки науково-обґрунтованих планів та рішень. Аналітична функція є однією із складових обліково-аналітичної системи і реалізується у формуванні великих масивів інформації про стан і рух виробничо-фінансових активів підприємства. Підсистема аналітичного забезпечення управління господарською діяльністю перетворюється в постійно діючий фактор зростання ефективності виробництва за рахунок активізації інформаційного фонду підприємства.

1.3. Понятійно-категоріальний апарат обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для обґрунтування теоретичної основи поняття "Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства", з'ясуємо його суть через розгляд різних підходів до трактування, які в економічній літературі суттєво різняться табл. 3.

Численна кількість публікацій присвячених даній проблематиці, велика кількість точок зору окремих науковців до визначення понятійного апарату та елементів, що його формують, дозволяють виокремити низку невирішених питань теоретичного спрямування, що значно гальмує практичне запровадження обліково-аналітичних технологій у діяльність фахівців з економічної безпеки. Серед них основними є:

- * неусталеність категоріально-понятійного апарату щодо визначення змісту системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки суб'єктів суспільного інтересу;

- * відсутність єдиної думки про складові цієї системи.

Критичний аналіз вищенаведеного поняття дозволяє констатувати неусталеність категорії «обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання». Оскільки одні автори асоціюють його з процесом збору, аналізу, постачання інформації, інші – із сукупністю специфічних облікових та аналітичних операцій для здійснення завдань у сфері безпеки, а треті – характеризують обліково-аналітичне забезпечення як єдність систем обліку та аналізу. Слід відзначити, що такий поділ думок науковців не є протилежним, він лише доповнює їх погляди на систему обліково-аналітичного забезпечення.

Таблиця 3.

**Визначення різними авторами поняття "обліково-аналітичне
забезпечення економічної безпеки підприємства"**

Автор	Зміст поняття "Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства "
Л. Гнилицька [26]	цілісна інформаційної система стратегічного типу, що об'єднує методи та технології обліку, аналізу та контролю з метою генерування релевантної та достовірної інформації про внутрішні бізнес-процеси і зовнішнє середовище для оцінювання конкурентних переваг, превентивного управління ризиками та упередження загроз безпечній діяльності та сталому розвитку суб'єкта суспільного інтересу
А. Штангрет [123]	це якісне інформаційне обслуговування суб'єктів безпеки за допомогою створення динамічної системи збору своєчасних, якісних і актуальних даних у необхідному обсязі в зовнішньому та внутрішньому середовищі, їх узагальнення, систематизації, аналізу та перевірки на достовірність, зберігання й ефективного використання для прийняття відповідних управлінських рішень.
Н. Бондарчук [11]	система, яка містить в собі такі складові як фінансово-аналітичну, обліково-аналітичну, соціально-аналітичну, екологічно-аналітичну, які пов'язані між собою та створюють необхідну інформаційну базу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.
К. Утенкова [113]	акцентує увагу на розумінні завдань і можливостей фінансового і управлінського обліку у системі інформаційного забезпечення управління економічною безпекою; актуалізує вдосконалення облікової політики як інструменту перетворення інформації про господарські операції в облікові показники згідно із запитом зовнішніх і внутрішніх користувачів; обґрунтовує структуру елементів облікової політики, що мають вплив на формування економічної безпеки
І.Ковова [63]	являє собою єдність систем обліку та аналізу, об'єднаних інформаційними потоками для управління економічними процесами при виборі напрямів стійкого розвитку підприємства і варіантів їх фінансування
А.Рокожиця, А.Сеньковець [101]	процес збору, опрацювання та аналізу всіх видів інформації, яка ґрунтується на даних оперативного, статистичного та бухгалтерського обліку і використовується для прийняття управлінських рішень щодо функціонування системи економічної безпеки підприємства

Не менш дискусійним є питання щодо складових системи обліково-аналітичного забезпечення, адже усі вищезазначені автори вважають, що її складовими є лише операції обліку та аналізу, які здійснюються в режимі реального часу з метою інформаційного задоволення потреб економічної безпеки. Тому, для обґрунтування теоретичної основи категорії «обліково-

аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства» та визначення її структурних елементів здійснимо дослідження понятійного апарату та окреслимо перелік найвагоміших завдань в сфері економічної безпеки, що потребують інформаційного забезпечення.

Словосполучення "обліково-аналітичне забезпечення" має дві складові: «обліково-аналітична система» та «забезпечення».

У найбільш широкому розумінні *обліково-аналітична система* - це інформаційна система, яка базується на бухгалтерській інформації, що включає оперативні дані і використовує для економічного аналізу статистичну, технічну, соціальну та інші види інформації, необхідну для прийняття управлінських рішень на макро- та мікрорівнях [94, с. 43].

Забезпечення — це сукупність заходів і засобів, створення умов, що сприяють нормальному протіканню економічних процесів, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи і її об'єктів, запобіганню збоїв, порушень законів, нормативних установок, контрактів; допоміжні засоби, використовувані в автоматизованих системах управління й в інформаційних системах, використані для підтримки функціонування цих систем. [92].

Слово „забезпечення” у даному терміні означає виконання, гарантування здійснення процесу постачання якісної обліково-аналітичної інформації системі управління. На нашу думку, в це поняття має включатися комплекс дій з підготовки обліково-аналітичної інформації.

Водночас, обліково-аналітичне забезпечення у поширеному розумінні є поєднанням підсистем управління, що виконують відповідні функції та взаємодіють між собою через інформаційні потоки.

Часто обліково-аналітичне забезпечення співвідносять з логістичними інформаційними системами: визначають його як інтерактивну структуру, яка включає персонал, обладнання, процедури, об'єднані єдиним інформаційним потоком, використовуваним логістичним менеджментом для планування, контролю, регулювання та аналізу функціонування й розвитку підприємства.

З позицій обліково-аналітичної термінології можна асоціювати способи підготовки даних зі способами методу бухгалтерського обліку та економічного аналізу, засоби – з технологіями надання обліково-аналітичної інформації, а створення умов з організацією діяльності у сфері обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки суб'єктів спільного інтересу.

Наявність великої кількості завдань у сфері економічної безпеки суб'єктів господарювання доводить той факт, що асоціація обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства з системою заходів для збереження майна [70, с. 57], чи захисту цілісності облікової

інформації [48, с. 255] виглядає достатньо однобокою. Не менш важливим, ніж захист облікових даних, на нашу думку, є надання інформації про негативні наслідки діяльності підприємства, його схильність до можливого банкрутства, застосування облікових та аналітичних технологій при ідентифікації корпоративних ризиків, здійснення діагностики стану економічної надійності контрагентів та інформаційне обґрунтування стратегічних цілей підприємства в сфері безпеки. Усе це потребує окрім застосування процедур (або технологій) бухгалтерського обліку та оперативного аналізу ще й контрольних процедур, а також використання технологій стратегічного аналізу.

Відтак, спираючись на теоретичні засади щодо формування обліково-аналітичного забезпечення та враховуючи вимоги, які висуваються до нього системою економічної безпеки підприємства, погоджуємося із думкою Л.Гнилицької, що

Під обліково-аналітичним забезпеченням економічної безпеки підприємства слід розуміти цілісну інформаційну систему, яка поєднує методи технології всіх видів обліку, аналізу й безпеки з метою прийняття управлінських рішень щодо протидії внутрішнім і зовнішнім погрозам безпеки діяльності підприємства. [26, с.44].

Сформовані теоретичні підходи до системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, дають можливість стверджувати, що головною метою її функціонування є надання достовірної та релевантної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки та стійкого розвитку.

Для досягнення вищезазначеної мети важливим є поєднання облікових та аналітичних процедур для формування інформації з такими характеристиками:

поточна — для визначення рівня економічної безпеки на певний момент часу;

аналітична — для створення інформаційного підґрунтя прийняття управлінського рішення;

стратегічна — для розроблення планів і прогнозів можливої зміни рівня безпеки.

Відправною точкою для створення нової парадигми обліково-аналітичного забезпечення підприємства повинно стати обґрунтування його об'єкта, предмета з позицій забезпечення обліковою та аналітичною інформацією різноманітних груп користувачів.

Об'єктами обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання є:

1. *Первинна облікова інформація* формується на основі первинних документів. **Первинні документи** – це письмові свідчення, що фіксують та

підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення (наприклад, прибуткові та видаткові касові ордери, накладні на здачу продукції на склад). Від якості оформлення документів значною мірою залежить повнота і достовірність показників обліку і звітності.

2. *Поточна облікова інформація* формується на основі відповідної обробки інформації, яку містять первинні документи, тобто відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, визначення оборотів і підсумків за кожним із рахунків.

3. *Результативна облікова інформація* формується внаслідок складання звітності, яка завершує поточний облік у системі рахунків і повністю зумовлена його даними.

4. *Результативна економічна інформація* – інформація, отримана внаслідок аналізування облікової інформації, узагальненій у звітності, яка попередньо формується за допомогою всіх інших елементів методу бухгалтерського обліку для одержання аналітичної (економічної) інформації, необхідної для управління і контролю.

Розширення об'єкту обліково-аналітичного забезпечення призвело до зміщення акцентів і у визначенні його предмету. З позицій забезпечення економічної безпеки найбільш корисним вважаємо погляд професора С.Голова на предмет бухгалтерського обліку, який наголосив що «...в сучасних умовах предметом вивчення бухгалтерського обліку повинні стати ретроспективні та перспективні параметри господарської діяльності підприємства та його зовнішнього середовища, визначені органами, що регулюють бухгалтерський облік чи власником підприємства з урахуванням вимог користувачів» [30, ст. 410]. Із цього визначення витікає розширення традиційного трактування предмета обліково-аналітичного забезпечення в просторі (зовнішнє середовище) та в часі (майбутні дані), що є цілком виправданим, оскільки більшість управлінських рішень в системі економічної безпеки носять упереджувальний характер (спрямовані на майбутнє), а на їх прийняття поряд з внутрішніми впливають і зовнішні фактори. Крім того даний підхід до визначення предмету бухгалтерського обліку базується на положеннях теорії ресурсної взаємозалежності, відповідно до якої у своїй діяльності (зокрема і при створенні облікової інформації) підприємство повинне брати до уваги не лише власні інтереси, але й інтереси зовнішніх контрагентів, коло яких може бути дуже широким.

Предметом обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства є професійне відображення господарських процесів і явищ

підприємства та оцінка інституційних впливів на процеси такого відображення і зміни економічної безпеки.

Основні функції управління економічною безпекою можуть виконуватися тільки тоді, коли існує якісне обліково-аналітичне забезпечення. Ці функції визначаються взаємопов'язаними елементами: бухгалтерський облік і звітність, регулювання і контроль, аналіз і планування, що являють собою процес безперервних, взаємопов'язаних дій, які утворюють замкнутий процес управління.

Звідси можна сформулювати основні функції обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства:

- 1) інформаційна – забезпечення системи безпеки інформацією про діяльність підприємства, внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- 2) облікова – відображення фактів господарської діяльності підприємств;
- 3) аналітична – здійснення на підставі первинних аналітичних даних економічного аналізу діяльності підприємств;
- 4) контрольна – здійснення контролю фінансово-господарської діяльності підприємства.

На базі означених функцій можна визначити й **основні завдання обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства** є:

- максимально повне та достовірне інформаційне забезпечення функціонування системи економічної безпеки;
- діагностика фінансово-господарського стану підприємства з метою упередження його неспроможності (банкрутства);
- оцінка стану та рівня економічної безпеки власного підприємства;
- оцінка рівня економічної надійності контрагентів підприємства;
- підготовка інформації для обґрунтування управлінських рішень про доцільність здійснення заходів з нівелювання впливу виявлених загроз та небезпек;
- надання інформації для оцінки заходів по забезпеченню стратегії економічної безпеки підприємства;
- контроль за збереженням та ефективним використанням корпоративних ресурсів підприємства;
- ідентифікація підприємницьких ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз в системі бухгалтерського обліку;
- мінімізація інформаційних ризиків;
- узагальнення даних про діяльність підрозділу економічної безпеки та оцінка ефективності його функціонування;
- забезпечення захисту отриманої інформації, яка відноситься до комерційної таємниці підприємства.

- контроль і планування економічної ефективності діяльності підприємства;
- обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Більш глибоке розуміння технології процесу обліково-аналітичного забезпечення передбачає виділення **основних його стадій**. Їх є три.

Першій стадії обліково-аналітичного забезпечення відповідає процес виявлення, вимірювання, реєстрації та накопичення економічної інформації стосовно фактів господарської діяльності, іншими словами, – формування масиву первинної облікової інформації. Узагальнення такої інформації – формування внутрішньої та зовнішньої звітності відбувається на другій стадії. Далі формуються первинні аналітичні дані, які є вхідними для процесу аналітичної обробки - йому відповідає третя стадія. Отже, інформаційна система управління забезпечується якісним виконання робіт на усіх трьох стадіях обліково-аналітичного забезпечення.

Невиконання або неякісне проходження хоча б одного з процесів призводить до викривлення остаточного результату обліково-аналітичного забезпечення – результативної інформації.

Досягнення цілей обліково-аналітичного забезпечення діяльності суб'єкта підприємництва можливе за умови комплексного підходу його реалізації. Зміст обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства при цьому визначається низкою факторів, серед яких:

- *галузеві особливості діяльності підприємства;
- * організаційно-правова форма функціонування;
- * обсяг і ступінь диверсифікації фінансово-господарської діяльності;
- * інші об'єктивні та суб'єктивні фактори.

На завершення доцільно зауважити, що функціонування обліково-аналітичного забезпечення, яке уможливорює надходження раціонального інформаційного потоку, повинно здійснюватися відповідно до таких базових принципів:

- якість інформації забезпечується узагальненням даних із різних джерел і компетентністю працівників підрозділу безпеки під час аналізу та контролю;
- обсяг інформації має відповідати потребам суб'єктів безпеки;
- оперативність інформації визначає можливість ужиття превентивних захисних заходів та ефективність мінімізації втрат від зростання небезпеки;
- зменшення витрат на обліково-аналітичне забезпечення в управлінні економічною безпекою підприємства можливе через взаємодію підрозділу безпеки з іншими структурними одиницями.

1.4. Склад обліково-аналітичної системи підприємства при забезпеченні економічної безпеки, характеристика структурних частин.

Побудова комплексної обліково-аналітичної системи дозволяє створити єдину інформаційну платформу, що підтримує процес прийняття управлінських рішень та забезпечує економічну безпеку підприємства.

Як наукова категорія термін «система» розглядається у таких значеннях:

- 1) форма організації чого-небудь;
- 2) певний порядок, зумовлений правильним і планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь;
- 3) сукупність принципів, які є основою певного вчення;
- 4) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням.

Розглядаючи такий складний об'єкт дослідження як система обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, будемо вживати цей термін в його четвертому значенні. Багатоаспектність і ґрунтовність цього питання пояснюється відсутністю єдиного й чіткого визначення обліково-аналітичної системи.

Перші дослідження в області формування обліково-аналітичної системи були проведені в середині 90-х рр. ХХ в. авторами Л.Поповою, І.Уль'яновим, а потім розширені І. Масловою, Л.Гнилицькою, Н.Бондарчуком та іншими вченими.

Обліково-аналітична система підприємства – це впорядкована сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів, які дозволяють здійснити обліково-аналітичне забезпечення бізнес-процесів організації на основі збирання, реєстрації, синтезу, аналізу інформації та розробити заходи контролю з метою оцінювання ризиків. Обліково-аналітична система дозволяє підприємству формувати обліково-аналітичне забезпечення управління за рахунок застосування методів бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту.

Характерною рисою обліково-аналітичного забезпечення як системи є її комплексність. Це демонструє взаємодія інформаційних потоків бухгалтерського, оперативного, статистичного обліку та інформаційних потоків, сформованих за допомогою методів фінансового, управлінського та стратегічного аналізу.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення слід розглядати як інтегровану комплексну систему обліку та аналізу, які взаємодіють через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та

ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління підприємством, а також зовнішніми користувачами [89].

Сутність обліково-аналітичної системи можна розглядати у вузькому й широкому змісті. З одного боку - це обліково-аналітична система конкретного підприємства, яка залежить не тільки від структури системи, але й від специфіки діяльності підприємства. З іншого боку - це обліково-аналітична система, яка абстрагується від підприємства, формуючи принципи й методи, універсальні для різних суб'єктів.

Система обліково-аналітичного забезпечення відіграє важливу роль в управлінні економічною безпекою підприємства, забезпечуючи взаємодію спеціалізованих і напівспеціалізованих суб'єктів безпеки та інших підрозділів підприємства, зокрема в процесі обміну інформацією, уможливорюючи швидкий доступ керівної ланки підприємства до оперативних даних про зміну зовнішнього та внутрішнього середовища, ймовірність виникнення та розвитку загроз і ризиків, вплив окремих факторів на зміну рівня безпеки. Усе це сприяє збільшенню швидкості та підвищенню якості прийняття рішень у сфері економічної безпеки.

Розглядаючи цю систему з позицій її змісту, в попередніх розділах було конкретизовано, що вона складається із трьох взаємозалежних підсистем: облікової, аналітичної й контролюючої. Обліково-аналітична система із взаємодіючими елементами за суттю, представлена на рисунку 5.

Усі елементи підсистем мають різні цілі, функції, завдання, об'єкти, методи, призначені для різних користувачів інформації. Однак важливою рисою, що їх об'єднує, є те, що їх інформація використовується для прийняття рішень щодо мінімізації економічних ризиків, підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання, посилення економічної безпеки.

Тобто, сучасна обліково-аналітична система економічної безпеки підприємства тримірна, вона має не тільки сфери дії й вектори напрямків, але й площини перетинання підсистем. На рисунку 6. графічно представлені елементи, що складають обліково-аналітичну систему у вигляді куба з вершиною в крапці А, що відображають процес прийняття управлінських рішень щодо економічної безпеки підприємства на основі інформації підсистем обліково-аналітичної системи.

З рисунку 4 випливає, що крапка D представляє вихідну інформаційну базу обліково-аналітичної системи бізнесу або господарської діяльності підприємства. Пряма DK - бухгалтерський облік, який являє собою комбінацію оперативного, фінансового, управлінського обліку. Пряма DE - аналіз господарської діяльності, представлений компонентами: фінансовий аналіз, управлінський аналіз (контролінг). Пряма DC представляє систему

внутрішнього та зовнішнього аудиту. Усі складові системи досліджуються у взаємозв'язку й взаємозумовленості.

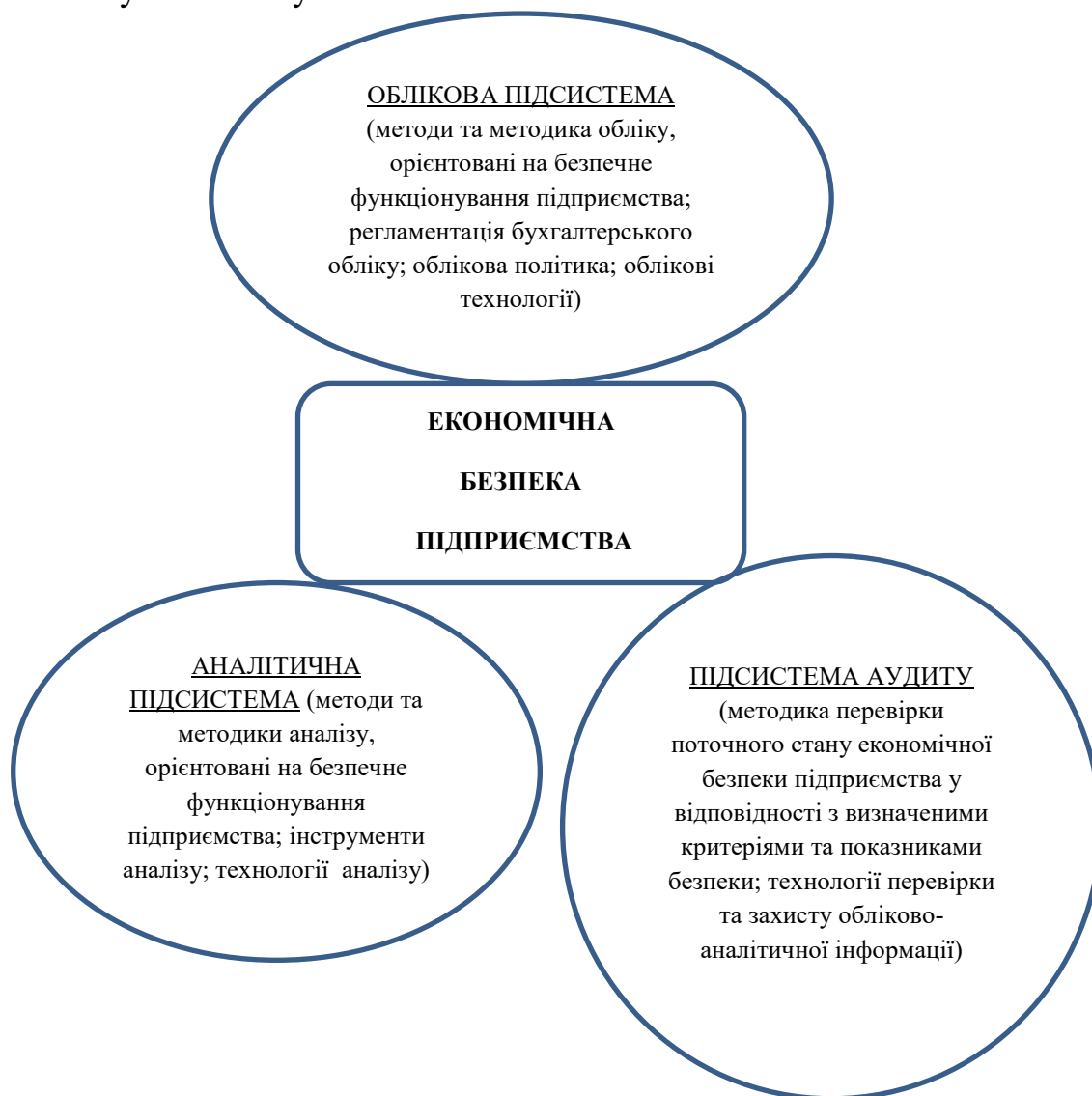

Рис. 5. Складові елементи системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Саме розуміння побудови та принципу дії системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства дозволяє вирішувати питання:

- оцінювання стану та рівня економічної безпеки власного підприємства;
- максимально повного та достовірного інформаційного забезпечення функціонування системи економічної безпеки;
- діагностики фінансово-господарського стану підприємства з метою упередження його неспроможності (банкрутства);
- ідентифікації ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз у системі бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності;

- мінімізації ризиків, пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією;
- оцінювання рівня економічної надійності контрагентів підприємства;
- підготовки інформації для прийняття управлінських рішень стосовно співпраці з партнерами за умов виявлених загроз і небезпек;
- планування діяльності підприємства;
- формування аналітичних бюджетів у якості джерел накопичення планової, облікової та аналітичної інформації;
- забезпечення захисту отриманої інформації, яка відноситься до комерційної таємниці підприємства та ін.

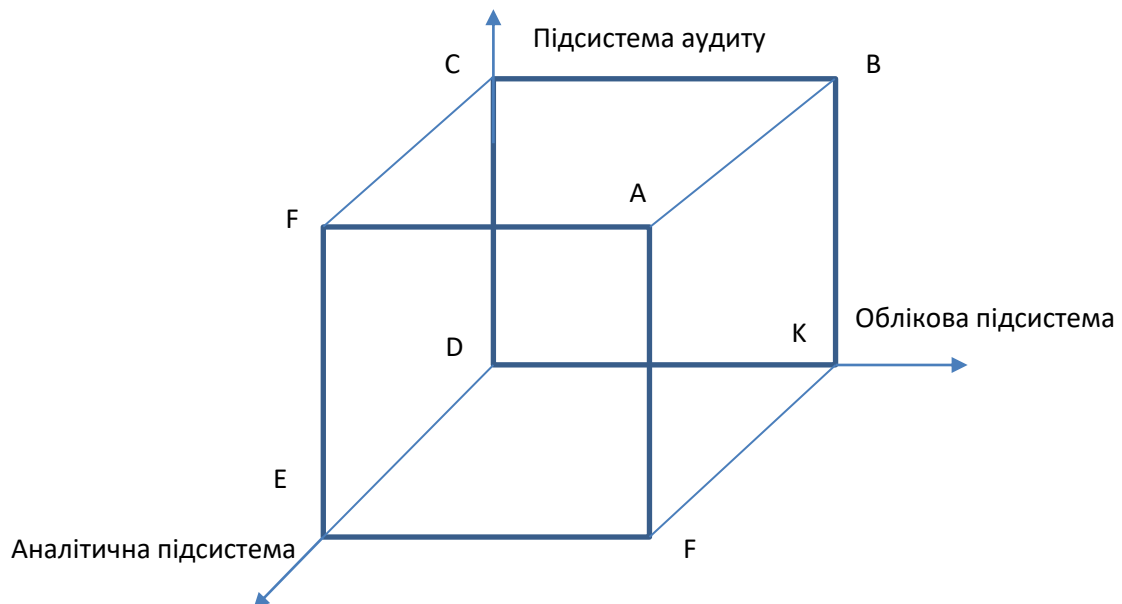

Рис. 6. Схема взаємодії елементів системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Джерело: [34, 50, 63]

Структурні складові обліково-аналітичної системи, яка інтегрована в систему управління економічною безпекою підприємства, представлені на рис.7.

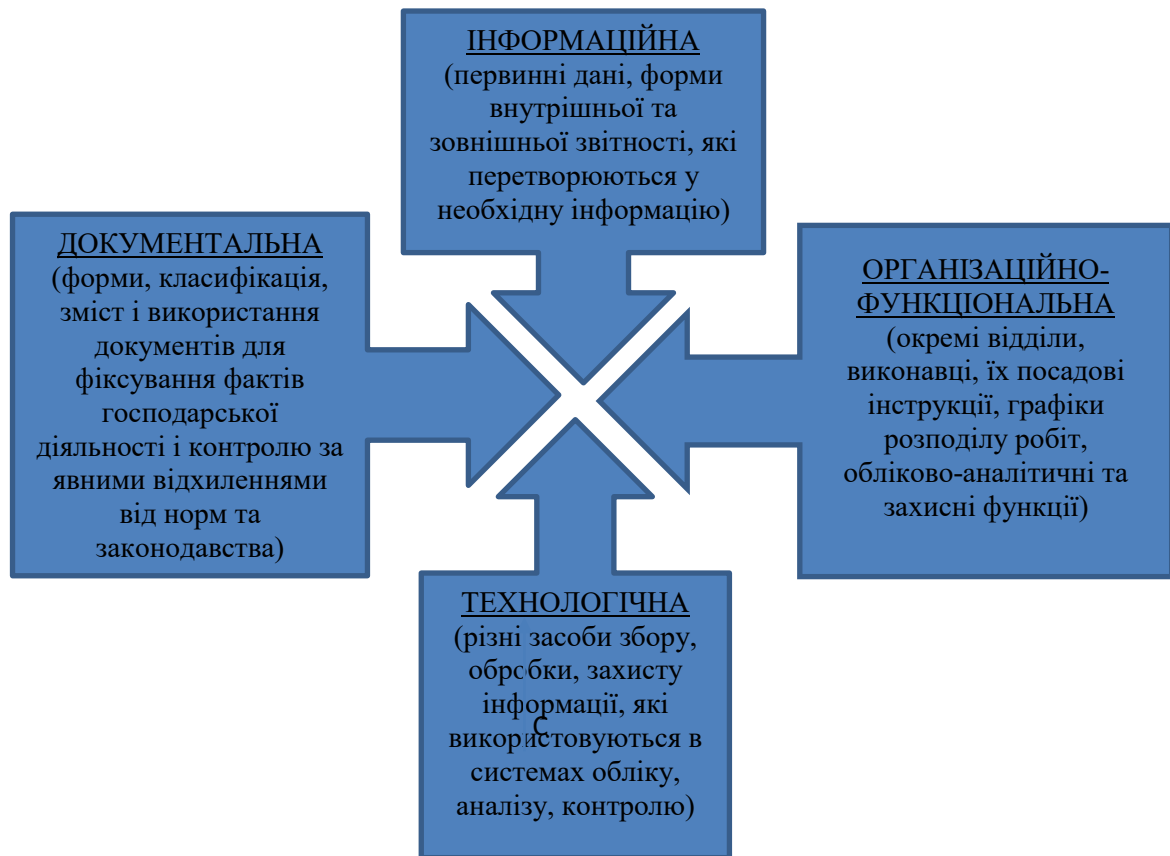

Рис. 7. Структурні частини обліково-аналітичної системи економічної безпеки підприємства.

Говорячи про загальну інформаційну систему управління, обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки набуває властивостей стратегічних інформаційних систем, які разом з внутрішніми вимогами для задоволення інформаційних потреб ураховують вимоги навколишнього середовища. Отже, застосування бухгалтерських та аналітичних даних у якості інформаційної бази для забезпечення економічної безпеки підприємства актуалізує проблему їх формування, використання і зберігання.

Виходячи з наукового обґрунтування концептуальних підходів до формування інформаційних систем, окреслимо загальні характеристики системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки.

По-перше, система обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки виступає важливою частиною загальної інформаційної системи управління підприємством, яка перетворює первинні дані на “продукт”, призначений для задоволення потреб економічної безпеки. Відтак її складові (або внутрішня структура) формуються під впливом вимог, що висуваються до вхідної-вихідної інформації окремими рівнями управління всередині підприємства чи зовнішніми користувачами.

По-друге, система обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства є інтегрованою системою, що складається з трьох взаємопов'язаних підсистем (складових), що існують в єдиному інформаційному просторі: облікової, аналітичної та контрольної. В результаті такої взаємодії та взаємозв'язку цих підсистем, система обліково-аналітичного забезпечення набуває нових властивостей, відмінних від властивостей кожної з підсистем.

По-третє, згадана система є складною та динамічною, оскільки характеризується великою кількістю багатоаспектних внутрішніх зв'язків (в тому числі зворотних) між підсистемами та стійкістю до впливу зовнішніх факторів. Саме в таких системах одна й та ж дія може приводити до різних результатів, кожен з яких настає з певною ймовірністю.

По-четверте, кожна із підсистем обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства функціонує в площині інформаційної, документальної, технологічної та організаційно-функціональної складової цього механізму. На інформаційному рівні здійснюється перетворення первинної (вхідної) інформації на узагальнені дані у відповідності до потреб окремих груп користувачів. На документальному - відбувається фіксація господарських фактів. На технологічному рівні використовуються різні засоби збору, обробки, захисту інформації. На організаційно-функціональному - встановлюється порядок взаємодії окремих суб'єктів-виконавців, що задіяні у підготовці обліково-аналітичних даних, які використовуються в подальшому для прийняття рішень в системі економічної безпеки підприємства.

Загальновідомо, що практика господарювання раціональна, а відтак створення обліково-аналітичної системи економічної безпеки підприємств повинно бути економічно обґрунтоване. Серед вчених з бухгалтерського обліку дискутується питання про те, що в даний час спостерігається постійне відставання теоретико-методологічних основ обліку від потреб користувачів-практиків[119].

При розробці обліково-аналітичної системи економічної безпеки підприємства навіть на простих прикладах виникають складності: відповідність між цілями і системами не завжди є однозначною (одна підсистема може бути пов'язана з декількома цілями, а одній цілі можуть відповідати різні підсистеми) і не завжди очевидно виявити справжні цілі існуючої підсистеми.

Для оптимізації та ефективної побудови системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно враховувати такі принципи:

по-перше, правова регламентація функцій і зв'язків елементів системи, а саме: нормативні акти регламентують форми звітності, види діяльності,

оподаткування, що дозволяє адаптувати різноманітні обліково-аналітичні системи до можливостей та інтересів конкретного суб'єкта господарювання в площині безпеки з врахуванням інших учасників ринку.

по-друге, економічна доцільність побудови обліково-аналітичної системи певного рівня складності, виражена у співвідношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів.

По-третє, дотримання ознак цілісності системи, а саме:

організованості – тобто внутрішньої упорядкованості, узгодженості дій окремих підсистем;

наявності інтегративних властивостей, інституцій і функцій;

саморегуляції – здатності системи до збереження певної структури (збалансований стан), забезпечення можливості діяти (функціонувати);

здатності до задоволення виробничих потреб, за умови наявності обмежених ресурсів та на основі прибутку.

По-четверте, використання зовнішніх запам'ятовуючих пристроїв, а саме: збереження й нагромадження інформації необхідні для аналізу та контролю діяльності суб'єктів господарювання з метою прийняття оптимальних управлінських рішень і власної безпеки.

Для формування конкурентних переваг пріоритетного значення набуває якісна обліково-аналітична система як стратегічний ресурс. Завдяки тісній взаємодії елементів обліково-аналітичної системи підвищується якість економічної інформації та оперативність її формування, забезпечується горизонтальне і вертикальне ефективне управління підприємством.

Питання для самостійного опрацювання

1. Інформаційне забезпечення прийняття рішень суб'єктами безпеки.
2. Ключові аспекти обліково-аналітичної інформації в системі економічної безпеки.
3. Принципи формування обліково-аналітичної інформації в системі економічної безпеки.
4. Основні відмінності фінансової, управлінської та податкової обліково-аналітичної інформації в системі економічної безпеки.
5. Категорії обліково-аналітичної інформації з обмеженим доступом, її правовий режим.
6. Вплив особливостей формування обліково-аналітичної інформації на проблеми детінізації економіки.
7. Нанесення шкоди кібератаками обліково-аналітичній інформації в системі економічної безпеки.

8. Які існують форми фінансової звітності підприємства та первинні документи бухгалтерського обліку?

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Класифікація суб'єктів інформаційного забезпечення процесу управління економічною безпекою підприємства.
2. Інформаційно-забезпечувальна модель економічної безпеки підприємства.
3. Перелік джерел інформації для інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства.
4. Зміст категорії "обліково-аналітична інформація" та її місце в системі економічної безпеки.
5. Систематизація обліково-аналітичної інформації та вимоги до неї.
6. Класифікація обліково-аналітичної інформації при забезпеченні економічної безпеки підприємства.
7. Формування обліково-економічної інформації для забезпечення економічної безпеки підприємства.
8. Розкрийте суть наукової категорії "обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки".
9. Об'єкти, предмет та завдання обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
10. Основні функції обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
11. Сутність обліково-аналітичної системи, її складові.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Основи організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Особливістю сучасної організації обліково-аналітичної системи підприємства при прийнятті фінансових рішень та забезпеченні економічної безпеки підприємства є те, що вона залежить не тільки від фази життєвого циклу підприємства, але і від стратегії розвитку підприємства, управління ризиком, а також від урахування впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Зміни у бізнес-середовищі сприяють ускладненню ведення обліку та аналізу.

Процес реформування національної системи бухгалтерського обліку зумовив зміни в системі нормативного регулювання, внаслідок чого з'явився новий рівень, який характеризується можливістю встановлення правил організації та ведення обліку на підприємствах в межах вимог нормативних актів вищих рівнів з їх конкретизацією.

Поряд з цим підприємства отримали змогу будувати систему внутрішньогосподарського обліку та аналізу відповідно до власних стратегічних потреб, що актуалізувало проблему раціональної її організації. Разом з тим слід зазначити, що зараз відсутня загальноприйнята теорія організації.

Головна перешкода полягає в надто значному наборі ознак, притаманним організаційним системам різної природи (технічним, біологічним, соціальним). Стосовно соціальних систем термін "організація" застосовується у різних аспектах, які відображають досить широкий спектр загальноприйнятих уявлень й застосувань. Загалом, змістове визначення організації зводиться до трьох основних розумінь (Рис.8).

Розвиток теорії організації супроводжувався гострою боротьбою різних підходів і позицій, різноманітним тлумаченням, більшою розмаїтістю точок зору, концепцій і теорій. Серед них варто виділити класичну теорію організації, теорію механістичної організації, теорію бюрократичної організації, теорію людських відносин в організації, теорію соціотехнічної організації, теорію соціальних систем, теорію опору організаційним змінам, теорію неформальних організацій, теорію організаційного розвитку, теорію організації, що навчається.

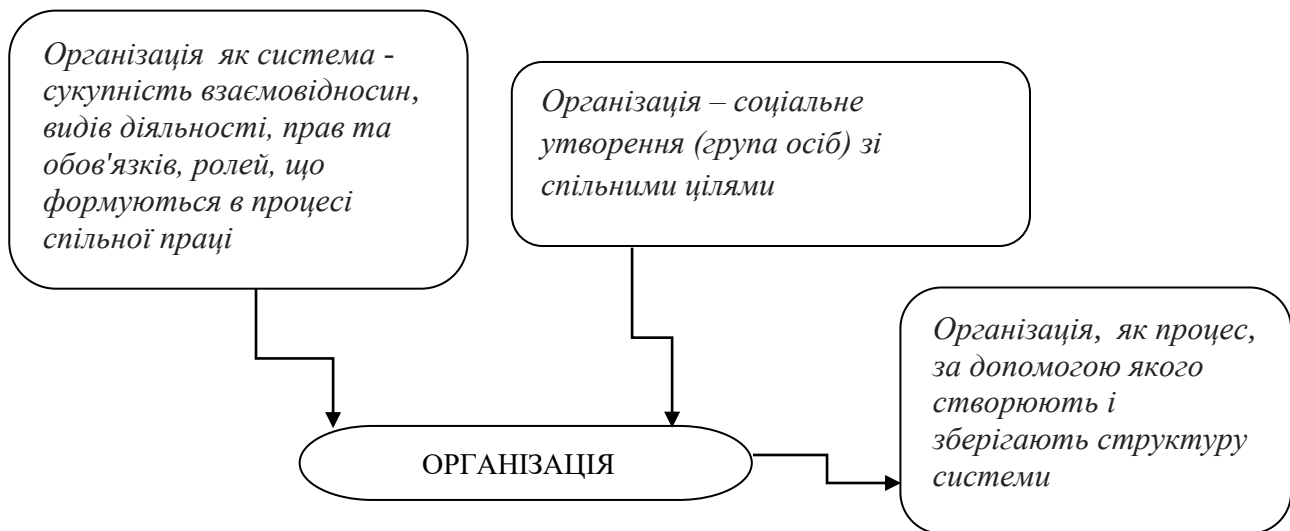

Рис. 8 Дефініція поняття "організація"

Разом з тим усю множину визначень організації та все розмаїття її аспектів можна поєднати у своєрідний організаційний цикл, спрямований на упорядкування й поєднання у часі та просторі всіх необхідних складових та забезпечення прояву синергетичного ефекту. Це розуміння й стає основою для забезпечення досягнення оптимального результату функціонування й розвитку формованої обліково-аналітичної системи підприємства для забезпечення економічної безпеки.

Як об'єкт організація є цілісним комплексом взаємопов'язаних елементів, має особливу єдність із зовнішнім оточенням. Для цього терміну характерне вираження цілеспрямованого функціонування взаємопов'язаних елементів системи та розвитку.

Організація бухгалтерського обліку й аналізу та їх забезпечення в широкому розумінні є упорядкуванням всіх елементів зазначеної системи, налагодження та удосконалення цього процесу.

Поняття "організація обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки" можна визначити як науково обґрунтовану сукупність умов, при яких найбільш економічно і раціонально здійснюється збір, обробка і зберігання бухгалтерської та аналітичної інформації з метою захисту та оперативного контролю за правильним використанням майна підприємства та надання користувачам неупередженої інформації про показники фінансової звітності[92].

Вважаємо, що саме раціональність, в першу чергу, має бути покладена в основу організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. Але слід додати, що в теперішній час не можна обійтися лише раціональністю, адже вдала організація підсистем бухгалтерського обліку та аналізу на підприємстві забезпечується не тільки досягненням вершин завдяки

мінімізації витрат. Основне місце в даному процесі займає безпека суб'єкта господарювання, при якій забезпечується захист важливої обліково-аналітичної інформації. Тому, своєчасно отримана відповідним рівнем системи управління інформація оперативного й бухгалтерського обліку та відповідним чином інтерпретована до прийняття рішень, може бути використана для управління розвитком підприємства та забезпеченням його безпеки. Безпосередньо організація обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, визначення її структурного наповнення неможлива без формулювання завдань (рис.9). *Завданнями обліково-аналітичної системи є визначення кінцевого результату діяльності суб'єкта господарювання в необхідні для управлінців терміни, забезпечення контролю за використанням ресурсів на рівні підприємства та центрів відповідальності.*

Рис. 9 Завдання організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Прояв трансформаційних процесів, що відбуваються на кожному підприємстві, приводить до необхідності врахування перманентних змін (під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища) та обумовлює розгляд етапів організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства (рис.10)

Рис. 10 Етапи організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Джерело: [85]

Таким чином, констатуємо, що кожен етап організації вищезазначеної системи обумовлює певні аспекти її поведінки, а цілісне функціонування виявляється результатом взаємодії всіх її сторін, рівнів. Водночас підкреслюємо, що будь-яка інформація, яка виникає в системі управління підприємством загалом й управління безпекою в тому числі, повинна мати певне технологічне й організаційне підґрунтя для підтримки власного існування. В основу цього пропонується покласти наявні на кожному підприємстві облікові системи (рис. 11).

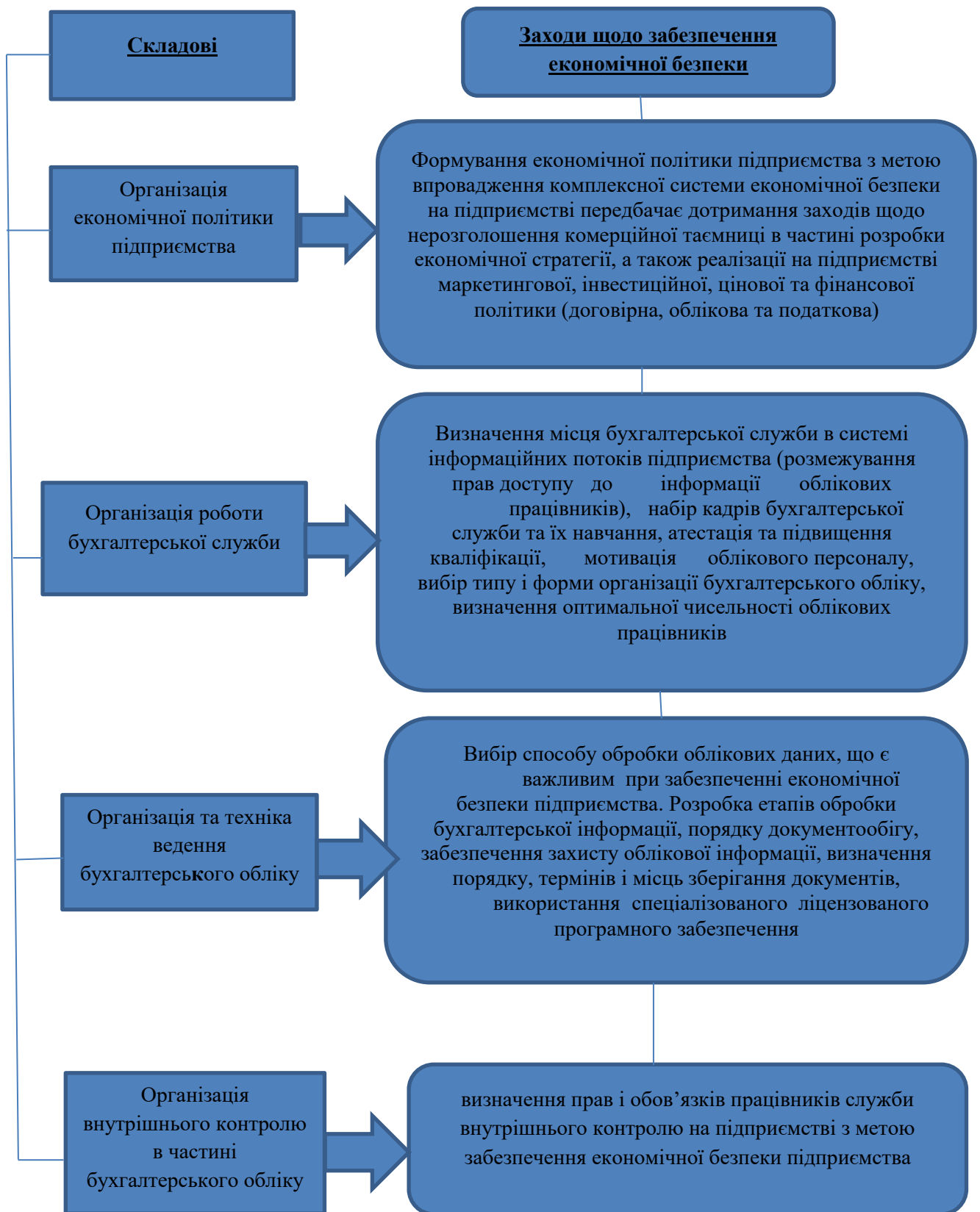

Рис. 11. Заходи щодо комплексного впровадження підсистеми організації обліку для забезпечення економічної безпеки підприємства.

З рис. 9 бачимо, що рівень організації такої підсистеми буде значною мірою відрізнятися від загального рівня організаційної культури на підприємстві та наявних технічних можливостей. Окрім того, необхідність стратегічної орієнтації облікового процесу вимагає включення до складу наявних підсистем, звідси, аналітичних (рис.12).

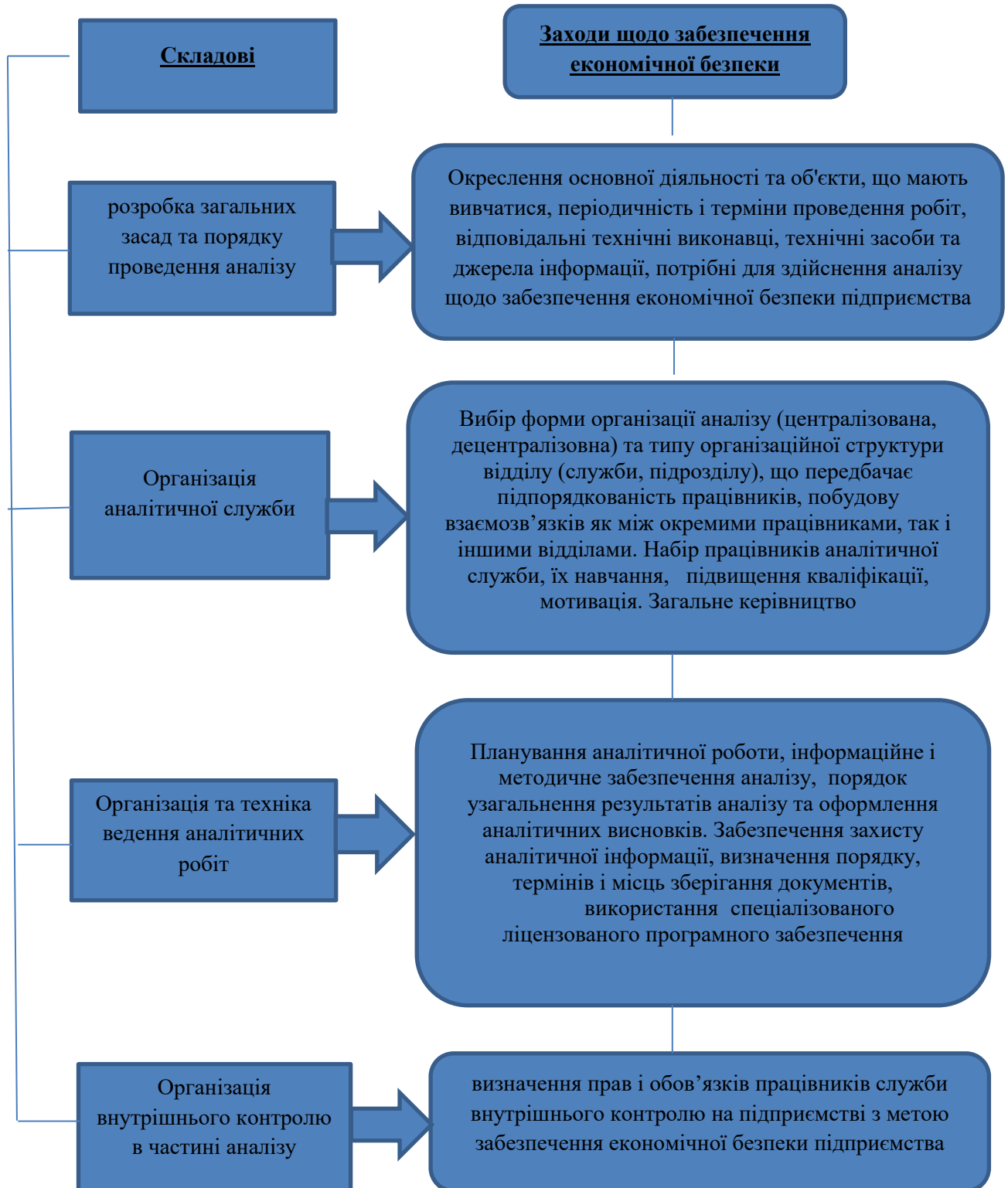

Рис. 12. Заходи щодо комплексного впровадження підсистеми організації аналізу для забезпечення економічної безпеки підприємстві

Безперечно, що на ефективну організацію обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства значно впливає ефективна організація (або ступінь організації) бухгалтерського обліку та аналізу, що в багатьох випадках дозволяє знизити загрози економічній безпеці підприємства. Саме такі моделі організації бухгалтерського обліку та аналізу виключають можливість прямих розкрадань, створюють умови для здійснення контролю доцільності і законності використання ресурсів та сприяють запобіганню загроз, які знижують економічну стійкість підприємства.

При створенні зазначених систем підприємство самостійно визначатиме, які компоненти варто впровадити та у якій послідовності. Але, навіть, якщо керівники підприємства приймають рішення про використання тільки окремих елементів обліково-аналітичного забезпечення, важливо, щоб ці елементи були об'єднані в єдину функціональну систему, орієнтовану на досягнення таких результатів: вирішення інформаційних потреб підтримки розвитку підприємства та забезпечення його безпеки, підвищення якості управління.

Підприємство, як власник обліково-аналітичної інформації, що містить комерційну таємницю, має право визначити осіб, які будуть володіти, користуватися, розпоряджатися такою інформацією, будуть знати правила обробки інформації та мати права доступу до неї, а також встановлювати інші умови щодо збереження складових комерційної таємниці. При дотриманні необхідних заходів щодо організації бухгалтерського обліку та аналізу, власник матиме право на юридичний захист даних, що дозволить підвищити відповідальність облікового персоналу та зберегти майно підприємства, яке йому належить.

Значна різноманітність завдань, що вирішуються фахівцями з економічної безпеки потребує узагальнення обліково-аналітичної інформації в єдиному інформаційному центрі, який міг би об'єднати збір даних, перевірку їх достовірності, обробку та надання відомостей окремим групам користувачів в залежності від потреби в них. Така діяльність, виступаючи складовою частиною системи економічної безпеки, повинна полягати у професійно організованій співпраці фахівців з економічної безпеки. Реалізація їх компетенцій максимально повно задовольнятиме інформаційні потреби керівництва для прийняття ним управлінських рішень в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства, функціонування якого здійснюється в умовах реальних та латентних ризиків і загроз.

Організація обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства повинна ґрунтуватися на чіткій взаємодії інформаційних

органів та на застосуванні сучасних систем пошуку, збереження, передачі й відтворення інформації. Такий підхід, з одного боку, обумовлює необхідність постійного вдосконалення й впровадження в діяльність підприємства найбільш дієвих інформаційних систем. З іншого – розглядає сформоване на підприємстві обліково-аналітичне забезпечення в якості певної конкурентної переваги.

Слід підкреслити, що сьогодні основні функції ІТ – зберігання, передачі та обробки інформації – стали загальнодоступними для більшості суб'єктів ринку, що не дає підприємству стійких конкурентних переваг. Одночасно слід враховувати, що підприємство в змозі досягти переваги перед конкурентами тільки в тому випадку, якщо воно володіє унікальними ключовими компетенціями. Отже, можна припустити, що в цілому інвестиції в ІТ необхідні для підтримки конкурентної рівноваги, але вони не дозволять досягти стійкої конкурентної переваги. Саме тому під час організації обліково-аналітичного забезпечення, в міру зменшення стратегічної значимості наявних технологій, роль навичок повсякденного використання отриманої інформації цілком може стати навіть більш ніж серйозної для розвитку підприємства.

У цьому аспекті важливим є також зауваження про те, що навіть успішне створення інформаційних систем не може бути гарантією успіху на стратегічних напрямках, якщо доступ до інформації, її джерелам вищих рівнів технологічної обробки буде обмежений для споживачів нижчих рівнів.

За таких умов досить перспективним є введення в структуру обліково-аналітичних систем елементів концепції емпайерменту* .

Відповідно до цієї концепції основою отримання стійкої конкурентної позиції є надання необхідної для розуміння логіки обраної стратегії інформації на всі ієрархічні рівні підприємства з поступовим скороченням останніх.

Таким чином, інтегрування обліково-аналітичного забезпечення з використанням сучасних інформаційних систем і технологій у систему економічної безпеки підприємства є одним із найефективніших методів надходження оперативної інформації для її обробки, аналізу, контролю та прийняття рішень.

*емпайермент - залучення рядових працівників до стратегічного управління підприємством та більш ефективного використання їхніх знань, умінь та навичок.

2.2. Принципи організації та механізм функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Організація обліково-аналітичного забезпечення відбувається на основі певних принципів. Із загальнонаукової точки зору принципами прийнято називати основні засади будь-якої теорії, науки, що визначають усі наступні твердження, базові вимоги, яким зобов'язані відповідати наукові припущення, гіпотези або теорії. Н. Малюга констатує: “ Принцип – це те, що завжди, за будь-яких умов, без будь-якого винятку властиве певному явищу. Принцип виступає основою, початком, керівною ідеєю у будь-яких відносинах ” [50, с. 28]. І від того, на основі яких принципів побудована організація обліково-аналітичного забезпечення, залежить подальше ефективне ведення бухгалтерського обліку, здійснення аналізу, а звідси і успішне функціонування самого підприємства та забезпечення його безпеки.

Обліково-аналітичне забезпечення містить у собі *облікове* забезпечення, що підтримане різними видами обліку, використаними в рамках обліково-аналітичної системи підприємства і *аналітичне* забезпечення.

Говорячи про принципи формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою, слід їх класифікувати на:

- облікові принципи, що дозволяють сформуувати адекватну обліково-аналітичну систему;
- принципи аналізу, що служать основою для проведення аналітичних процедур і узагальнення їх результатів.

Створення раціонального потоку обліково-аналітичної інформації в системі забезпечення економічної безпеки підприємства базується на певних принципах, серед яких основними є:

- виявлення інформаційних потреб і способів найбільш ефективного їхнього задоволення;
- об'єктивність відображення процесів фінансово-господарчої діяльності;
- єдність інформації, яка надходить із різних джерел.

У контексті дослідження обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки усі принципи представлені в табл. 4

Таблиця 4

Принципи організації бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності з метою забезпечення економічної безпеки підприємства

Принципи організації бухгалтерського обліку	Суть принципу організації бухгалтерського обліку	Принципи забезпечення економічної безпеки підприємства	Суть принцип організації аналізу господарської діяльності у	Принципи організації аналізу господарської діяльності
Законності	Передбачає формування обліково-аналітичних даних на основі нормативно-правових документів міжнародного та українського законодавства із застосуванням дозволених методів та засобів інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства	Законності	Передбачає, що оцінка результатів діяльності підприємства відбувається з урахуванням державної, економічної, соціальної, екологічної, міжнародної політики та чинного законодавства тощо	Державного підходу
Всебічності	Передбачає врахування усіх внутрішній в'язків в обліково-аналітичному інформаційному просторі для забезпечення стабільного функціонування системи економічної безпеки підприємства	Комплексності	Передбачає охоплення максимуму структурних підрозділів і напрямків діяльності, всебічне вивчення причинно-наслідкових залежностей розвитку основної діяльності підприємства	Комплексності
Цілісності	Передбачає розгляд системи обліково-аналітичних даних як цілісного інформаційного організму для забезпечення сталого функціонування системи економічної безпеки		Передбачає розуміння об'єкту, що вивчається, як складної динамічної системи, що містить елементи, пов'язані між собою та з зовнішнім середовищем	Системності
Компетентності	Передбачає професіоналізм у вирішенні питань з обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки	Професіоналізму та спеціалізації	Обґрунтування висновків точними аналітичними розрахунками	Точності
Універсальності	Передбачає визнання обліково-аналітичної діяльності як спрямовану на забезпечення інформаційних потреб управління підприємством		Передбачає використання діалектичної теорії пізнання, економічних законів розвитку, інноваційного підходу, новітніх прогресивних методів економічних досліджень	Науковості
			Передбачає використання перевіреної інформації, яка достовірно відбиває об'єктивну реальність	Об'єктивності
Безперервності	Передбачає послідовну побудову обліково-аналітичного процесу під час розв'язування конкретних завдань в системі економічної безпеки	Безперервності	Передбачає проведення за планом і систематично, що викликає необхідність планування і контролю за проведенням аналітичної роботи на підприємстві, обумовлює розподіл обов'язків між виконавцями;	Плановості
Динамічності	Передбачає розгляд обліково-аналітичної системи, де всі її характеристики мають розглядатися не як постійні, а як безперервно змінювані до своєї протилежності	Активності	Передбачає швидкий і чіткий аналіз ситуацій, генерування відповідних управлінських рішень і втілення їх у життя підприємства.	Оперативності
Дієвості	Передбачає своєчасне реагування на інформацію та підвищення оперативності обліку з метою створення інформаційного середовища для ефективного використання ресурсів, поліпшення збереження майна, забезпечення прибутковості діяльності	Своєчасності	Передбачає активний вплив на результати діяльності підприємства, своєчасне виявлення недоліків та прийняття відповідних управлінських рішень	Дієвості
Випереджувального відображення	Передбачає прогнозування найбільш вірогідного стану досліджуваної системи в майбутньому			
Прямоточності	Передбачає раціональну організацію інформаційних потоків між учасниками облікового процесу	Координації та взаємодії	Передбачає врахування всіх внутрішніх зв'язків і відношень у системі, усіх факторів, які впливають на її функціонування	Всебічності

Слід урахувати й той факт, що оскільки в обліково-аналітичну систему можуть входити різні види обліку, то й склад облікових принципів може змінюватися. Безсумнівним те, що основою облікових принципів будуть принципи, що згадуються в різних концептуальних основах (таблиця вище).

Бухгалтерський фінансовий облік ґрунтується на принципах (по суті вимогах і допущеннях).

Основні допущення: Принцип нарахування

Фінансова звітність складається по методу нарахування. Згідно із цим методом, результати операцій і інших подій визнаються по факту їх здійснення (а не тоді, коли кошти або їх еквіваленти отримані або виплачені). Вони відображаються в облікових записах і включаються у фінансову звітність періодів, до яких відносяться.

У якості основних принципів управлінського обліку, слід віднести:

- *принцип орієнтації на задоволення інформаційних потреб керівників (менеджерів) різного рівня й відповідальності за прийняття економічно обґрунтованих рішень по управлінню підприємством і його підрозділами і принципи фінансового обліку, до яких входять:*

- *принцип безперервності діяльності, єдиного грошового вимірника, повноти й аналітичності інформації. Показники, які відображаються у звіті, мають бути представлені для аналізу в зручному виді, не вимагати додаткової аналітичної обробки.*

- *принцип періодичності, що відображає виробничий і комерційний цикли підприємства, є важливим для побудови системи управлінського обліку.*

Власні принципи управлінського обліку:

- *оцінка результатів діяльності структурних підрозділів підприємства – принцип організації управлінського обліку;*

- *принцип прийнятності й багаторазового використання при зборі, реєстрації, обробці й передачі інформації;*

- *принцип комплексності, суть якого полягає в разовій фіксації даних у первинних документах або розрахунках і багаторазовім їхньому використанні у всіх видах управлінської діяльності без повторної фіксації, реєстрації або розрахунків;*

- *принцип бюджетного методу управління витратами, фінансами,*

- *комерційною діяльністю використовується як інструмент планування контролю та регулювання.*

У міжнародній практиці в якості допущень використовуються принцип нарахування; відповідність доходів і витрат; обачності економічного суб'єкта; наявності грошового виміру; періодичність узагальнення економічних подій.

Найбільша перевага вченими приділяється двом базовим принципам: безперервності діяльності й методу нарахування.

В економічному аналізі діяльності підприємства можуть використовуватися додатково принципи:

- *релевантність результатів*, отриманих у процесі економічного аналізу;
- *істотність і оптимальність* для прийняття раціональних управлінських рішень;
- *співставність витрат* на проведення аналізу й корисності отриманої інформації для зацікавленого користувача;
- *принцип виділення провідної ланки* (при відборі найбільш прийнятних варіантів управлінських рішень);
- *своєчасність одержання вихідних аналітичних даних*;
- *кількісна визначеність, варіантність, вірогідність, ясність і порівнянність результатів аналізу*.

Дослідження принципів організації та функціонування обліково-аналітичного забезпечення управління безпекою підприємства показало, що застосування принципів визначається структурою обліково-аналітичної системи. Таким чином, для формування якісного обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою необхідно визначити види обліку, що застосовуються в рамках обліково-аналітичної системи конкретного підприємства, і використовувати основні принципи, характерні для кожного виду обліку. При цьому облікові принципи повинні бути доповнені принципами в області економічного аналізу та забезпечення безпеки.

Застосування даних принципів значною мірою сприятиме впровадженню комплексної системи заходів організації бухгалтерського обліку та аналізу, метою яких буде посилення функції безпеки, збереження власності та забезпечення безперервності діяльності підприємства.

Для ефективного використання будь-якої інформаційної системи, зокрема і системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, необхідно визначити механізм її функціонування. Такий механізм визначається галузевими особливостями діяльності підприємства, його організаційно-правовою формою, стратегією безпеки та загального розвитку, завданнями, що ставляться перед службою економічної безпеки, підготовленістю персоналу та низкою інших умов. Даний механізм забезпечує збір інформації, оцінку її достовірності, способи узагальнення, а також технології її надання безпосереднім користувачам з метою визначення рівня та стану економічної безпеки підприємства, прийняття оптимальних управлінських рішень, як для його власників чи персоналу, так і для інших зацікавлених у його діяльності осіб.

Розглядаючи механізм функціонування обліково-аналітичного забезпечення як невід'ємного компонента функціонування системи економічної безпеки підприємства, визначено його функціональні складові, що проявляються у здійсненні обліково-аналітичної діяльності по забезпеченню економічної безпеки підприємства (рис. 13).

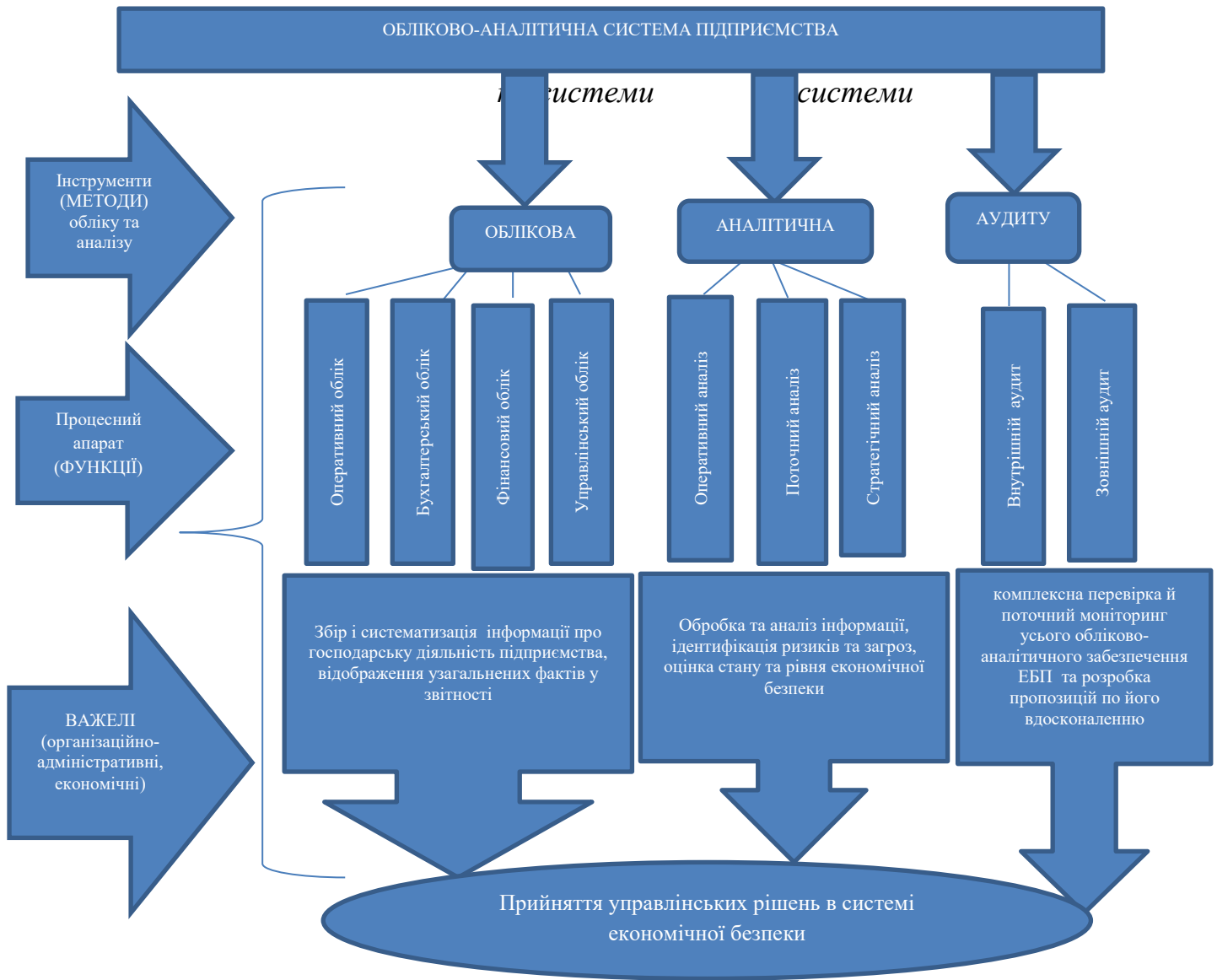

Рис. 13. Механізм функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Підкреслюємо, що облік–аналіз–аудит специфічні види діяльності і самостійні локальні підсистеми зі своїми задачами, цільовою спрямованістю, методологією формування та здійснення аналітичних процедур. В основі налагодженої роботи (функціонування) системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства лежить системний підхід, що дозволяє розглядати підприємство як складний об'єкт.

Обліково-аналітичний механізм, як інтегрована система, з урахуванням можливостей та вимог функціональної і структурної інтеграції повинні бути адаптовані одна до одної, а в цілому – до вимог системи безпеки.

Інструментальний апарат містить методи обліку та аналізу і створює ядро управлінської діяльності в системі економічної безпеки.

Методи обліку та аналізу полягають у цілеспрямованому впливі суб'єкта на об'єкт для досягнення поставленої мети. При цьому *під методом забезпечення обліково-аналітичною інформацією в системі економічної безпеки розуміють систематизовану сукупність дій, які необхідно здійснити, щоб вирішити певне завдання або досягнути поставленої мети* [27]. Методи, що використовуються у процесі обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства, досить різноманітні. Вони включають:

- способи здійснення оперативного обліку (первинне спостереження та документація);
- способи здійснення бухгалтерського обліку (оцінювання та калькуляція, інвентаризація, узагальнення інформації в звітності);
- способи здійснення фінансового та управлінського аналізу (порівняльний, факторний, коефіцієнтний аналіз, аналіз беззбитковості);
- спеціальні способи отримання інформації, необхідної для забезпечення економічної безпеки підприємства;
- способи забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Правильне володіння усіма методами обліку та аналізу дає змогу покращити рентабельність виробництва, мінімізувати ризики, посилити безпеку.

У процесі розвитку виробництва, удосконалення технічних можливостей та системи виробничих відносин, кількість методів і важелів, що впливають на ефективність обліково-аналітичної системи, зростає.

Важіль є засобом, за допомогою якого забезпечується поєднання складових механізму в єдину систему та цілісність його функціонування.

Функціонування важелів системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства здійснюється на основі системи правових норм, що відповідають чинному законодавству. До важелів системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства відносимо: організаційно-адміністративні та економічні. Організаційно-економічні містять: кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення та захист інформації, організаційно-правову форму та структуру управління. До економічних важелів відносять амортизаційну політику та політику ціноутворення, оподаткування, кредитування та страхування. Організаційні й економічні важелі відрізняються від адміністративних тим, що безпосередньо не примушують економічних

агентів діяти певним чином, але роблять іншу поведінку для них не вигідною; допускають лише можливість вибору рішення для оптимізації витрат та покращення своєї діяльності. Застосування організаційних та економічних важелів механізму полягає в поєднанні об'єктивних та суб'єктивних аспектів людської діяльності в контексті постійного розвитку на основі впровадження технологічних інновацій і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу.

Процесний апарат розглядає систему в динаміці, містить у собі функції обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства (облікову, аналітичну, інформаційну, контрольну), які відображають суть та зміст «забезпечення» на усіх рівнях управлінської діяльності. Функції такого механізму тісно пов'язані між собою у єдиному процесі.

Таким чином, обліково-аналітичний механізм як єдина інтегрована система повинен в загальній цілісності виконувати обслуговуючу функцію стосовно задоволення потреб системи безпеки, а також суб'єктів управлінської діяльності різних ієрархічних її рівнів, а саме: керівників структурних підрозділів підприємства, керівників центрів відповідальності, фінансових та бюджетних структур, акціонерів, інвесторів, засновників фірми та ін.

2.3. Формування контролю, організація аудиту системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

У процесі функціонування будь-якої економічної системи, в тому числі обліково-аналітичної, необхідно постійно або періодично фіксувати її стан і зіставляти з встановленими (нормативними, плановими) показниками, регламентами, програмами щодо досягнення поставлених цілей тощо. У результаті виявляються і вимірюються відхилення від нормального (запроектованого) ходу процесу.

Внутрішній контроль – це направлений процес на досягнення цілей, являється результатом дій керівництва щодо облаштування, організації, моніторингу діяльності підприємства в цілому та її окремих підрозділів.

Керівництво суб'єкта господарювання повинно, по-перше, поставити цілі та визначити задачі підприємства та окремих його підрозділів та побудувати відповідно до цього структуру організації. І, по-друге, забезпечити функціонування ефективної системи документації та звітності, розподілити обов'язки повноважень, авторизації, моніторингу для досягнення поставлених цілей і вирішення завдань, які виникають на шляху розвитку і загальної діяльності.

Внутрішній контроль, як інструмент забезпечення економічної безпеки при

обліково-аналітичному забезпеченні, покликаний вирішувати завдання, до числа яких варто віднести:

- запобігання вчинення незаконних, економічно недоцільних дій, які суперечать інтересам корпоративної етики, держави, ділових партнерів господарських операцій на стадії прийняття управлінського рішення;

- усунення допущених відхилень, правопорушень на стадії здійснення господарських операцій;

- оцінка дотримання обліково-економічної політики (волі власника капіталу);

- перевірка законності, економічної доцільності по вже зроблених операціях, реалізованим управлінським рішенням (при оцінці дотримання кошторисів, досягнення стратегії розвитку, зобов'язань перед партнерами і державою; оцінки стану системи менеджменту, обліку, економічного аналізу і контролю);

- експертна незалежна оцінка ступеня ефективності використання капіталу в умовах вільного підприємництва.

Дослідження організаційних аспектів контролю нерозривно пов'язане з його об'єктом. *Об'єктом в нашому випадку буде обліково-аналітичне забезпечення.* Так як економічна безпека визначається параметрами законності, доцільності, економічної ефективності процесів і явищ, що відбуваються в його діяльності, то *предметом контролю будуть процеси і фінансові операції, що розглядаються з позиції:*

- законності,
- доцільності та економічної ефективності,
- забезпечення збереження власності,
- правильності формування та використання фондів,
- достовірності обліку та звітності,
- їх повноти та відповідності встановленим нормативам.

У зв'язку з цим *основна мета контролю обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки виражається в розвитку і реалізації всіх економічно виправданих заходів для попередження, профілактики та виявлення причин виникнення загроз, ризиків, конфліктних ситуацій, що ведуть до оптимального використання ресурсів.*

Суб'єктами контролю обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства виступають особи, групи осіб, відділи, служби, лінійний і функціональний апарат підприємства (рис. 14).

На будь-якому підприємстві процес внутрішнього контролю має виконуватися безупинно. За потреби вживаються деякі заходи контролю.

Керівництво підприємства самостійно визначає склад, періодичність та терміни контрольних процедур. Основними принципами внутрішнього контролю обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства є доречність та економічність.

Усі документи внутрішнього контролю є повністю конфіденційними.

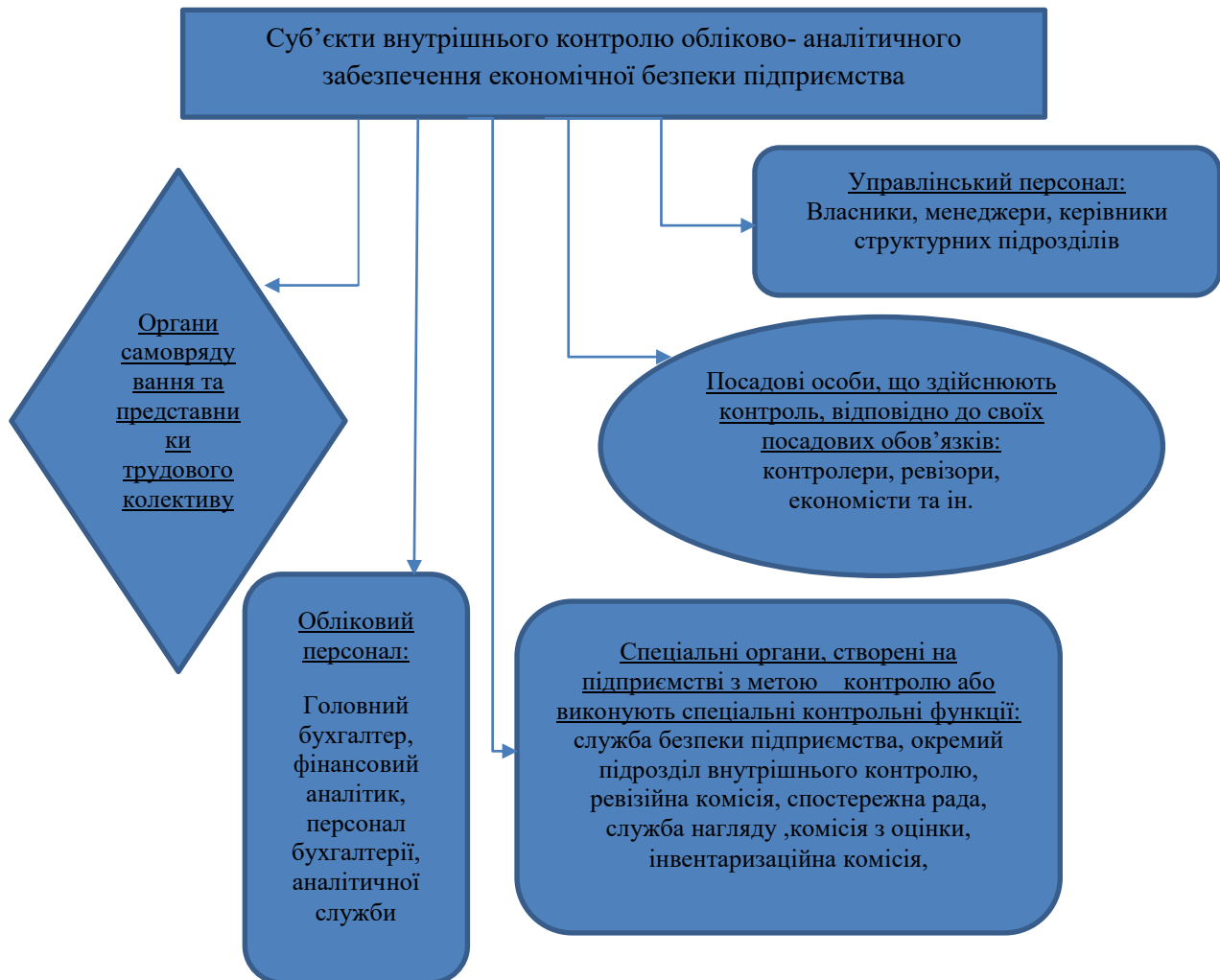

Рис. 14. Суб'єкти контролю обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Контроль носить ієрархічно-лінійний характер (рис.15): контроль власника; контроль директорський і контроль локальний (на місці виконання).

Як випливає з наведеного рис.15, власник здійснює контроль через призначеного їм директора і здійснює стратегічне управління діяльністю суб'єкта господарювання на основі наданої директором інформації. Директор несе відповідальність перед власником, контролює діяльність ввіреного йому підприємства через призначених їм начальників відділів і служб, які в свою чергу контролюють діяльність своїх підлеглих. Оперативні працівники на

кожному робочому місці, підконтрольні начальникам відділів (бригадирам, начальникам секторів і т.д.), здійснюють свою діяльність відповідно до своїх компетенцій.

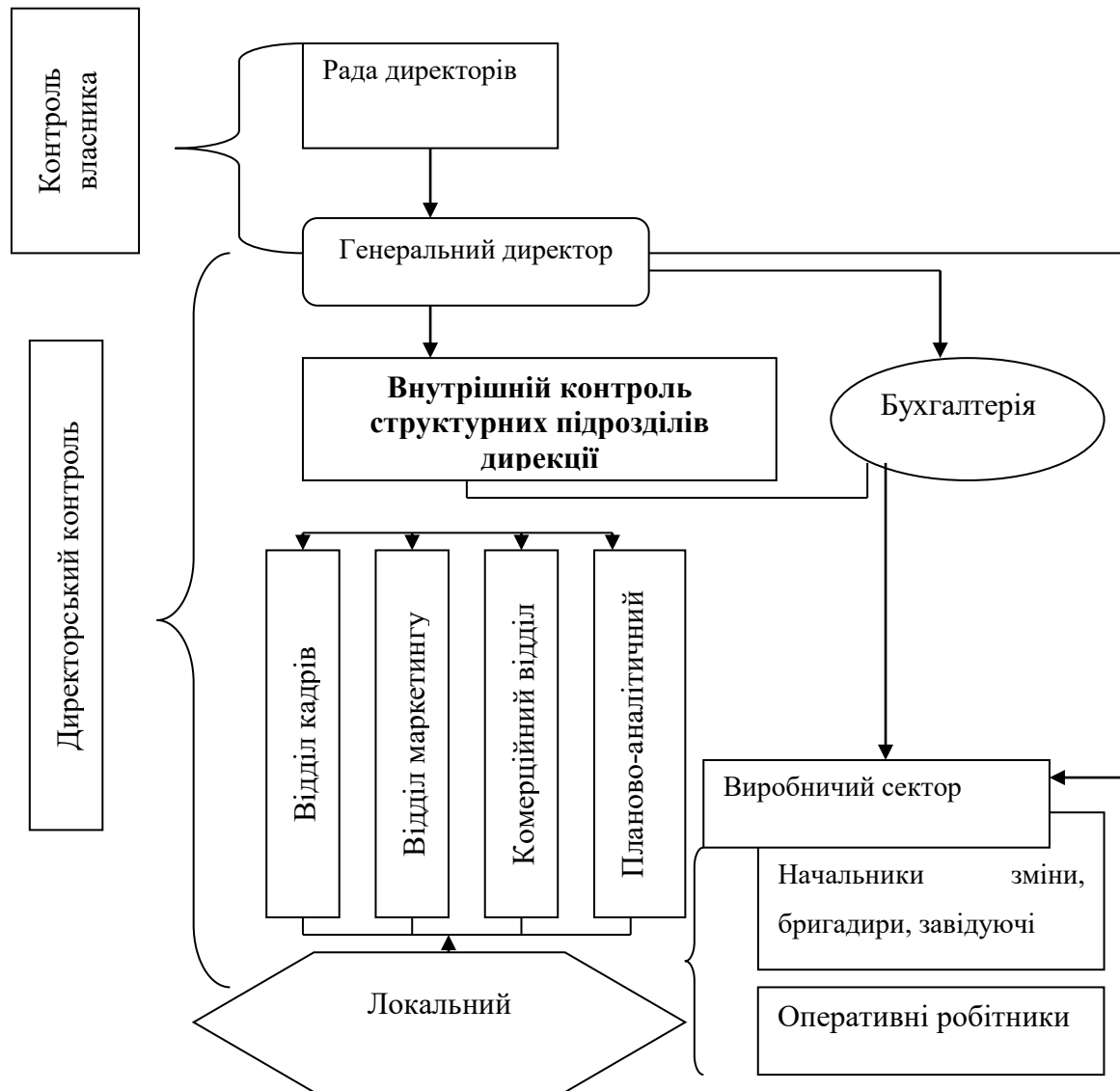

Рис. 15. Зразок ієрархії контролю на підприємстві

Побудова системи внутрішнього контролю на підприємстві складається з двох основних підсистем:

1. підсистеми внутрішнього контролю структурних підрозділів апарату управління (Дирекції);
2. підсистеми внутрішнього аудиту.

Аудит обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства - це комплекс аналітичних робіт щодо оцінки поточного стану її інформаційних систем та пошуку потенційних загроз. Для проведення аналізу у фахівців є перелік критеріїв і стандартів за якими повинна відповідати система.

Аудиторське забезпечення будується на методиках, що дозволяють провести комплексну перевірку й поточний моніторинг усього обліково-аналітичного забезпечення підприємства, що у свою чергу дозволить керівництву ухвалювати й реалізовувати найбільш ефективні з погляду безпеки та стратегічного й тактичного розвитку підприємства, управлінські рішення.

Саме тому в аудиті обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства є перелік конкретних завдань:

- перевірка обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку підприємства й порядку ведення бухгалтерського обліку;
- пошук резервів для поліпшення фінансового стану;
- ідентифікація ризиків.
- розробка заходів щодо оптимізації складу витрат і оподаткування;
- запобігання негативних результатів діяльності; надання супутніх послуг.

Зрозуміло, що важливо проводити аудит завчасно, коли проблема знаходиться на стадії загрози.

Додаткове, але вкрай важливе завдання аудиту – економічна користь. Багато підприємств вкладає великі інвестиції в розвиток системи безпеки та захист корпоративної інформації від витіку, але далеко не кожне отримує результат, що відповідає вкладенням. Тому паралельно з оцінкою та покращенням інформаційного обліково-аналітичного захисту, кваліфіковані фахівці повинні допомогти у плануванні, розподілі та оптимізації фінансових ресурсів в цій галузі.

Як правило, для проведення аудиту притягуються зовнішні компанії, які надають консалтингові послуги в області інформаційної безпеки. Ініціатором процедури аудиту може бути керівництво підприємства, служба безпеки або служба автоматизації. У ряді випадків аудит також може проводитися на вимогу страхових компаній або регулюючих органів.

Результати аудиту обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства дають змогу побудувати оптимальну за ефективністю й витратами корпоративну систему захисту обліково-аналітичної інформації, адекватну завданням і меті бізнесу. Аудит інформаційної безпеки не обмежується перевіркою тільки фізичної безпеки, наявні методики дають можливість проаналізувати бізнес-процеси і визначити основні інформаційні потоки компанії, які мають бути захищені.

При проведенні аудиту обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства виявляється поточний стан системи безпеки і визначаються найкритичніші ділянки системи, перевіряється відповідність наявної в компанії системи захисту інформації вимогам інформаційної безпеки,

що висуваються до неї, оцінюється ефективність вкладень в корпоративну систему захисту інформації та ін. Аудит включає такі етапи:

- комплексного обстеження обліково-аналітичної системи;
- аналіз інформаційних ризиків;
- аналіз системи захисту зовнішніх мереж;
- аналіз системи контролю обліково-аналітичної інформації, яка передається через телефонні з'єднання та електронною поштою та інші технічні пристрої;
- визначення можливих каналів просочування конфіденційної інформації;
- кадрове забезпечення системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства;
- розробка рекомендацій з удосконалювання захисту системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства і плану впровадження рекомендацій.

Проведення на підприємстві внутрішнього аудиту обліково-аналітичного забезпечення дозволяє суттєво підвищити ефективність усього процесу керування його діяльністю.

Аудиторське забезпечення повинне містити в собі елементи механізму (сукупність методів і технологій реалізації аудиторських процедур) внутрішнього аудиту обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку підприємства: загальний план, програму, тести системи внутрішнього контролю й оцінки невід'ємного ризику, положення про внутрішню аудиторську службу й посадову інструкцію аудитора.

Впровадження регулярних процедур моніторингу стану розвитку підприємства вимагає перегляду застосовуваних управлінських технологій, системи прийняття рішень, контролю. Із цією метою обов'язково необхідно розробити й затвердити регламенти аудиту обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Слід підкреслити, що підсистема внутрішнього аудиту може мати місце (або має) тільки в складних організаційних структурах та за інших передумов доцільності її в організації. Обидві зазначені підсистеми є організаційними формами внутрішнього контролю підприємства. На рис. 16 представлений зразок інформаційної моделі організаційних форм внутрішнього контролю.

Значимість внутрішнього контролю обліково-аналітичного забезпечення, здійснюваного персоналом підприємства, обумовлена тим, що бухгалтерія являє собою найважливішу ланку, що забезпечує процес збору, обробки, накопичення і реалізації інформації в умовах прийняття управлінських рішень.

Так, обліково-фінансова служба має тісні зв'язки з іншими підрозділами підприємства.

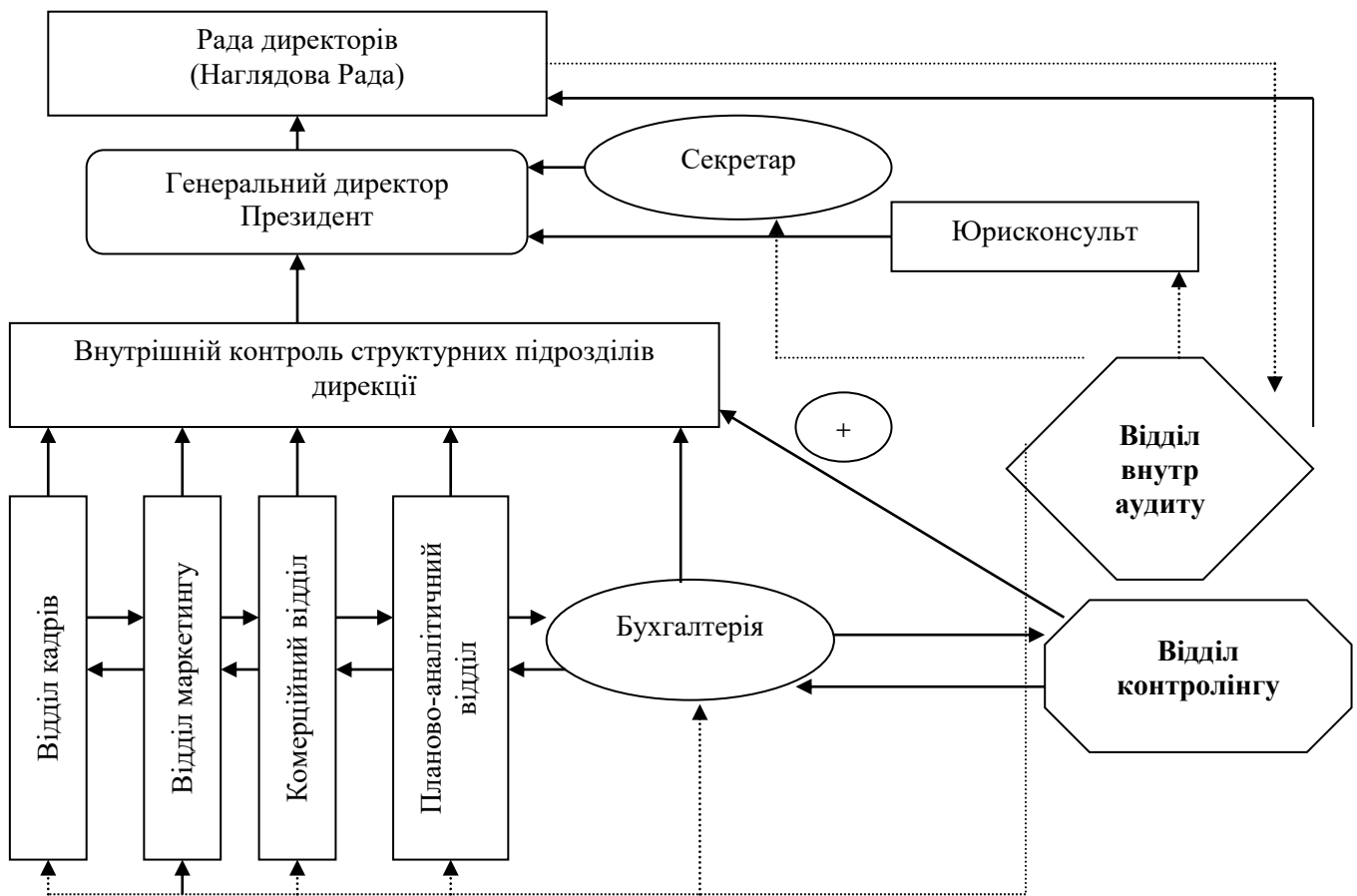

Рис.16. Зразок інформаційної моделі організаційних форм внутрішнього контролю та аудиту

Підсистема внутрішнього аудиту, будучи частиною системи внутрішнього контролю, має виконувати волю Наглядової Ради і покликана формувати незалежне (від дирекції) експертне оцінювання щодо якості дії структурних підрозділів з управління фінансами підприємства.

Незалежно від сфери діяльності підприємства, його цілей, завдань, аудит обліково-аналітичного забезпечення дуже часто проводять в розрізі таких робочих аспектів:

- доступ працівників до серверів та баз даних колективного використання та їх права на це;
- теоретичні та практичні знання працівників підприємства про захист інформації;
- способи підтвердження входу кожного користувача (аутентифікація);
- принципи резервного копіювання даних;
- конфігурація та настройки мережевих пристроїв, систем зберігання та передачі інформації;

- робота антивірусного и антишпигунського програмного забезпечення, наявність ліцензії та ін.

Таким чином, відділ внутрішнього аудиту, накопичуючи і узагальнюючи інформацію за результатами контрольної та обліково-аналітичної діяльності, створює необхідну основу довіри до бізнесу даного підприємства, забезпечує своєчасне реагування на відхилення, створює умови для посилення економічної безпеки.

Цікаве

Один приклад з тисячі – витік даних з аеропорту Хітроу, Великобританія. Журналісти Daily Mail оприлюднили інформацію з 76 файлів загальним об'ємом 2,5 Гб, які містили дані про систему безпеки аеропорту у час візиту королеви Єлизавети II та найвищих державних службовців. За офіційними даними, причина витоку інформації все ще не встановлена.

На цей момент відомо, що флешку знайшов невідомий чоловік на землі у траві Куінс Парка, потім передав її журналістам Daily Mail. До речі, ніяких паролей або інших методів збереження конфіденційності не було. Звісно, адміністрація аеропорту запевнила, що впевнена у повному захисті своїх протоколів безпеки, хоча й ініціювала розслідування. Підсумок – відсутність результатів та серйозна шкода іміджу Хітроу.

Питання для самостійного опрацювання

1. Методологія організації обліково-аналітичного забезпечення управління безпекою підприємства в сучасній економічній теорії.
2. Сучасні проблеми в організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
3. Система захисту обліково-аналітичної інформації з метою недопущення її знищення, фальсифікації, розголошення чи використання на стадії організації забезпечення економічної безпеки.
4. Етапи планування організації обліково-аналітичного забезпечення менеджменту підприємства.
5. Якість та ефективність організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
6. Варіативність принципів в обліку та аналізі при організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
7. Інтегрування обліково-аналітичного забезпечення в процес організації безпеки підприємства з використанням сучасних інформаційних систем і технологій.
8. Сучасна вітчизняна та зарубіжній практика проведення аудиту обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Поняття “організація обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки”.
2. Завдання організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
3. Комплексна система заходів організації бухгалтерського обліку з метою забезпечення економічної безпеки підприємстві.
4. Принципи організації бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності з метою забезпечення економічної безпеки підприємства.
5. Механізм функціонування обліково-аналітичного забезпечення як невід’ємного компонента функціонування системи економічної безпеки підприємства.
6. Функціональні складові механізму обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства.
7. Внутрішній контроль, як інструмент забезпечення економічної безпеки.
8. Побудови системи внутрішнього контролю на підприємстві.
9. Аудит обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, його напрямки.
10. Інформаційна модель організаційних форм внутрішнього контролю та аудиту.
11. Проведення аудита стану інформаційної безпеки.

РОЗДІЛ 3.

ДІАГНОСТИКА, ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Методологія обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки

В основу технології обробки та надання обліково-аналітичної інформації завжди закладена певна методологія її перетворення.

Загальновідомо, що *методологія – це вчення про систему методів наукового пізнання, вчення про застосування принципів, категорій, законів діалектики і науки до процесу пізнання і практики на користь здобуття нових знань.*

Поняття “метод” (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) означає спосіб діяльності суб'єкта, шлях до будь-чого. В економічній науці *метод трактується як спосіб, шлях пізнання реальної дійсності, система прийомів, що регулюють пізнавальну і практичну діяльність людей.*

Методи представлені безліччю різних способів та прийомів, що дозволяє оптимально упорядкувати й ефективно організувати виконання функцій управління. Зокрема, при здійсненні обліково-аналітичного забезпечення безпечного функціонування та розвитку підприємства використовують:

- а) способи та прийоми здійснення оперативного обліку;
- б) способи та прийоми проведення аналізу фінансово-господарської діяльності;
- в) способи та прийоми ведення фінансового та управлінського (стратегічного) обліку;
- г) спеціальні способи та прийоми отримання, перевірки та збереження інформації, необхідної для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Отже, *предметом розгляду будуть сучасні методи бухгалтерського обліку й аналізу фінансово-господарської діяльності, які дозволяють сформувати інформаційне середовище для прийняття управлінських рішень з метою забезпечення економічної безпеки останнього.*

Дослідження потреб економічної безпеки вітчизняних підприємств дозволило встановити, що відповідно до цілей, які вирішуються їх власниками, обліково-аналітичне забезпечення розглядається як один із механізмів стратегічного управління або інструмент розробки управлінських рішень стосовно функціонування та розвитку підприємства в умовах потенційних та реальних загроз його діяльності.

Для власників, у першу чергу, важливою є інформація, що дозволяє визначити стратегію діяльності та розвитку свого підприємства з урахуванням негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища через утворену систему економічної безпеки. Тоді як для фахівців з економічної безпеки (тобто найманих менеджерів) обліково-аналітичне забезпечення виступає інформаційним підґрунтям для розробки тактичних рішень в сфері забезпечення безпеки підприємства, де вони працюють, оскільки їх діяльність спрямована на розв'язання поточних завдань в сфері мінімізації ризиків та недопущення прояву загроз.

Методи й прийоми бухгалтерського обліку й аналізу фінансово-господарської діяльності, які використовуються в системі забезпечення економічної безпеки, повинні:

- характеризувати стан функціонування підприємства;
- дозволяти переорієнтувати його ресурси для досягнення стабільно високих показників діяльності;
- відображати результати керування його процесами,
- визначати оптимальну стратегію розвитку підприємства з урахуванням запланованих тенденцій.

Бухгалтерський облік як невід'ємна частина економічної безпеки підприємства ґрунтується на наукових основах – діалектичному методі й економічній теорії. Науковий зміст методу бухгалтерського обліку визначається підходом до явищ господарської діяльності підприємств, розгляду всіх засобів і процесів у безперервному їх русі і розвитку, єдності, взаємозв'язку і взаємозумовленості. Разом з тим, бухгалтерський облік має свої, *властиві тільки йому способи дослідження*, що зумовлені особливостями його предмета, тобто об'єктів, що відображаються і контролюються, а також завдань і вимог, що ставляться до обліку.

Враховуючи те, що облік є діяльністю з послідовним процесом переробки даних в інформацію, використовуються різні методи в залежності від етапів формування інформаційних потоків (рис 17):

1 етап - систематичне хронологічне і постійне в часі спостереження за об'єктами обліку - через документування та інвентаризацію;

2 етап - вимірювання величини господарських засобів та джерел їх формування, господарських процесів та їх результатів - через оцінку і калькулювання в єдиний грошовий вимірник;

3 етап - реєстрація та класифікація даних про зміни об'єктів обліку з метою їх систематизації за видами через подвійне їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку;

4 етап - узагальнення інформації з метою складання бухгалтерського балансу і звітності.

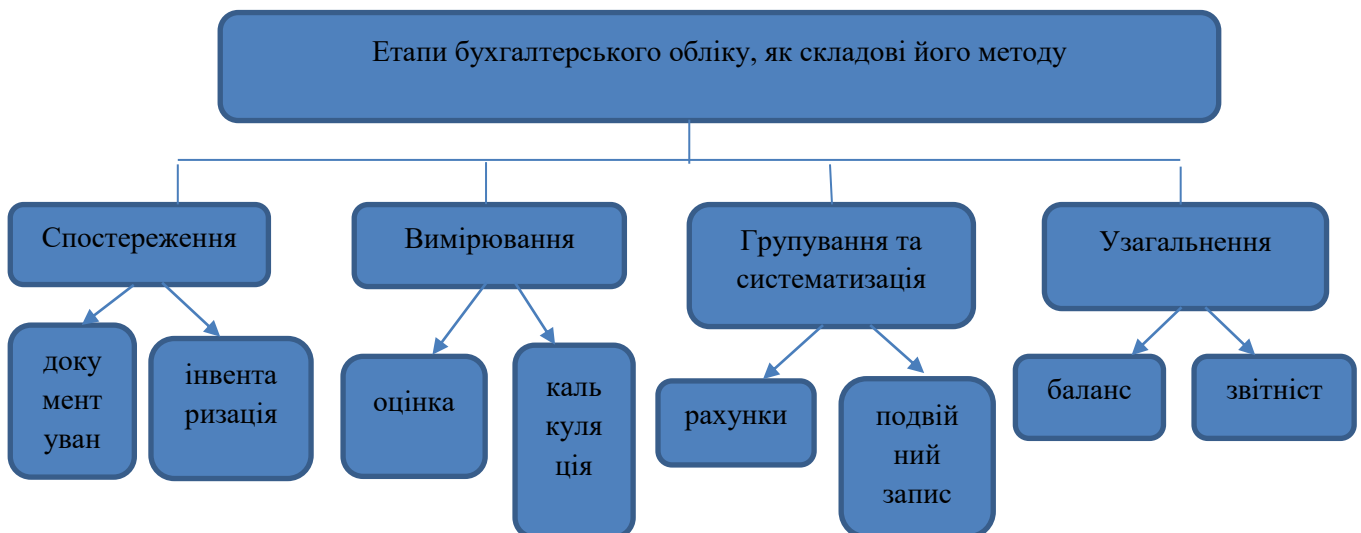

Рис. 17. Система елементів методу бухгалтерського обліку у взаємозв'язку з етапами облікового процесу

Методичні способи і прийоми, що використовуються для відображення об'єктів обліку на всіх етапах облікового процесу, становлять систему взаємопов'язаних елементів методу бухгалтерського обліку.

Документування - це спосіб відображення об'єктів бухгалтерського обліку (господарських засобів, коштів, джерел їх утворення та господарських процесів) у первинних бухгалтерських документах (рахунках, накладних, чеках, ордерах тощо) після або в момент завершення операцій з ними.

Інвентаризація (дослівно з латинської - опис майна) - це спосіб виявлення фактичної наявності і стану господарських засобів, коштів підприємства та джерел їх утворення на певну дату. На основі даних інвентаризації роблять коригування облікових даних про наявність і стан об'єктів обліку, оскільки у процесі господарської діяльності можливі природний убуток, часткове псування та розкрадання майна підприємства, помилки при розрахунках та обчисленнях.

Вимірювання об'єктів обліку проводиться з метою встановлення їх кількісних характеристик, які з'являються (купуються, обмінюються тощо) або змінюються (уцінюються, дооцінюються) під час господарських операцій. Особливістю етапу вимірювання є дотримання принципів єдиного грошового вимірника, обачності, історичної (фактичної) собівартості. Способом бухгалтерського обліку на цьому етапі є оцінка, яка передбачає вираження вартості господарських засобів та джерел їх утворення у грошовому вимірнику.

Оцінювання - спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку. За допомогою оцінювання натуральні і трудові характеристики (вимірники) господарських засобів перераховують у вартісні. В

бухгалтерському обліку оцінювання об'єктів обліку ґрунтується переважно на показникові фактичних витрат на їх створення чи придбання (історичної собівартості).

Калькулювання (з латинської - обчислення) - це метод обчислення собівартості виготовлення одиниці товарно-матеріальних цінностей або одиниці виконаних робіт. Суть методу полягає у тому, що обґрунтовують, визначають і розподіляють витрати, які належать до того чи іншого об'єкта калькування (виробу, процесу, замовлення тощо). В управлінні витратами розрізняють різні методи обліку та калькулювання витрат, що передбачає розробку планових та нормативних калькуляцій, калькуляцій на певні періоди, замовлення або технологічні етапи виробництва, калькуляції з урахуванням всіх витрат підприємства або з виключенням деяких з них тощо.

Систематизація облікової інформації має в якості прийомів бухгалтерського обліку рахунки та подвійний запис. Господарські операції, що відображені в документах, реєструються за допомогою спеціальних таблиць, які називаються рахунками.

Рахунки - спосіб групування однорідних за економічним змістом засобів, джерел та господарських процесів для їх поточного відображення у бухгалтерському обліку, а також для здійснення контролю.

Кількість об'єктів обліку визначає кількість рахунків. В Україні існує єдиний План рахунків, за яким працюють усі підприємства. Така уніфікація забезпечує єдність облікових записів на різних підприємствах, спрощує опрацювання державними органами управління статистичної інформації, яка базується на даних бухгалтерського обліку, створює умови для порозуміння між бухгалтерами, оскільки рахунки - це мова спілкування спеціалістів у галузі бухгалтерського обліку.

Господарські операції реєструються на рахунках **подвійним записом** - одночасним і взаємопов'язаним відображенням кожної операції у двох рахунках. Необхідність в цьому пояснюється тим, що здійснення господарської операції пов'язано з одночасною зміною як мінімум двох об'єктів обліку. Подвійний запис дає змогу здійснювати балансовий контроль бухгалтерської інформації, тобто контролювати правильність і законність використання господарських засобів і джерел їх формування.

Узагальнення даних бухгалтерського обліку здійснюється за звітний період за допомогою балансу та звітності. Бухгалтерський баланс є однією з основних форм бухгалтерської фінансової звітності. *Бухгалтерський баланс - це спосіб групування і відображення наявності й стану господарських засобів підприємства за складом і розміщенням та джерелами утворення на певну дату в узагальненому вартісному вимірнику.*

Бухгалтерська звітність - сукупність способів і прийомів узагальнення даних поточного обліку і впорядкована система взаємопов'язаних економічних показників виробничо-господарської діяльності підприємства за звітний період. Бухгалтерську звітність заповнюють на підставі даних рахунків бухгалтерського обліку з певною системою їх групування.

Варто зауважити, що необхідність інформації та її роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства зумовлюються тим, наскільки вона об'єктивно відповідає потребам управлінської діяльності. Тому вважаємо, що при формуванні інформації повинен забезпечуватись такий методологічний принцип: максимум інформації при мінімумі кількості форм внутрішньої звітності. Нова концепція методологічного підходу має бути гнучкішою, інформація якої з чітко заданими параметрами відповідатиме поставленій меті системи управління, що дасть можливість відображати об'єктивні результати діяльності суб'єктів господарювання.

Методологія обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства - це сукупність методів обліку, аналізу, контролю, планування, прогнозування та організації економічної безпеки та поточної господарської діяльності підприємства. Їх поєднання повинно формувати таку інформаційну систему, яка враховує і відображає всі економічні процеси, соціальні особливості підприємства.

Методи дослідження обліково-аналітичної інформації можна розділити на такі групи (рис.18):

Рис. 18. Класифікація методів дослідження обліково-аналітичної інформації

1) Прийоми дослідження окремого документа. До цієї групи процедур належать:

а) перевірка документа за формою (мають бути наявні всі обов'язкові реквізити);

б) арифметична перевірка (встановлюється правильність підсумкових показників, нарахованих як за горизонтальними, так і за вертикальними графами);

в) нормативно-правова перевірка (перевірка здійснених операцій на відповідність чинному законодавству і нормативно-правовим актам).

2) Прийоми дослідження кількох документів, які відображають одну й ту саму або взаємозв'язані операції.. До цієї групи процедур належать:

а) зустрічна перевірка (мета такого зіставлення - встановити тотожність даних, які містяться в усіх примірниках відповідного документа).

Зустрічна перевірка документів полягає в порівнянні документів, пов'язаних між собою однією операцією, а також окремих примірників одного й того самого документа, які перебувають у різних організаціях. Різновидом прийому зіставлення документів є також порівняння даних аналітичного обліку з даними синтетичного обліку з метою встановлення можливих розбіжностей між ними;

Взаємний контроль (зіставляються різні документи і облікові дані, в яких прямо чи опосередковано відображається операція, що перевіряється. Зіставлятися можуть дані фінансового, управлінського й оперативного обліку).

Зіставлення документів - прийом взаємного їх контролю - використовується в разі перевірки двох або кількох документів, пов'язаних єдністю операцій. Наприклад, видаткові документи на відпущення товарів можуть бути порівняні з дорожніми листками або іншими транспортними документами, що свідчать про перевезення цих товарів; відомість на видачу зарплати - з нарядами, де вказано характер і обсяг виконаної роботи; грошові суми, оприбутковані за касовими звітами - з виписками банку та відомостями про рух товарно-матеріальних цінностей і тари тощо.

3) Прийоми перевірки відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку. До них, зокрема, належить поновлення кількісно-сумарного обліку, яке полягає в тому, що на підставі первинних документів повністю встановлюється кількісний облік. Це дає можливість оцінити законність і обґрунтованість господарських операцій за даними кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку.

Виходячи із стратегії розвитку підприємства, на практиці ,поряд із зазначеними методами, можуть використовуватися й інші.

Методичні прийоми і способи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства можна поділити на дві групи: загальнонаукові і часткові наукові методи дослідження.

Загальнонаукові методи є сукупністю принципів і категорій матеріалістичної діалектики та загальнонаукової теорії пізнання. Вони базуються на використанні таких прийомів, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, аналогія і моделювання, системний і функціонально-вартісний аналіз (Рис.19).

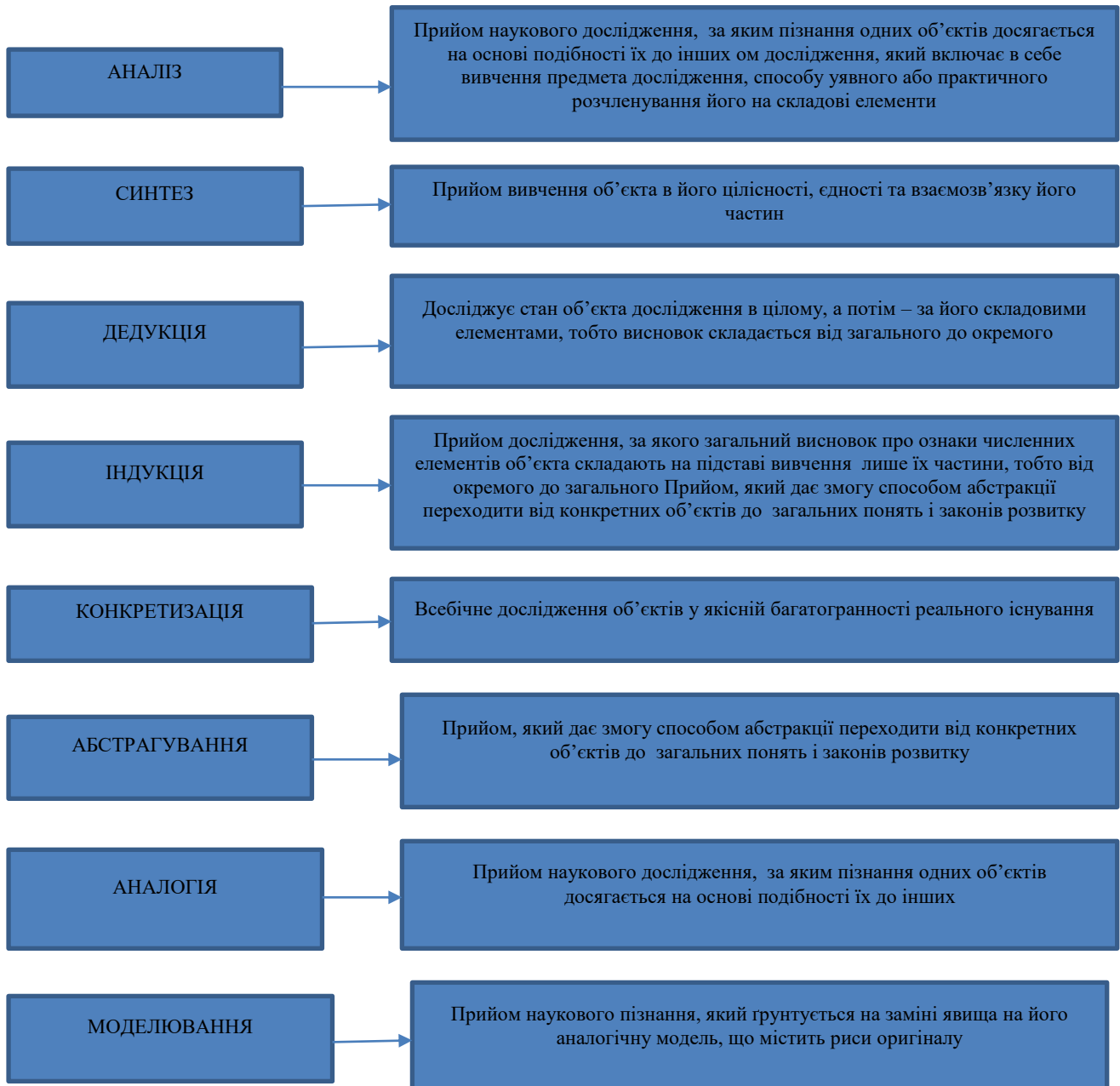

Рис. 19. Класифікація загальнонаукових методів дослідження обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Частково наукові методи дослідження - це прийоми, що вироблені практичною роботою на основі досягнень економічної науки (Рис.20).

Рис. 20. Класифікація частково наукових методів дослідження обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Методи обліково-аналітичного забезпечення повинні бути об'єднані в одну систему, орієнтовану на досягнення результату – вдосконалення економічної безпеки, підвищення якості управління підприємством.

Характеристику основних спеціальних методів і прийомів, які використовуються в системі обліково-аналітичного забезпечення для перевірки вірогідності інформації, економічних ризиків, надійності персоналу та ін. представлено нижче.

Метод оцінювання. Передбачає грошовий вимір коштів і процесів діяльності підприємства. Застосовується для оцінювання реальної вартості окремих активів, зобов'язань і капіталу з метою визначення інформаційних ризиків у системі економічної безпеки.

Баланс і звітність: Передбачає узагальнення даних про фінансово-господарську діяльність та грошові потоки підприємства. Застосовується для формування узагальнених показників (індикаторів), які характеризують стан фінансової надійності й економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Бюджетування. Передбачає процес розробки, виконання, контролю, аналізу й коректування окремих бюджетів структурних підрозділів або функціональних сфер діяльності підприємства, їх узгодження й узагальнення по підприємству в цілому. В основу бюджетування покладена:

- розробку планових показників з метою пошуку оптимального варіанта дій у майбутньому;
- координація дій менеджерів окремих структурних підрозділів;
- контроль і оцінка фактичного виконання планових показників.

Використання елементів бюджетування відкриває нові перспективи щодо підвищення економічної безпеки підприємства, тому що об'єднання функцій планування, контролю й аналізу в дозволяє максимально збалансувати інтереси всіх груп зацікавлених осіб. У системі економічної безпеки частіше використовують такі складені системи бюджетування як бюджетний аналіз та контроль.

Стандарт-кост. Передбачає розробку норм стандартів витрат для кожного виду ресурсів і виявлення відхилень фактичного використання ресурсів від установлених стандартів. Аналізуються причини й винуватці виявлених відхилень та оцінюється їх вплив на фінансовий результат підприємства в цілому та окремих сегментів діяльності. Застосовується для оцінювання раціонального використання ресурсів і визначення ефективності й результативності діяльності окремих менеджерів з метою мінімізації внутрішніх погроз

LCC – Аналіз (розрахунок витрат по етапах життєвого циклу). Передбачає вимір і нагромадження всіх фактичних витрат, пов'язаних з певною продукцією протягом її життєвого циклу. Застосовується при оцінці стану економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу усіх стадії життєвого циклу. Цей метод дозволяє визначити витрати на будь-який момент часу, враховує вплив інфляції й застосування дисконтування грошових потоків при прийнятті рішень.

CVP - Аналіз (аналіз беззбитковості). Ґрунтується на зіставленні трьох величин: витрат підприємства, обсягу реалізації й прибутку, залежність яких дозволяє визначити дохід від реалізації (обсяг реалізації), за яким забезпечується беззбитковість діяльності або запланований фінансовий результат. Використовується при прийнятті управлінських рішень у сфері

економічної безпеки підприємства при умовах наявних погроз щодо доцільності окремих напрямків діяльності.

Аналіз чутливості. Передбачає визначення впливу на фінансовий результат підприємства невиконання запланованих показників або їх зміни. Використовується в комбінації з аналізом беззбитковості при прийнятті управлінських рішень у сфері економічної безпеки підприємства.

Метод VVC (визначення ланцюжка споживчої вартості). Концепція ланцюжка цінності пропонує враховувати витрати протягом усього ланцюжка формування вартості, починаючи від вихідних джерел сировини й до готової продукції або послуг, отриманих кінцевими споживачами. Застосовується при визначенні слабких місць у процесах діяльності підприємства й контролю над раціональним використанням ресурсів.

Система ЛТ («точно в строк»). Передбачає раціональне забезпечення підприємства запасами з використанням основного принципу: виробляти продукцію тільки тоді, коли це потрібно й тільки в тому обсязі, який може бути реалізований. Такий підхід виключає наявність наднормативних запасів нереалізованої продукції, скорочує час проведення, виключає старіння продукції, забезпечує дотримання графіка доставки, а взагалі значно підвищує ефективність проведення. Застосовується при розробці стратегії щодо роботи з постачальниками

Вертикальний аналіз. Передбачає визначення впливу кожної складової на результат у цілому. У процесі здійснення аналізу розраховують питома вага окремих статей фінансової звітності. Використовується при діагностиці фінансового стану підприємства. У системі економічної безпеки підприємства використовують такі аспекти аналізу: структурний аналіз активів, грошових потоків, капіталу.

Горизонтальний аналіз. Базується на дослідженні динаміки окремих фінансових показників (трендовий) за певні проміжки часу. У процесі аналізу розраховують темпи приросту окремих показників і визначають загальні тенденції їх зміни. Застосовується при оцінюванні рівня економічної безпеки. У системі економічної безпеки використовують такі аспекти цього аналізу: порівняння фінансових показників звітного періоду з показниками попереднього періоду; порівняння фінансових показників за кілька попередніх періодів.

Метод фінансових коефіцієнтів. Базується на розрахунку співвідношення окремих абсолютних показників. У процесі такого аналізу визначають різні відносні показники, які характеризують окремі аспекти фінансової діяльності. Застосовується для визначення основних фінансових показників при діагностиці фінансового становища підприємства. У системі економічної

безпеки використовують наступні аспекти такого аналізу: аналіз ліквідності; аналіз фінансової стабільності; аналіз рентабельності; аналіз ділової активності.

Інтегральний аналіз. Дає можливість одержати поглиблену багатофакторну оцінку умов формування окремих агрегованих фінансово-економічних показників. Використовується при діагностиці фінансового становища підприємства. У системі економічної безпеки найпоширенішою є система інтегрального аналізу ефективності використання активів підприємства, зокрема модель Альтмана, модель рейтингового оцінювання А. Шеремета й т.п.

Факторний аналіз взаємозв'язку фінансово-економічних показників. Передбачає оцінювання впливу окремих факторів на результативний показник. Застосовується для визначення загального критерію оцінювання стану економічної безпеки при застосуванні ресурсно-функціонального підходу.

Факторне моделювання як елемент методики економічного аналізу. Найважливішої складової методики економічного аналізу є якісний факторний аналіз або взаємозалежне вивчення господарських процесів або факторне моделювання - це знаходження взаємному закономірному зв'язку окремих процесів і явищ. У кожному окремому випадку суть даного приймання полягає:

- у виявленні залежності між окремими процесами, тобто у виявленні складу факторів, що впливають на величину досліджуваного показника;

- у встановленні характеру залежності між факторами й досліджуваним результатом;

- у побудові схеми зв'язки між досліджуваним результатом і факторами, на нього, що впливають, тобто в побудові факторної моделі.

При економічному аналізі вивчаються детерміновані й імовірнісні зв'язки між досліджуваним показником і факторами.

Адитивна модель - досліджуваний показник розглядається як алгебраїчна сума факторів.

$$A = f(b, v, g) \rightarrow A = \pm b \pm v \pm g \quad (3.1)$$

Мультиплікативна модель - досліджуваний показник розкладає на ряд факторів - співмножників.

$$A = f(b, v, g) \rightarrow A = b \times v \times g \quad (3.2)$$

Комбінована модель - комбінація адитивної і мультиплікативної моделей: деякі співмножники ланцюжки можуть розпадатися, складаються на співмножники.

Елімінірування як елемент методики економічного аналізу.

Завданням елімінації є визначення кількісного впливу кожного фактору окремо на зміну досліджуваного показника.

Елімінація - це логічний прийом, за допомогою якого подумки виключається вплив усіх факторів, крім одного, дія якого підлягає вивченню.

При дослідженні аддитивної схеми зв'язку елімінації здійснюється шляхом вирахування базисного значення кожного з факторів-доданків з його звітного значення. При цьому черговість розрахунків не впливає на результати останніх.

Метод порівняння. Дозволяє визначити відхилення фактично досягнутих показників від запланованих (еталонних), установити причини таких відхилень і резерви. Застосовується для порівняння фактично досягнутих показників з відповідними індикаторами при застосуванні індикаторного підходу оцінки економічної безпеки підприємства.

SWOT аналіз. Передбачає дослідження характеру переваг і недоліків сторін діяльності підприємства в розрізі окремих внутрішніх і зовнішніх факторів з метою визначення ключових факторів успіху.

Метод експертних оцінок. Характеризується значним суб'єктивізмом, оскільки результати такого аналізу залежать в основному від інтуїції, знань і досвіду аналітика. Застосовується для оцінювання значимості впливу окремої функціональної складової економічної безпеки на узагальнений критерій

Як альтернативні способи й приймання одержання облікової інформації про реальний фінансовий стан як контрагентів і власного підприємства можуть застосовувати так звані спеціальні методи, які використовують винятково фахівці з економічної безпеки.

Метод конфіденційних відносин. Дозволяє одержати достовірну інформацію, якої володіє контрагент, але офіційно її надати не може або не бажає. В основі цього методу лежать комунікативні технології спілкування, які враховують мотиваційний інтерес контрагента щодо встановлення довірчих відносин з фахівцем з безпеки. Класичними формами для встановлення довірчих відносин і конфіденційних відносин є гроші, ідеологія обставини, що компрометують, особисті властивості.

Застосовується для підтвердження (не підтвердження) офіційно наданої інформації від клієнтів (партнерів) або конкурентів підприємства, коли їх співробітник конфіденційно інформує фахівця з безпеки щодо вірогідності наданої інформації.

Метод професійного спостереження. Дозволяє одержати інформацію щодо поведінки об'єкта професійного спостереження й указати контакти, які можуть свідчити про можливість нелояльної поведінки працівника стосовно свого підприємства. Основі цього методу покладене вміння фахівця з безпеки

здійснювати професійне спостереження з використанням засобів аудіо-відео спостережень і діагностику вербальної й невербальної поведінки об'єкта. Застосовується при здійсненні кадрового добору працівників бухгалтерії, які мають доступ до комерційної таємниці. Також використовується при проведенні планової або позапланової перевірки працівників бухгалтерії щодо навмисного здійснення ними махінацій в обліку або розголошення закритої облікової інформації.

Метод спеціалізованого опитування, співбесіди. Базується на професійному умінні фахівця з безпеки отримати інформацію від об'єкта професійного інтересу шляхом співбесіди (опитування). Дає можливість оцінити рівень поінформованості об'єкта щодо реального стану справ на підприємстві або скласти уявлення про його можливості щодо одержання достовірної інформації. Застосовується для встановлення осіб, які мають доступ до достовірної інформації й можуть її підтвердити. Також використовується при забезпеченні кадрової безпеки, при прийнятті рішень, щодо допуску працівників бухгалтерії до роботи з інформацією, яка стосується комерційної таємниці.

Метод контролю засобів зв'язку та інформаційних систем. Передбачає контроль над персоналом з метою недопущення несанкціонованого поширення інформації через інформаційні системи або канали зв'язку. Здійснюється за допомогою спеціального програмного забезпечення, інформаційних технологій, які дозволяють фахівцям з безпеки контролювати проходження й поширення інформації, яка стосується комерційної таємниці. Застосовується для захисту інформації від несанкціонованого поширення або одержання її конкурентами.

Метод спеціальних психофізіологічних і психологічних досліджень. Передбачає одержання достовірної інформації з використанням спеціальних психофізіологічних та інформаційних устроїв. В основі методу лежать принципи психологічного тестування або проведення перевірки із застосуванням поліграфа (детектора неправди).

Використовується в процесі кадрового відбору бухгалтерії або при проведенні службових розслідувань із метою одержання інформації, яку співробітник бухгалтерії приховує.

Метод особистого пошуку (детективний). Дозволяє одержати інформацію про реальні події або реальний стан шляхом прямих дій фахівця з безпеки, який особисто одержує інформацію від різних категорій громадян та встановлює істину. Використовується при проведенні службових розслідувань, які пов'язані з незаконним використанням конфіденційної інформації або для збору додаткової інформації про реальний стан речей у конкурента або партнера.

Отже, методичні прийоми обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства взаємопов'язані, доповнюють один одного і в сукупності відповідно до цілей складають єдину методологічну основу конкретного підприємства.

3.2. Методичні аспекти діагностування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для успішного вирішення економічних проблем підприємств у площині безпеки постає потреба розвитку методичного інструментарію діагностування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, що має певні обґрунтування:

- досі немає єдиних узгоджених методичних специфічних процедур оцінки стану обліково-аналітичного забезпечення;
- необхідність здобуття обґрунтованих теоретичних та практичних знань для вирішення виробничих задач, які змінюються відповідно до появи загроз та ризиків, стратегії менеджменту на підприємстві;
- забезпечення оптимізації використання інформаційних, матеріальних, трудових, фінансових ресурсів;
- необхідність мінімізації усіх видів ризиків;
- визначення оцінки ефективності господарської діяльності підприємства в цілому і за структурними підрозділами;
- виявлення конкретних заходів корегування організації цього процесу.

Саме тому на сьогодні особливої актуальності набуває дослідження ефективної методики оцінки рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, яка спроможна нівелювати, вчасно зменшувати та передбачати руйнівні наслідки проявів внутрішніх та зовнішніх загроз економічної діяльності підприємства, витоку конфіденційної інформації, неповернення дебіторської заборгованості, шахрайства тощо.

Методичні процедури оцінювання стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства проводять в аспекті ефективного прийняття управлінських рішень та поділяють на такі:

- моніторингові, призначені для тривалого аналітичного спостереження за розвитком ситуації з метою забезпечення можливості прийняття управлінських рішень, зміцнення безпеки, що носять упереджувальний характер;
- ініційовані, проведені для уточнення виявлених проблемних ситуацій при проведенні моніторингових досліджень; Ініційовані аналітичні дослідження проводяться коли не було запланованих доручень керівництва або

в результаті виявлення при проведенні моніторингових досліджень нових проблемних ситуацій. Вирізняються ініційовані дослідження істотним впливом чинників невизначеності цілей і суб'єктивності критеріїв оцінки рішень, які приймаються. Важливе значення в цьому процесі надається виявленню індикаторів, формальних характеристик, якісних і кількісних показників, які відображають аналітичну динаміку ситуації. Це завдання передбачає вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду вибору інформаційних індикаторів даної проблемної ситуації, наявні державні і комерційні джерела інформації, оцінку взаємозалежності значень показників з урахуванням динаміки в часі та ін. Вибір індикаторів має проводитись під безпосереднім змістовним контролем кінцевого користувача з урахуванням сформульованої ним задачі аналітичного дослідження. Для виявлення і формулювання характеристик досліджуваної ситуації необхідно забезпечити аналіз і оцінку альтернативних характеристик ситуації з урахуванням їх суб'єктивно-інтуїтивних оцінок експертами-аналітиками.

У результаті ініціації або одержують кінцевий аналітичний результат із структуризацією проблеми, або починається моніторинговий аналітичний процес, або проводиться кумулятивне аналітичне дослідження.

– кумулятивні, котрі характеризуються високими вимогами до оперативності їх проведення, застосуванням окремих методів обробки обліково-аналітичної інформації. Кумулятивні дослідження проводяться на основі ситуативної обробки інформації групами керівників та/або експертів-аналітиків. У цих дослідженнях широко застосовується методологія групових експертних процедур (метод “комісій”, метод “мозкової атаки”, метод “ситуаційного аналізу”, процедура “Дельфі” та ін.).

Одним із видів інформаційно-аналітичного моніторингу є комунікативний аудит, який передбачає вивчення повідомлень про фірму і повідомлень, розповсюджуваних від лиця фірми і здійснюваний для визначення результативності комунікативної політики, яка проводиться організацією.

Залежно від обраного для оцінки інформаційної безпеки критерію розділяють способи оцінки інформаційної безпеки підприємства на: оцінку за еталоном, ризик-орієнтовану оцінку, оцінку за економічними показниками.

Спосіб оцінки інформаційної безпеки за еталоном зводиться до порівняння заходів та діяльності щодо обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки організації з вимогами, закріпленими в еталоні. Тобто проводиться оцінка відповідності системи організації обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства встановленим еталоном. Під оцінкою відповідності інформаційної безпеки організації встановленим критеріям розуміється діяльність, пов'язана з прямим або непрямым

визначенням виконання або невиконання відповідних вимог обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства. За допомогою оцінки відповідності інформаційної безпеки вимірюється правильність реалізації процесів системи обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства та ідентифікуються недоліки такої реалізації.

Ризик-орієнтована оцінка обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства являє собою спосіб оцінки, при якому розглядаються ризики економічної безпеки, що виникають в інформаційному середовищі підприємства, а також зіставляються існуючі ризики обліково-аналітичного забезпечення та вжиті заходи по їх обробці. В результаті повинна бути сформована оцінка здатності організації ефективно управляти ризиками облікової та аналітичної інформації в системі безпеки для досягнення своїх цілей.

Спосіб оцінки обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства на основі економічних показників оперує зрозумілими для бізнесу аргументами про необхідність забезпечення та вдосконалення цієї системи. Для проведення оцінки в якості критеріїв ефективності системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства використовуються, наприклад, показники сукупної вартості володіння (Total Cost of Ownership – TCO)*.

Слід підкреслити, що для усіх видів досліджень передбачається проведення багатосторонньої діагностики досліджуваної ситуації з урахуванням динаміки її розвитку, результатів досліджень аналогічних ситуацій, а також використання науково-методичного інструментарію і технічних можливостей.

Основна мета економічної діагностики полягає в отриманні невеликого числа ключових (найбільш інформативних) параметрів, які дають об'єктивну та точну характеристику стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, ефективності його діяльності, змін у структурі майна і джерел фінансування, в розрахунках з кредиторами та дебіторами, ідентифікують економічні ризики.

* Сукупна вартість володіння або вартість життєвого циклу (англ. total cost of ownership, TCO) — загальна величина цільових витрат (прямих та непрямих), які вимушений нести власник з моменту вступу в право власності на певний продукт чи систему до моменту виходу з права власності та виконання власником зобов'язань, пов'язаних з володінням, у повному обсязі.

Методики діагностування стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, перш за все, повинні сприяти виявленню конкретних заходів корегування організації цього процесу, що, вже у короткостроковій перспективі, може принести прибуток, підвищити економічну привабливість підприємства для акціонерів та інвесторів, а також нейтралізувати або мінімізувати вплив зовнішніх та внутрішніх загроз для економічної безпеки.

Сьогодні у практиці управління підприємством використовується велика кількість методик обліку та аналізу, оцінки економічної безпеки, оцінки інформаційного забезпечення, які вимірюють рівень загроз господарській діяльності підприємства, її рівень, ступінь, ефективність тощо, і які нерідко перетинаються одна з одною.

Широкого поширення набули наступні підходи [76]:

- аналіз фінансового стану підприємства: прибутково-інвестиційний, тривимірний, ресурсно-функціональний, індикаторно-індексний, індикаторний;
- програмно-цільовий: за функціональними складовими економічної безпеки: експертний, матричний, вузькофункціональний;
- на основі теорії економічних ризиків: економіко-математичне модулювання, ймовірність банкрутства підприємства та інші.

Запровадження ресурсно-функціонального підходу в практичну діяльність підприємств спричинило появу вузькофункціональних підходів до розуміння економічної безпеки. Серед них фінансовий підхід, який передбачає забезпечення діяльності щодо оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства, а сама економічна безпека асоціюється зі станом фінансової стійкості та незалежності.

Окремо слід виділити підходи до економічної безпеки з позицій деталізованого аспекту (або процесу) діяльності підприємства. Саме цей підхід покладений в основу розроблення обліково-аналітичного забезпечення підтримання безпечного функціонування підприємства. Оскільки бухгалтерський облік та аналіз фінансово-господарської діяльності володіють методиками та технологіями, це означає, що вони можуть бути використані фахівцями з економічної безпеки з метою оптимізації використання корпоративних ресурсів підприємства та нівелювання впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на розмір його капіталу.

Згідно ресурсно-функціонального підходу оцінки обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, його рівень визначається через ефективність використання багатьох ресурсів (фінансових, інформаційних, трудових, технологічних). Оцінка здійснюється на основі попередження загроз та небезпек, усунення їх негативного впливу шляхом порівнянь рівня обліково-

аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства із еталонними значеннями, у тому числі за окремими його складовими [25].

Підхід передбачає оцінку ефективності використання всіх ресурсів обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства за кожною функціональною складовою цієї системи. Показник (сукупний критерій) розраховується на основі зважування значень часткових функціональних критеріїв. Часткові критерії обчислюються як відношення сукупної відверненої шкоди за окремою функціональною складовою до обсягів фінансування заходів із нейтралізації завданої шкоди. [46].

Прибутково-інвестиційний підхід ґрунтується на порівнянні чистого прибутку із прибутком, що необхідний для звичайного відтворення, тобто у разі, коли чистий прибуток перевищує розраховану межу, підприємство перебуває у стані економічної безпеки. Як правило, використовують різні методи для обчислення значення мінімального прибутку, необхідного для простого відтворення, а також обчислення абсолютних показників безпеки (запасу безпеки, коефіцієнту відтворення). Спеціальна оціночна шкала коефіцієнту відтворення має п'ять зон: високий, нормальний, нестабільний, критичний, катастрофічний.

Індикаторний (пороговий) підхід передбачає розробку спеціальних показників, які мають порогові значення (критичні, нормальні) та фактичних, із подальшим порівнянням з ними фактичних показників. Відхилення фактичних даних від встановленої межі свідчить про необхідність вжити заходи задля усунення недоліків в організації роботи обліково-аналітичної системи підприємства. За індикаторним підходом здійснюється оцінка окремих елементів системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки із подальшим зважуванням отриманих результатів та зведенням їх в інтегральний показник, динаміку коливання якого відслідковують у процесі діяльності підприємства. До недоліків цього підходу відносять ігнорування такими важливими, з точки зору організації економічної безпеки підприємства, моментами, як ймовірність рейдерських захоплень.

Виділяють декілька блоків таких індикаторів, наприклад: якість потенціалу, виробництво, стан ринку та позиції на ньому суб'єкта господарювання, фінансовий стан підприємства, соціальні та екологічні індикатори [67]. Індикаторно-індексний підхід, що є різновидом індикаторного підходу, передбачає використання загальних і спеціальних показників, порогові значення яких визначають на галузевому рівні. Пропонується використовувати індикатори технологічної, ресурсної, фінансової та соціальної безпеки [86].

Програмно-цільовий підхід базується на визначенні цільових орієнтирів на фізичному рівні з їх грошовою оцінкою, які набувають статусу програми або

плану досягнення певних цілей підприємства після їх схвалення уповноваженими особами (керівництвом підприємства, акціонерами), наприклад, ринкової долі. Особлива увага приділяється переліку показників, методам їх оцінки та тлумачення. Підхід, який вперше почали використовувати транснаціональні корпорації, дедалі більшого поширення набуває у сфері управління державними фінансами. Підхід передбачає інтегрування показників, що визначають рівень економічної безпеки, у т.ч. на основі методів експертних оцінок [19].

Деякі автори надають можливість сучасним підприємствам оцінювати рівень економічної безпеки за допомогою експрес-методик, що є доволі швидко та зручно. Сутність однієї з таких методик полягає в тому, що визначення рівня економічної безпеки може здійснюватися за секторами, наприклад: виробництво, збут, фінанси, продуктивність праці. [110].

Підхід, заснований на теорії економічних ризиків, зводиться до виявлення небажаних подій, які можуть серйозно вплинути на фінансовий стан підприємства, а також оцінки ймовірності їх настання. Економічна безпека підприємства прямо пов'язана з економічними ризиками, які виникають на різних етапах розвитку підприємства. Ризик є похідною категорією від загрози та небезпеки, оскільки в загальному розумінні розглядається як ймовірність настання небажаної події. В той же час, ризик обумовлює настання не лише небажаної події.

Матричний підхід передбачає застосування алгоритмів, які формуються на логічних висновках та посилах. В залежності від планів підприємства щодо реалізації своїх цілей, подальшого розвитку, стратегії, обираються підходи до оцінювання рівня його економічної безпеки. Найбільшого поширення набули матричні методи портфельного аналізу: матриця Д. Абеля, портфельна матриця Boston Consulting Group, метод Дібба-Сімкіна, модель Shell/DPM, матриця ADL/LC, модель Hofer/Schendel, модель Томпсона- Стрікленда, матриця Nussey, матриця Стейнера, матриця MACS. Також використовують матриці BCG, багатокритеріальні матриці McKinsey, Shell, а також матриці Мак Нейма, Г. Дея, Хекса-Меджлафа, Д. Мониєсона.

Чим більше клітинок містить матриця, тим вона складніша у побудові, але й більш інформативна. Матриці можуть містити необмежену кількість клітинок.

На практиці, під час використання матричного методу спочатку обирають вид матриці та розробляють правила її побудови. Потім ідентифікують загрози та ранжують їх за значимістю та визначаються із набором інструментів, які є в розпорядженні підприємства.

Вузькофункціональний та бухгалтерський підходи застосовуються в аналізі бухгалтерської та фінансової. Економіко-математичне моделювання здійснюється на основі виявлення певних взаємозалежностей. Саме вони дають можливість імітувати ситуацію підприємства у майбутньому. Однак, такі залежності будуються на основі статистичних даних, які формуються з бухгалтерської та управлінської звітності.

Варто зауважити, що при підборі методик важливо керуватися не суб'єктивними перевагами й упередженнями в їх оцінці, а виходити з вимоги максимальної ефективності процесу діагностування - максимум інформативності та надійності щодо визначення стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства при мінімумі витрат. Важливим також є ретельне дотримання усіх вимог для проведення методики. Підрахунок індикаторів, балів, коефіцієнтів, інтерпретація, прогноз та ін. здійснюються у відповідності до методичних рекомендацій.

Обґрунтування раціонального методичного інструментарію діагностування стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки на підприємстві повинно будуватися відповідно до досить чіткого алгоритму дій (Рис.21).

Методична частина передбачає вибір системи певних способів та прийомів, на яких базуються документування, інвентаризація, використання синтетичних та аналітичних рахунків, застосування методу подвійного запису, оцінка майна та зобов'язань, калькулювання, бухгалтерський баланс та узагальнення даних бухгалтерського обліку на звітну дату.

До методичних прийомів діагностування стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства відносимо:

- групування і порівняння даних балансу та звіту про фінансові результати;
- узагальнення даних про причини складного фінансового стану;
- аналітичне групування показників балансу та приведення їх до порівнянного вигляду;
- структурне групування показників майна і джерел його утворення;
- тематичні обстеження наявності залучених і власних джерел та коштів;
- прийоми структурних та аналітичних групувань показників зобов'язань і поточних активів;
- прийоми аналізу обсягів платіжних зобов'язань і поточних активів;
- систематизація даних у вигляді аналітичних таблиць за термінами виникнення заборгованості;
- порівняння наявних власних оборотних коштів з їхніми нормативами й обсягами іммобілізації;

- розрахунково-аналітичні методи визначення показників оборотності оборотних коштів;
- оцінка динаміки і складу дебіторської та кредиторської заборгованості;
- оцінка співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості;
- аналіз кореспонденцій рахунків та тематичні обстеження даних про використання оборотних коштів не за призначенням;
- балансові зіставлення показників власних і залучених джерел коштів;
- балансовий і розрахунковий методи визначення показників фінансової стійкості;
- узагальнення результатів контролю у вигляді аналітичних таблиць, діаграм.

визначення напрямів для діагностування роботи обліково-аналітичної системи економічної безпеки підприємства

(загальна оцінка фінансового стану підприємства, перевірка використання основних, оборотних коштів, оцінка конкурентних переваг підприємства та слабких місць в його діяльності; дотримання розрахунково-платіжної дисципліни, оцінка впливу факторів ризику на прибуток підприємства; діагностика банкрутства; оцінка економічної надійності контрагентів підприємства; оцінка ефективності роботи підрозділу економічної безпеки та ін)

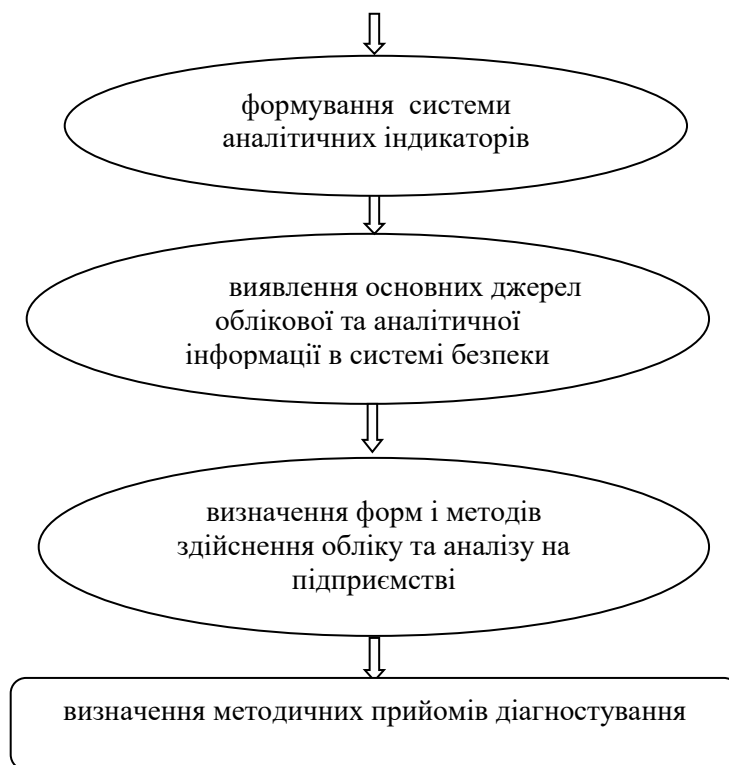

Рис. 21. Методичний інструментарій діагностування стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Джерело: розроблено авторами на основі [34].

3.3. Критерії ідентифікації рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Нове розуміння системи обліково-аналітичного забезпечення дає змогу оперативно розв'язувати проблеми економічного захисту та побудови ефективної системи економічної безпеки підприємства. Це вимагає гармонізації економічних показників - починаючи від моменту їх формування в системі оперативного обліку підприємства і завершуючи інтегруванням у систему безпеки та управління підприємства. Невирішеність цієї проблеми призводить до неадекватного сприйняття методологічних основ побудови обліково-аналітичного забезпечення підприємства, сутності предмета, методу й об'єктів облікового спостереження та відображення, неможливості визначення ступеня досягненості цілей системи безпеки з використанням облікових даних, наслідком чого є розмитість і невизначеність меж управлінського характеру.

Багато науковців сьогодні намагаються визначити оптимальну систему показників оцінки складових економічної безпеки. Проте, концептуальні основи оцінки інформаційної безпеки виникли ще в 70-х рр., при формуванні моделі безпеки з повним перекриттям (моделі Клементса-Хоффмана). У своєму первісному вигляді модель Клементса-Хоффмана була «ідеалізована», проте саме в процесі аналізу даної моделі і виникла проблема необхідності оцінки інформаційних загроз.

Модель побудована виходячи з постулату, що система інформаційної безпеки повинна мати, принаймні, один засіб для забезпечення безпеки на кожному можливому шляху впливу порушника на інформаційну систему. Для опису системи захисту інформації з повним перекриттям розглядаються три підмножини [29]:

$$\begin{aligned} \text{множина загроз: } U &= \{U_i\}, i = 1, m; \\ \text{множина об'єктів захисту } O &= \{O_j\}, j = 1, n; \\ \text{множина механізмів захисту } M &= \{M_k\}, k = 1, r. \end{aligned} \quad (3.3)$$

Елементи множин U і O знаходяться між собою у відносинах «загроза – об'єкт». Дуга множини $\langle U_i, O_j \rangle$ існує тоді, коли U_i – засіб отримання доступу до об'єкта O_j .

Сьогодні багато вчених мають альтернативні погляди на проблеми оцінки інформаційної, економічної безпеки на відміну від основоположних концепцій. Наприклад, Реверчук Н. Й. пропонує використовувати такі показники інформаційної безпеки підприємства як: коефіцієнт інформаційної озброєності, коефіцієнт захищеності інформації, продуктивність інформації [98].

Такий перелік коефіцієнтів, бачимо, є досить обмеженим. Варто зазначити, що всі три показники відображають лише фінансовий аспект

інформаційної безпеки, оскільки в якості вихідних даних для розрахунку зазначених показників виступають витрати на придбання інформаційних ресурсів.

На противагу Ілляшенко С. М. рівень інформаційної безпеки визначає часткою неповної, неточної і суперечливої інформації, яка використовується в процесі прийняття управлінських рішень, тобто надає оцінку лише якості інформації, що надається особам, які приймають рішення. Перелік індикаторів потребує доповнення різноманітними показниками, що характеризують стан програмно-технічної захищеності інформації та інформаційної надійності персоналу [58].

Для оцінки рівня інформаційної безпеки Кравчук О. Я. та Кравчук П. Я. пропонують розраховувати п'ять показників, що характеризують рівень інформаційно-аналітичного супроводження діяльності підприємства, захисту комерційної інформації та безпеки документообігу, рівень ділової репутації та іміджу продукції [69].

Велігура А. В. Пропонує при оцінці використовувати три основні показники. Перший показник – це законодавчі, нормативні та договірні вимоги, яких має дотримуватися підприємство, його партнери по бізнесу, підрядники, постачальники послуг. Другим показником служить оцінка небезпек, з якими стикається підприємство, визначаються загрози для інформації, його вразливість та ймовірність виникнення загроз, можливий збиток. Третій показник – це певний набір цілей, принципів і вимог до обробки інформації, розроблених підприємством для підтримання своєї діяльності. Визначення вимог до безпеки проводиться шляхом методичної оцінки ризиків. Витрати на підтримку безпеки необхідно збалансувати із шкодою для бізнесу, яка може виникнути при порушенні безпеки. Методи оцінки небезпек можуть застосовуватися як до всього підприємства, так і до його частин, а також до окремих інформаційних систем, системних компонентів, сервісів, в залежності від того, що виявиться найбільш практичним, реалістичним і корисним [18].

Ускладнення засобів, методів, форм автоматизації процесів обліково-аналітичного забезпечення підвищує залежність підприємств від ступеня безпеки використовуваних ними інформаційних технологій, при цьому якість інформаційної підтримки управління безпосередньо залежить від організації інфраструктури захисту інформації.

Практика діяльності господарюючих суб'єктів повсякденно свідчить, що обліково-аналітична інформація, яка використовується для забезпечення економічної безпеки підприємства, а також для діагностики та прогнозування розвитку бізнес-структур, ділиться на зовнішню й внутрішню.

Зовнішня інформація формується на підставі даних фінансової звітності контрагентів, статистичних даних або інших альтернативних джерел інформації, які дають можливість оцінити зовнішнє середовище, у якому функціонує підприємство. Вона може складатися із чотирьох основних груп:

1. Показники, які характеризують загальноекономічний розвиток країни.
2. Показники, які характеризують кон'юнктуру фінансового ринку.
3. Показники, які характеризують діяльність контрагентів і конкурентів.
4. Нормативно-регуляторні показники.

Систему внутрішніх інформаційних показників для діагностики обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства розділяють на три групи.

1. Показники фінансової звітності підприємства.
2. Показники управлінського обліку підприємства.
3. Нормативно-планові показники, пов'язані з фінансовим розвитком підприємства.

З погляду системного підходу основними етапами формування показників внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності сьогодні є:

1. Визначення суб'єктів, що приймають участь у формуванні обліково-аналітичної інформації внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності й споживаючих інформацію внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності.

Перша група суб'єктів (що приймає участь у формуванні показників) буде через свої можливості, навички й уміння впливати на порядок одержання, обробки й систематизації інформації внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності.

Друга група суб'єктів через свої інформаційні потреби, а також з урахуванням своїх знань, умінь і навичок буде ставити завдання першій групі суб'єктів, тобто визначати набір показників, інформація з яких є необхідною для управління.

2. Визначення об'єктів, інформація про яких повинна бути представлена у внутрішній бухгалтерській управлінській звітності.

З одного боку, набір цих об'єктів є загальним для всіх організацій і обумовлюється основними виробничими факторами, основними господарськими процесами, у відношенні яких здійснюється управління. Із цього погляду набір показників звітності об'єктивний. З іншого боку, різні стилі керування, різні умови, у яких здійснюється фінансово-господарча діяльність кожного конкретного господарюючого суб'єкта будуть припускати й різні інформаційні потреби, що буде надавати індивідуальність переліку об'єктів

внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності, визначати ступінь деталізації інформації.

3. Формування каналів економічної інформації для створення на її основі системи обліково-аналітичної інформації внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності.

При цьому важливо враховувати, що сама діяльність організації є системою з наявністю певних входів і виходів, що дозволяють обмінюватися інформацією із зовнішнім середовищем. Управлінський персонал повинен виступити тут не тільки як споживач інформації звітності, але й у якості ланки, що забезпечує наявність відповідної інформації.

4. Розробка засобів надання результатів фінансово-господарчої діяльності організації як системи показників, що характеризують зовнішнє й внутрішнє середовище організації.

При цьому, оскільки сама фінансово-господарча діяльність організації може бути представлена як складна система, то це припускає не один, а безліч варіантів її поділу на складені елементи й відповідно кілька варіантів її опису. Завдання системного підходу до формування обліково-аналітичної інформації внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності входить те, щоб з безлічі розчленовувань вибрати найбільш адекватне, причому головним критерієм цього вибору повинне бути те, що подібна система повинна зуміти врахувати цілісні властивості об'єкта дослідження, описати його структуру й динаміку. При цьому потрібно розробити як властиво форми звітності з урахуванням необхідної інформації про об'єкти, так і алгоритм формування відповідної інформації з урахуванням професійного судження суб'єктів процесу.

5. Побудова узагальненої моделі фінансово-господарчої діяльності організації за допомогою використання системи показників внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності.

Даний етап припускає узагальнення зібраної інформації і її надання певним способом з використанням певного формату.

Дослідження чутливості моделі фінансово-господарчої діяльності організації до зміни складових її параметрів зовнішнього й внутрішнього середовища. Фактично даний етап припускає здійснення аналізу показників, наведених формах внутрішньої бухгалтерської звітності, по основних напрямках. При цьому, з метою реалізації принципів формування показників внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності, у тому числі достатності, наочності й ін., розрахункові показники також повинні бути наведені у формах внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності для всебічної характеристики об'єкта, інформація про який представляється. Необхідною є й оцінка ступеня відповідності передбачуваних результатів і фактично

досягнутих значень. При цьому обов'язковою є розробка алгоритму проведення такого дослідження, який буде визначатися потребами суб'єкта управління, можливостями суб'єкта дослідження й особливостями відповідного об'єкта дослідження.

7. Контроль основних параметрів на кожному з перерахованих вище етапів, а також контроль у цілому комплексі показників внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності з виявленням найбільш істотних відхилень, пошуком недоліків у функціонуванні організації й у порядку надання інформації у звітності, з поверненням до початкового етапу визначення формату внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності й з початком відповідного нового циклу.

Загальновідомо, що для цілей дослідження (вимірювання, виявлення, ідентифікації) будь-якого економічного явища використовують релевантну метрику та спеціальні інструменти: індикатор, рейтинг, поріг, індекс та ін. Якщо розглядати обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки як складову загальної системи управління підприємства, що бере участь у створенні додаткової вартості скрізь призму теорії факторів виробництва, то основним завданням системи економічної безпеки буде збереження та сприяння розвитку факторів виробництва, а також примноження факторних доходів.

Сучасна інтерпретація теорії факторів виробництва виділяє такі основні фактори, використання яких дозволяє отримувати відповідний дохід: земля забезпечує ренту, капітал – отримання відсотків, праця – заробітну плату, підприємницькі здібності – спроможність генерувати прибуток, а інформація (інтелектуальна власність) дозволяє отримувати роялті.

Для цілей ідентифікації рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства у більшості методичних підходів до його оцінки використовується якийсь індикатор (або індикатори). В широкому розумінні індикатор розглядають як прилад, об'єкт, пристрій, що відображає зміни будь-якого параметра контрольованого процесу або стану об'єкта в формі, що є найбільш зручною для безпосереднього сприйняття людиною візуально, тактильно, акустично або іншим способом, що легко інтерпретується.

В економіці поняття індикатор має багато тлумачень. Найпоширеніше – це визначення індикатора як показника, оскільки «indicator» у перекладі з англійської та латині – показник. *Індикатор це економічний показник з чітко визначеною орієнтацією, вимірюванням, що дає змогу певною мірою передбачити, в якому напрямі слід очікувати розвиток економічних процесів.* [47].

Визначальною якісною характеристикою будь-якого індикатора є його чутливість, тобто його спроможність реагувати на визначене мале відхилення від оптимального значення, у випадку обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства – цільового орієнтиру. В зв'язку з цим економічні індикатори розділяють на випереджаючі, співпадаючі та такі, що відстають від подій, що на них впливають. Найбільш відомий макроекономічний індикатор – це ВВП, а для підприємства – прибуток; його можна віднести до категорії індикаторів, що вказують на певні події у минулому. Така риса пояснюється умовами їх формування.

Проте, суттєвим недоліком використання прибутку для цілей економічної безпеки можна виділити [10]:

- прибуток формується із запізненням, за результатами агрегування всіх статей доходів та витрат;

- суттєві викривлення можуть вносити особливості бухгалтерського обліку, зокрема у випадку здійснення інвестицій (побудови чи придбання основних фондів, вартість яких підлягає амортизації за різними методами), курсових різниць та інших факторів бухгалтерського та податкового обліку.

Тому, з метою одержання оперативної інформації для цілей забезпечення економічної безпеки підприємства доцільно основну увагу краще фокусувати на виручці (випуск, обсяги продажу) готової продукції [10].

Моніторинг та оцінка рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки здійснюються передусім з метою мінімізації всіх видів ризиків та загроз, а також забезпечення сталого розвитку підприємства в умовах мінливості зовнішнього середовища. Ступінь адекватності оцінки такого "забезпечення" економічної безпеки залежить від точності ідентифікації загроз, правильного вибору вимірників їхнього прояву, тобто системи індикаторів та їх чутливості. В свою чергу, своєчасне виявлення економічної загрози, її ідентифікація та оцінка дозволяє застосовувати відповідний комплекс необхідних заходів щодо попередження, нейтралізації, мінімізації або ухилення від загрози та мінімізації масштабів її руйнівної дії.

Якість та ефективність рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства визначається рівнем його захищеності від зовнішнього та внутрішнього впливів.

Запобігання та усунення інформаційним загрозам різного характеру передбачає побудову чіткої системи діагностики, яка повинна базуватися на оцінці інформаційних ризиків та оцінці зміни економічних, соціальних, техніко-технологічних та інших показників, спричинених зміною стану обліково-аналітичної системи підприємства.

Моніторинг обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства дозволяє здійснювати діагностику його стану за системою показників, які враховують специфічні галузеві та мікро-особливості, що є найбільш характерними для даного підприємства і мають для нього стратегічно важливе значення.

Система кількісних та якісних показників будується з урахуванням таких основних індикаторів [44]:

- індикатори виробництва: динаміка виробництва (ріст, спад, стабільний стан, темп, зміни), реальний рівень завантаження виробничих потужностей, частка науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у загальному обсязі робіт, темп оновлення основних виробничих фондів (реновації, знос), стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу), питома вага виробництва у внутрішньому валовому продукті (для особливо великих підприємств- монополістів), оцінка конкурентоспроможності продукції, вікова структура і технічний ресурс обладнання, устаткування;

- фінансові індикатори: обсяг «портфеля» замовлень (загальний обсяг передбачуваних продажів), фактичний і необхідний обсяг інвестицій (для розвитку наявного потенціалу), рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій у нововведення), рівень рентабельності виробництва, фондвіддача (капіталомісткість) виробництва, прострочена заборгованість (дебіторська і кредиторська), частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва;

- соціальні індикатори: рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по промисловості або економіці в цілому, рівень заборгованості по зарплаті, втрати робочого часу, структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна).

Внаслідок наявності великої різноманітності видів діяльності і конкретних факторів, що впливають на процес виробництва та реалізації продукції, розробка універсальної системи показників та їхнього порогових значень для оцінки економічної безпеки підприємства є достатньо складним завданням. Тому в теорії розроблено велику кількість методичних підходів, які оперують різними комбінаціями індикаторів із різними пороговими значеннями, коридорами, горизонтами тощо.

Серед загальних питань, які мають враховувати систему економічної безпеки підприємства, виділяють також: цілі досягнення світових стандартів щодо ефективності використання людського капіталу, зростання продуктивності праці, розвиток інноваційного ринку та розбудова соціальної інфраструктури.

Узагальнюючи усі форми, методи та підходи, що пропонуються вищезгаданими авторами, можна виокремити ще кілька груп специфічних показників безпеки підприємства, які базуються на основних напрямках захисту інформації та враховують: оцінку програмно-технічної захищеності інформації, оцінку витрат на забезпечення інформаційної безпеки, оцінку інформаційної надійності персоналу, оцінку інформації, що надається особам, які приймають рішення, інформаційною службою підприємства, оцінка ризику, надійності, гнучкості та керованості системи захисту інформації (табл. 5).

Таблиця 5

Додаткові специфічні показники оцінки рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

№ п/п	Показники обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	Характеристика
1	2	3
Оцінка програмно-технічної захищеності інформації		
1	Коефіцієнт фінансування програмної захищеності інформації	Співвідношення вартості програмного забезпечення, застосовується для створення інформаційного захисту
2	Коефіцієнт фінансування технічної захищеності інформації	Співвідношення вартості технічного забезпечення, загальних витрат на економічну безпеку
3	Коефіцієнт технічного захисту інформації	Співвідношення кількості відвернутих інформаційних атак до загальної кількості інформаційних атак за певний проміжок часу.
4	Коефіцієнт програмної захищеності інформації	Співвідношення часу безперебійного функціонування корпоративної інформаційної системи до нормативного часу функціонування корпоративної інформаційної системи.
5	Коефіцієнт фінансування програмно-технічної захищеності інформації	Співвідношення витрат на програмно-технічний захист інформаційних ресурсів до витрат на придбання інформаційних ресурсів.
6	Коефіцієнт фінансування інформаційних (обліково-аналітичних) служб підприємства	Співвідношення витрат на утримання обліково-аналітичних служб підприємства до загальних витрат підприємства.
7	Коефіцієнт автоматизації програмно-технічної захищеності інформації	Співвідношення автоматизованих процесів спрямованих програмно-технічний захист інформації до загальної кількості процесів спрямованих на програмно-технічний захист інформації
Оцінка витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства		
8	Коефіцієнт фінансування економічної безпеки	Співвідношення витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства до загальних витрат підприємства.
9	Коефіцієнт фінансування інформаційної безпеки, що забезпечує фінансовий напрям діяльності підприємства	Співвідношення витрат на забезпечення інформаційної безпеки, яка спрямована на захист фінансового напрямку діяльності підприємства до витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства.
10	Коефіцієнт фінансування економічної безпеки, що забезпечує фізичний захист підприємства	Співвідношення витрат на забезпечення економічної безпеки, яка спрямована на захист фізичних об'єктів підприємства до витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства.

№ п/п	Показники обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	Характеристика
1	2	3
11	Коефіцієнт фінансування інформаційної безпеки, що забезпечує захист персоналу підприємства	Співвідношення витрат на забезпечення інформаційної безпеки, яка спрямована на захист персоналу підприємства до витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства.
Оцінка системи захисту обліково-аналітичної інформації		
12	Ступінь обліково-аналітичного ризику	відсоток втрат (у грошову вираженні) спричинених пошкодженням інформаційної цілісності підприємства
13	Гнучкість системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	Здатність системи управління обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства швидко адаптувати організаційну побудову до зовнішніх та внутрішніх потреб.
14	Коефіцієнт керованості системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	Співвідношення компетентностей керівного персоналу системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства до загальних компетентностей, якими має володіти керівник відповідного рівня.
15	Частка програмного забезпечення, розробленого працівниками підприємства, яке задіяне для обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	
16	Частка технічних засобів, розроблених працівниками підприємства, яке задіяне для обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	
Оцінка обліково-аналітичної інформації, що надається особам, які приймають рішення, службою безпеки підприємства		
17	Коефіцієнт повноти інформації	Співвідношення обсягу інформації, що є в розпорядженні ОПР до обсягу інформації, необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення.
18	Коефіцієнт точності інформації	Співвідношення обсягу релевантної інформації до загального обсягу наявної в розпорядженні ОПР інформації.
19	Коефіцієнт суперечливості інформації	Співвідношення кількості незалежних свідчень на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації.
20	Коефіцієнт своєчасності надання інформації	Співвідношення обсягу своєчасно наданої ОПР інформації до обсягу інформації, необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення.
21	Коефіцієнт надійності інформації	Співвідношення обсягу інформації, наданої ОПР з перевірених джерел до загального обсягу наданої ОПР інформації.
Оцінка інформаційної надійності обліково-аналітичного персоналу		
22	Коефіцієнт досвіду роботи обліково-аналітичного персоналу, що забезпечує економічну безпеку підприємства	Співвідношення чисельності працівників, маючих доступ до комерційної таємниці (баз даних, банків даних тощо), що працюють на підприємстві більше одного року до загальної чисельності працівників, що мають доступ до комерційної таємниці (баз даних, банків даних тощо).
24	Коефіцієнт підготовленості обліково-аналітичного персоналу до розпізнавання загроз інформаційній безпеці	Співвідношення чисельності, ненавмисні дії яких призвели до витoku інформації через низький рівень компетентності персоналу та невміння розпізнавання загроз економічній безпеці до загальної чисельності працівників, що мають доступ до закритої інформації.
25	Коефіцієнт правової захищеності обліково-аналітичної інформації	Співвідношення обсягу обліково-аналітичної інформації, розголошення якої може спричинити негативні наслідки для підприємства до загального обсягу юридично захищеної інформації.

№ п/п	Показники обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства	Характеристика
1	2	3
26	Коефіцієнт компетентності обліково-аналітичного персоналу, який забезпечує економічну безпеку підприємства	Співвідношення інформаційних загроз (інформаційних атак), які відвернуті через дії обліково-аналітичного персоналу, який забезпечує економічну безпеку атаку за певний проміжок часу.

Джерело: розроблено на основі [43]

Особливістю представленої системи показників оцінки рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства є те, що вона охоплює економічні показники, технічні, програмні параметри системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Водночас, слід зазначити, що в залежності від мети діагностики рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, показники в кожній групі можуть бути замінені або доповнені.

Важливою проблемою залишається взаємоузгодженість представлених показників в межах групи та між собою, а також розробка інтегрального показника оцінки стану рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, що і є перспективним напрямом подальших досліджень науковців.

Загалом, показники обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства мають забезпечувати загальне і однозначне розуміння всіх елементів зазначеної системи, що досягається на основі впровадження однорідної термінології, послідовного підходу до побудови методики, опису дій та ітерацій.

Питання для самостійного опрацювання

1. Методи визначення рівня тінізації бізнесу в Україні.
2. Дані міжнародних агентств Moody's, Standard&Poor's, Fitch для моніторингу економічної безпеки світових корпорацій.
3. Методики оцінювання рівня економічної безпеки інших країн.
4. Етапи моніторингу рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
5. Відмінність індикаторів від критеріїв при дослідженні рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки на підприємстві.
6. Формування системи показників для проведення оцінювання рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Контрольні запитання для самодіагностики:

1. Методи обліку в залежності від етапів формування інформаційних потоків.
2. Що таке методологія обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства ?
3. Класифікація методів дослідження обліково-аналітичної інформації.
4. Класифікація загальнонаукових методів дослідження обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
5. Сутність частково наукових методів дослідження обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
6. Охарактеризуйте основні спеціальні методи і прийоми, які використовуються в системі обліково-аналітичного забезпечення для перевірки вірогідності інформації й лояльності управлінського персоналу
7. Які існують відомі методичні підходи до діагностування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства
8. Методичний інструментарій діагностування стану обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки на підприємстві
9. Методичні прийоми діагностування стану обліково-аналітичного забезпечення.
10. Основні етапи формування показників внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності?
11. Система кількісних та якісних показників з урахуванням головних індикаторів.
12. Додаткові специфічні показники оцінки рівня обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

РОЗДІЛ 4.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Класифікація ризиків в системі інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства

Просторове поле взаємодії зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства неодмінно обтяжене такими явищами як «невизначеність» та «ризик». Економічний ризик виникає в умовах невизначеності, коли інформація про умови прийняття рішень обмежена, неповна, або зумисне викривлена. Тільки при багатоваріантності майбутнього, наявності елементів непередбачуваності можна говорити про наявність ризику. Тобто саме невизначеність є однією з причин виникнення ризику.

Погоджуємося з думкою Жилі Хіларі, дослідника теорії ризику, професора школи бізнесу ім. МакДонау (університет Джорджтауна), в тому, що поняття ризику і невизначеності не можна уподібнювати [129].

Дійсно, ризик характерний для ситуації, коли ймовірність настання події може бути певним чином оцінена, а невизначеність означає, що бувають події, ймовірність настання яких наперед оцінити просто неможливо. Отже, невизначеність в принципі непередбачувана.

Професор В. Вітлінський, відомий український дослідник проблематики ризику дає таке визначення: «економічний ризик – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам ціле покладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями[21].

Отже, якщо мова йде про ризик, маємо на увазі комплаєнс, тобто відповідність певним нормам, правилам, умовам. У випадку з невизначеністю говоримо скоріше про творчість, креативність, нестандартне мислення, інсайт та інтуїцію, яка притаманна багатьом успішним підприємцям. З іншого боку, невизначеність і висока турбулентність – це реальність нашого часу і можливість для спостережливих новаторів творити краще майбутнє. Крім того, невизначеність створює сприятливе середовище для пошуку фінансування. Оскільки процентні ставки стають нижчими, то позики стають більш доступними.

Дослідження кращих практик управління ризиками є надважливим завданням для сучасної підприємства, тому що озброює її необхідними

інструментами для адекватного ідентифікування потенційних ризиків та протидії ним. Після виявлення ризику на нього можна впливати з метою мінімізації наслідків. Крім того, управління ризиками вибудовує для бізнесу інформаційний фундамент для приймання обґрунтованих рішень.

Для бізнесу облік, оцінка та управління ризиками є домінантним варіантом підготовки до непередбачених подій, які можуть стати на шляху прогресу та зростання. Коли підприємство оцінює свій план боротьби з потенційними загрозами, а потім розробляє пропозиції для їх усунення, воно підвищує свої шанси для успіху. Крім того, превентивний розгляд та облік ризиків гарантує, що ризики високого пріоритету вивчаються менеджментом підприємства якомога ретельніше. Крім того, керівництво матиме необхідне облікове та інформаційно-аналітичне забезпечення, яке зможе використовувати для прийняття обґрунтованих рішень і гарантувати, що бізнес залишиться «на плаву».

Ризик – це фінансово-економічна категорія, тому на ступінь і величину ризику можна впливати через фінансовий механізм. Але спочатку всі можливі ризики потрібно розподілити по групах відповідно до наперед визначених ознак, тобто класифікувати.

Потрібно підкреслити, що ризики сучасної підприємства мають багату палітру: операційні, репутаційні, інвестиційні, фінансові, кредитні, комплаєнс-ризики тощо. Варто зазначити, що найбільше ризиків містить в собі саме ризик неефективного управління, його можна віднести до внутрішніх ризиків і назвати основним джерелом ризику, тому що успішне підприємство повинна бути готовою до всіх видів ризиків, мати надійну систему їх ідентифікування, вимірювання, обліку, методику оцінки, аналізу, передбачення та вибору відповідних реагувань.

Практика переконує, що чим складнішим і більшим стає бізнес, тим більш проблематично ним управляти і тим вища вага ризиків та наслідків настання ризикових подій. Простий приклад: чим складніша і точніша апаратура, тим менш вона надійна, а складні системи вимагають більш ретельного проектування. Такий підхід справедливий і для фінансово-економічних процесів.

Зауважимо, що підприємницькі дії, пов'язані зі значним ризиком, визначаються на вищому рівні управління. Однак ці дії базуються на інформації та ідеях менеджерів, економістів, спеціалістів з обліку, аналітиків, тобто управлінців середньої ланки. Від фахового рівня цих спеціалістів, а також їх дій залежить успіх підприємства та досягнення її цілей, тому усі співробітники мають розділяти цінності підприємства. Безперечно, існує постійний ризик для фінансово-економічної безпеки підприємства від спеціаліста, який не

відповідає їй за цінностями. Такий співробітник потенційно здатний розробляти шахрайські схеми, надавати інсайдерську інформацію конкурентам, недобросовісно виконувати свої службові обов'язки.

Враховуючи зазначені аспекти, в табл. 8. подаються класифікаційні ознаки та види ризиків, що їм відповідають.

Таблиця 8.

Класифікація ризиків фінансово-економічної безпеки підприємства

Ознаки класифікації	Види ризиків
1. За рівнем реалізації	Макроекономічні Мікроекономічні
2. За видами діяльності	Економічні Фінансові Операційні Інвестиційні
3. За терміном дії	Довгострокові Короткострокові
4. За розміром втрат	Допустимі Критичні Катастрофічні
5. За характером прояву	Динамічні Статичні
6. За можливістю управління	Ризики, якими можна управляти Ризики, якими не можна управляти
7. За причинами виникнення	Внутрішні Зовнішні

Джерело: Складено автором за [21,32, 42, 79, 106]

У діяльності сучасної підприємства виділяють два типи ризику за рівнем реалізації: макроекономічний та ризик на рівні самої підприємства (мікроекономічний). Макроекономічний ризик пов'язаний із ситуацією в країні загалом, а мікроекономічний є локальними і керованим.

Класифікація ризиків за видами діяльності використовується при обчисленні величини втрат, методика розрахунків яких різна для економічних та фінансових ризиків. Так, економічний ризик пов'язаний з господарською (підприємницькою) діяльністю підприємства. Фінансовий ризик – це ризик, який виникає при здійсненні фінансової діяльності підприємства, пов'язаної із здійсненням фінансових операцій та угод. Операційний ризик виникає через загрози і проблеми функціонування самої підприємства. Інвестиційний ризик пов'язаний із вкладенням коштів. В нинішніх реаліях вплив війни в Україні у 2022 році на фінансовий стан роздрібних інвесторів, звісно, є негативним. Основними причинами погіршення фінансового стану є закриття проектів, куди інвестовано кошти (так відповіли 59% опитаних інвесторів), а також втрата основного джерела доходу (роботи чи бізнесу) – 44% [62].

За терміном дії, як правило, ризики поділяють на довгостроковий та короткостроковий.

Довгостроковий ризик пов'язаний з питаннями розвитку підприємства (наприклад, з планами виходу на нові міжнародні ринки, зміною моделі бізнесу, розширенням асортименту продукції чи послуг). Цей вид ризику складно прогнозувати, оскільки він є більш прихованим.

Короткостроковий ризик – це, в основному, ризик кон'юктурний, пов'язаний з вирішеннями рутинних господарських проблем. Його результати виходять на поверхню через короткий проміжок часу і безпосередньо впливають на кінцевий фінансовий результат. Тому цей вид ризику потрібно вивчати, обліковувати та аналізувати ретельніше (наприклад, транспортний ризик, ризик неплатежу за конкретною господарською угодою).

За розміром втрат ризики поділяють на допустимі, критичні та катастрофічні. Допустимі ризики означають можливість втрат, які дозволяють зберігати економічну доцільність функціонування підприємства.

Межі допустимого ризику відповідають втратам на рівні розрахункового прибутку. При цьому важливо не допустити повної втрати прибутку підприємства. Критичний ризик вказує на втрати, що перевищують очікуваний прибуток, то у підприємства мають місце збитки. Вкрай небезпечним є катастрофічний ризик, що означає масштабні збитки, втрату майна підприємства, та веде до її економічному краху.

Класифікація ризиків за характером прояву передбачає їх поділ на динамічні і статичні.

Динамічний ризик – це можливість настання непередбачених змін вартості основного капіталу внаслідок прийняття недолугих управлінських рішень чи непередбачуваних змін ринкової або політичної ситуації в країні.

Статистичні ризики означають втрати реальних активів внаслідок нанесення збитків власності (пошкодження майна, крадіжки), а також втрат доходу через недієздатність суб'єкта економіки.

Варто підкреслити, що безпрецедентні трагічні події в Україні останніх років (пандемія, військові дії) суттєво змішали карти ризиків. Відтак, такий ризик, як корпоративне шахрайство в умовах кризи значно підвищується і втрати значної частини майна стають все більш імовірними.

За можливістю управління ризику можна поділити на ті, якими можна керувати і некеровані ризики. Керовані є внутрішніми ризиками, пов'язаними із технікою, технологією, персоналом. Некеровані ризики генеруються зовнішнім середовищем, вони є значними загрозами для бізнесу, залежать від макроекономічної, демографічної, політичної, екологічної ситуації в країні.

За причинами виникнення ризику поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні ризики генеруються всередині самої підприємства та її виробничого потенціалу.

Одним із актуальних внутрішніх ризиків є цифровізація і тренд на віддалену роботу, отже тепер підприємства повинні ще більше дбати про свою кібербезпеку, а саме провести аудит та оцінити ризики вразливості активів з погляду ризиків кібербезпеки (наприклад, потенційні збитки від крадіжки персональних даних співробітників, фінансової інформації, блокування роботи поштового сервера, веб-порталу тощо).

Зовнішні ризики породжуються середовищем, в якому функціонує підприємство. Так, зростання геополітичної напруженості є потужними зовнішнім ризиком. Принагідно слід зазначити, що все українське законодавство – це суцільна бомба уповільненої дії. Підприємствам необхідно переконатися, що вони готові працювати в наявних геополітичних обставинах і не постраждають від претензій з боку світових урядів.

До всього сказаного слід додати, що вагомими актуальними ризиками для вітчизняних компаній є комплаєнс-ризик, тобто потенційні втрати і юридичні санкції через недотримання законів або правил.

Обліково-аналітичне забезпечення ідентифікації ризиків підприємства являє собою систему збирання, підготовки, реєстрації та обробки даних первинного, бухгалтерського, фінансового, податкового, статистичного та управлінського обліку, а також даних аналітичних розрахунків та необлікової інформації для прийняття на їх основі управлінських рішень, спрямованих на забезпечення захисту економічних інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз [111, с. 83].

В системі обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства важливо аналізувати взаємозв'язок між видами ризиків та об'єктами обліку і аналізу, на які вони впливають, і статтями фінансової звітності, які такі об'єкти репрезентують. У табл. 9 виокремлено найбільш важливі види ризиків, що потребують належного інформаційного забезпечення [16].

Запропонована класифікація ризиків, на нашу думку, дозволяє максимально точно описати вид ризику і надає можливість зосередити увагу спеціаліста на тих чинниках класифікації ризиків, які були пропущені.

Таблиця 9

Обліково-аналітичний базис управління окремими ризиками в системі економічної безпеки

Класифікаційні групи ризиків	Сутність ризику	Об'єкти обліку або статті фінансової звітності
Інформаційний ризик	Дії або події, які можуть спричинити втрати інформації чи несанкціоноване її використання, а також розголошення комерційної таємниці	Рахунки фінансового та управлінського обліку
Кредитний ризик	Виникає в разі несплати дебіторами вартості реалізованої продукції, виконаних робіт чи наданих послуг згідно з договірними умовами	Статті дебіторської заборгованості
Інфляційний ризик	Пов'язаний із негативним впливом на господарську діяльність, зростання індексу інфляції	Монетарні статті фінансової звітності, особливо гроші та їх еквіваленти
Інвестиційний ризик	Полягає у загрозі нездійснення інвестування чи отримання збитків від здійснення інвестицій	Показники зі статтями капітальних чи фінансових інвестицій
Валютний ризик	Зумовлює ймовірність утрати економічних вигід чи зниження вартості окремих об'єктів обліку внаслідок стрімкого зниження валютного курсу	Монетарні статті, оцінені в іноземній валюті
Ризик неефективності управління активами	Визначається через низький рівень віддачі необоротного та оборотного капіталу, що загрожує внутрішній економічній безпеці підприємства	Запаси, дебіторська заборгованість, основні засоби та нематеріальні активи
Юридичний ризик	Полягає в імовірності настання необхідності суттєвих поточних виплат за договірними зобов'язаннями	Кредиторська заборгованість та інші види зобов'язань

4.2. Технології діагностики ризиків фінансово-економічної безпеки підприємства.

Аналіз літературних джерел переконує в тому, що у дослідженнях, які присвячені проблемі ризиків в системі обліково-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, зустрічаються різні підходи до визначення критерію кількісної оцінки ризику, що пов'язано із складністю цієї економічної категорії. Найбільш розповсюдженими технологіями діагностики, що забезпечують успішність практики управління ризиками є: статистичний; експертний; розрахунково-аналітичний методи [9, 21, 40, 61].

Для статистичних методів підґрунтям є математична теорія ймовірності. Головним інструментом цього методу є середнє (математичне) сподіване значення, дисперсія, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації.

Середнє (математичне) сподіване значення результату (події) є середньозваженою величиною з усіх можливих результатів, виходячи із ймовірності кожного із них. Сподіване значення вимірює результат (небезпеку), який можна очікувати у середньому.

Середня величина є узагальненою характеристикою і не дозволяє прийняти рішення на користь якого-небудь варіанта пропозицій. Для остаточного прийняття рішень необхідно розраховувати коливання показників, тобто визначити міру коливання можливого результату.

Варто зазначити, що суттєвими перевагами статистичних методів діагностики ризиків фінансово-економічної безпеки підприємства є висока точність розрахунків, наявність умов для моделювання різних сценаріїв розвитку, зрозумілі конкретні кількісні показники.

Найважливішими показниками статистичної сукупності є дисперсія та середньоквадратичне відхилення. Дисперсією називають міру відхилення фактичних показників варіаційного ряду від його середнього значення.

Середнє значення варіаційного ряду, яке характеризує середній фінансовий результат проведення даної операції ($\overline{\Phi P}$), визначається за формулою:

$$\overline{\Phi P} = \sum_{i=1}^n \Phi P_i \times P_i, \quad (4.1)$$

де ΦP_i – і-тий можливий фінансовий результат господарської операції;

P_i – ймовірність виникнення і-того фінансового результату.

Дисперсія визначається як середньозважене від квадратів відхилення фактичних фінансових результатів діяльності підприємства, що досліджуються, від середнього значення по варіаційному ряду. Розрахунок дисперсії проводиться так:

$$\sigma = \frac{\sum_{i=1}^n (\Phi P_i - \overline{\Phi P})^2}{n} \quad (4.2)$$

Середньоквадратичне відхилення, яке в деяких джерелах називають ще «стандартним відхиленням», визначається таким чином: $\sigma = \sqrt{\delta^2}$

Середньоквадратичне відхилення характеризує середньозважений (тобто найбільш імовірний) розмір відхилення окремих варіантів (можливих фінансових наслідків операцій підприємства) від їх середнього значення.

Середньоквадратичне відхилення визначається у тих же одиницях виміру, що і зафіксовані в результаті спостереження варіанти фінансових наслідків.

На наш погляд, у випадках, коли необхідно порівняти два або кілька варіантів пропозицій, угод тощо з різним очікуваним результатом і різним ризиком, найбільш придатним й ефективним є використання відносних показників. Одним із таких показників є коефіцієнт варіації. Він дозволяє визначити рівень ризику, якщо показники середніх сподіваних доходів відрізняються. Розрахунок коефіцієнта варіації (CV) здійснюється як відношення середньоквадратичного відхилення до середнього значення варіанта:

$$CV = \frac{\delta}{\Phi P} \times 100\% \quad (4.3)$$

Коефіцієнт варіації є відносним показником і характеризує ступінь можливих відхилень фінансових результатів окремих операцій від середнього значення.

Ступінь небезпечності економічних операцій підприємства, що досліджуються, визначається залежно від конкретної величини середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації. Чим вище значення цих показників, тим вищий рівень ризику, притаманний цим економічним операціям.

Встановлена наступна якісна оцінка різних значень коефіцієнта варіації:

До 10% – слабе коливання;

10 – 25% – помірне коливання;

вище 25% – високе коливання.

За наявності інформації тільки про можливий діапазон зміни фінансового результату господарської операції (тобто його максимальне та мінімальне значення) для розрахунку дисперсії може бути використана спрощена формула:

$$\delta = \sqrt{P_{\text{макс}} \cdot (\Phi P_{\text{макс}} - \Phi P_{\text{сер}})^2 + P_{\text{мін}} \cdot (\Phi P_{\text{сер}} - \Phi P_{\text{мін}})^2}, \quad (4.4)$$

де $P_{\text{макс}}$, $P_{\text{мін}}$ – відповідно, ймовірність отримання максимального та мінімального фінансового результату;

$\Phi P_{\text{макс}}$, $\Phi P_{\text{мін}}$ – відповідно максимальний та мінімальний фінансовий результат, що очікується.

Приклад 4.1

Фірма підготувала два дослідних зразка продукції, що планує запустити у виробництво. Результати пробного маркетингу показали, що при вкладенні коштів у виробництво продукції А буде отримано 20 тис. грн. прибутку з імовірністю 0,6, а 30 тис. грн. – з імовірністю 0,4. Виробництво продукції Б

дасть 18 тис. грн. прибутку з імовірністю 0,7 і 35 тис. грн. з імовірністю 0,3. Потрібно обрати менш ризикований варіант виробництва продукції.

Розв'язання:

Математичне сподівання прибутку при виборі продукції А:

$$m = 0,6 \times 20 + 0,4 \times 30 = 12 + 12 = 24 \text{ (тис. грн.)}$$

для виробу Б:

$$m = 0,7 \times 18 + 0,3 \times 35 = 12,6 + 10,5 = 23,1 \text{ (тис. грн.)}$$

За цими даними виробництво продукції А дещо привабливіше, але не настільки, щоб однозначно надати перевагу щодо виробництва саме йому.

У цій ситуації продовжуємо оцінювати ризик, орієнтуючись на дисперсію:

для першого товару:

$$d = 0,6 \times (24 - 20)^2 + 0,4 \times (24 - 30)^2 = 9,6 + 14,4 = 24$$

для другого товару:

$$d = 0,7 \times (23,1 - 18)^2 + 0,3 \times (23,1 - 35)^2 = 18,2 + 42,5 = 60,7$$

Оцінка дисперсії вказує на те, що варіант з першим видом продукції менш ризикований. Розрахуємо середньоквадратичне відхилення, яке характеризує середньозважений (тобто найбільш імовірний) розмір відхилення прибутку від їх середнього значення.

$$\delta(A) = \sqrt{24} = \pm 4,9 \text{ (тис. грн.)}$$

$$\delta(B) = \sqrt{60,7} = \pm 7,8 \text{ (тис. грн.)}$$

Коефіцієнт варіації є відносним показником, він характеризує ступінь можливих відхилень прибутку по окремих операціях від середнього значення.

Розрахунок коефіцієнта варіації (V) здійснюється як відношення середньоквадратичного відхилення до середнього значення варіанта:

$$V(A) = \frac{\pm 4,9}{24} \times 100\% = \pm 20\%$$

$$V(B) = \frac{\pm 7,8}{23,1} \times 100\% = \pm 34\%$$

Висновок: таким чином, менший ступінь економічного ризику спостерігається при виробництві продукції А. Доцільно прийняти рішення на користь саме цього виду продукції.

Розрахунково-аналітичні методи оцінки ступеню ризику також дозволяють отримати відносно точне кількісне уявлення про рівень фінансових ризиків. Ці методи використовуються передусім при оцінці двох основних видів фінансових загроз – ризику зниження фінансової стійкості та ризику неплатоспроможності підприємства.

Оцінка загрози зниження фінансової стійкості базується на системі аналітичних показників для розрахунку рівня фінансової стійкості стосовно до

планового періоду. Оскільки в основі даного виду ризику лежить висока частка використовуваного залученого капіталу, то при оцінці цього ризику може бути також проведено порівняння між розрахованим на підприємстві цільовим показником фінансової структури капіталу і його розрахунковим значенням в плановому періоді. Рівень перевищення питомої ваги залученого капіталу в плановому періоді над цільовим значення цього показника і буде характеризувати ступінь ризику зниження фінансової стійкості підприємства.

Приклад 4.2

За допомогою розрахунку коефіцієнту заборгованості потрібно оцінити ступінь ризику зниження фінансової стійкості підприємства та надати рекомендації щодо можливостей отримання додаткового банківського кредиту на підставі даних:

Фрагмент балансу підприємства на 01.01.2022 р.

Назва статті	Значення, млн. грн.	
	на початок року	на кінець року
Актив		
Необоротні активи	5000	6000
Оборотні активи	2000	3000
Пасив		
Короткострокова заборгованість	600	800
Довгострокова заборгованість	2400	2000

Розв'язання:

Коефіцієнт заборгованості показує співвідношення залучених і власних коштів підприємства. Оптимальне значення даного показника 0,3 – 0,5. Даний коефіцієнт використовується при оцінці ступеню ризику зниження фінансової стійкості компанії. Ризик зниження фінансової стійкості зростає по мірі підвищення коефіцієнта заборгованості.

Розрахуємо коефіцієнт заборгованості

на початок року:

$$K_{зб} = \frac{2400 + 600}{5000 + 2000} = 0,43$$

на кінець року:

$$K_{зб} = \frac{2000 + 800}{3000 + 6000} = 0,31$$

Висновок: Коефіцієнт заборгованості підприємства на початок року був відносно невисоким (0,43), однак на кінець року він знизився до 0,31. Рівень фінансової стійкості є досить високим, тобто фірма фінансує свою діяльність переважно за рахунок власних коштів. Ймовірність отримання додаткового банківського кредиту за таких умов є досить високою.

При оцінці загрози неплатоспроможності використовується система показників, що характеризують рівень ліквідності підприємства для планового

періоду. Чим нижчі будуть розраховані коефіцієнти, що відображають стан ліквідності активів підприємства, тим відповідно вищим буде ризик неплатоспроможності підприємства в даному періоді.

За допомогою статистичного методу оцінки небезпеки можна оцінити ризик не тільки окремої фінансової чи господарської операції, але й підприємства в цілому. Перевагою цього методу оцінки ризику є нескладність математичних розрахунків, а недоліком – велика кількість вихідних даних для розрахунків. Математичним методом неможливо користуватися, якщо підприємство недавно створилося, тому що воно не має всієї необхідної інформації для оцінки ризику.

Кількісне значення ризику обчислюється як в абсолютних, так і у відносних величинах, що виражають міру невизначеності під час реалізації прийнятого рішення. Приймаючи будь-яке рішення, підприємство може зазнати втрат у результаті дії непередбачених факторів або за умови, коли вплив факторів, які збільшують ризик, оцінений неправильно. Тому ступінь ризику під час прийняття економічних рішень може оцінюватися сподіваними збитками, що спричинені цим рішенням, та ймовірністю, з якою ці збитки можливі, тобто ймовірність настання небажаної події.

Якщо виходити з того, що ризик – це ймовірність отримання втрат (збитків), то за критерій оцінки ризику можна приймати ймовірність того, що отриманий результат виявиться меншим, ніж запланований. Методика визначення втрат (абсолютних показників ризику) залежить від виду діяльності, конкретних умов, факторів і джерел ризику та наслідків.

У відносному виразі ризик також можна визначити як величину можливих збитків, віднесених до певної бази, за яку, на нашу думку, найзручніше приймати майно або загальні витрати ресурсів, або ж очікуваний доход (прибуток) від даного виду діяльності.

Так, наприклад, ризик банкрутства можна визначити коливанням власного (наявного) капіталу. Співвідношення максимально можливого збитку та власних фінансових ресурсів можна використовувати за міру (оцінку) ризику, що веде до банкрутства. Ризик у цьому випадку буде вимірюватися за допомогою коефіцієнта:

$$Kp = \frac{Z_{max}}{\Phi P_v}, \quad (4.5)$$

де Kp – коефіцієнт ризику;

Z_{max} – максимально можливий обсяг збитків;

ΦP_v – розмір власних фінансових ресурсів.

Приклад 4.3

Промислова фірма має вільні кошти і планує вкласти їх в інноваційний проект. Керівництву на розгляд пропонується 2 проекти. Потрібно обрати оптимальний варіант інвестування капіталу за наведеними в таблиці даними.

№	Показники	Варіанти інвестування	
		А	Б
1	Власні фінансові ресурси інвестора, млн. грн.	24	50
2	Максимально можлива сума збитку, млн. грн.	14	22

Розв'язання:

Вибір оптимального інноваційного проекту можна здійснити на основі розрахунку коефіцієнту ризику, який обчислюється як співвідношення максимально можливої суми збитку до обсягу потрібної суми інвестованих фінансових ресурсів:

$$Kp = \frac{З}{ФР}$$

Розрахувавши коефіцієнти ризику обох проектів, отримаємо:

$$Kp1 = \frac{14}{24} = 0,6 \text{ і } Kp2 = \frac{22}{50} = 0,4$$

Вважається, що оптимальний коефіцієнт ризику не повинен перевищувати 0,3. Якщо коефіцієнт ризику перевищує 0,7, це означає високу ймовірність банкрутства інвестора.

Висновок: отже, оскільки $Kp1 > Kp2$, то для інвестування доцільно обрати проект Б.

Як відомо, ймовірність настання небажаної події може визначатися об'єктивним або суб'єктивним методом. Об'єктивний метод визначення ймовірності ґрунтується на обчисленні частоти, з якою в минулому відбулася певна подія. У цьому випадку для розрахунку ймовірності використовуються фактичні дані.

Але не завжди вдається використовувати об'єктивний метод оцінки ймовірності певної небажаної події, в основному, через відсутність для цього необхідної інформації.

Крім статистичного методу, існує метод експертної оцінки ризику. Експертний метод - це суб'єктивний метод оцінки ймовірності настання небажаної події. Експертний метод може бути реалізований шляхом обробки думок досвідчених спеціалістів, експертів тощо. Суб'єктивний метод, на нашу думку, слід використовувати, коли необхідно швидко прийняти фінансове рішення. Суб'єктивна ймовірність є припущенням відносно певного результату.

Припущеннями можуть бути судження менеджера, його власний досвід, оцінка експерта, думка консультанта, порада консалтингової фірми тощо. При цьому бажано, щоб експерти супроводжували свої оцінки даними про ймовірність виникнення різних величин втрат. Можна обмежитися отриманням експертних оцінок імовірностей допустимого критичного ризику або оцінити найбільш імовірні втрати в певній ситуації.

При експертній оцінці ризику необхідно велику увагу приділяти підбору експертів, тому що від їх оцінок залежить рішення про вибір того чи іншого проекту, дії тощо. Даними суб'єктивної ймовірності можна скористатися, зокрема, при оцінці рівня ризику господарських та фінансових операцій нових фірм, розробці бізнес-плану. Використання показників експертного (суб'єктивного) методу зменшує обсяг робіт на визначення рівня ризику, але не гарантує достатньої точності.

Приклад 4.4

Фірма «Агроперспектива» відслідковує останні тенденції в сфері цифрових інновацій і готова до їх впровадження. Як захистити бізнес підприємства від кіберзагроз?

Розв'язання:

Для захисту бізнесу від кіберзагроз підприємства, на думку експерта, потрібно реалізувати наступні кроки:

1. Довести інформацію про важливість захисту даних до усіх співробітників підприємства. Забезпечити персонал основною інформацією про потенційні загрози та методи забезпечення кібербезпеки.

2. Виконати аудит та оцінити ризики. Оцінити активи підприємства та їх вразливість з погляду ризиків кібербезпеки (наприклад, потенційні збитки від крадіжки фінансової інформації, загрози, пов'язані з віддаленим доступом; персональних даних працівників, блокування роботи поштового сервера, веб-порталу тощо). Розібрати потенційні вектори можливих кібератак.

3. Забезпечити відповідність вимогам зростаючій кількості нормативно-правових документів, національних та міжнародних стандартів. Рекомендується прийняти внутрішню політику підприємства, якою визначатимуться ключові права та обов'язки працівників і осіб, відповідальних за кібербезпеку. Така політика має включати як повсякденні обов'язки працівників, так і плани реагування організації на кіберінциденти з розподілом обов'язків відповідальних за кіберзахист та менеджмент підприємства.

4. Призначити відповідальну особу, яка за посадою буде відповідати за кібербезпеку (системний адміністратор). Достатньо визначити функції та завдання такої особи в політиці з кібербезпеки.

5. Впровадити базові заходи захисту (ПЗ для захисту від шкідливих

програм; безпечний доступ із вторинних пристроїв, які використовуються для доступу до систем підприємства; надійність та регулярна зміна паролів).

6. Правильно реагувати на інциденти. Основне завдання при виявленні кіберінциденту – правильно його ідентифікувати, оцінити та нейтралізувати загрозу. Потрібно окреслити для відповідальної особи чіткі кроки, які, залежно від обставин, вона може здійснити самостійно чи із залученням сторонньої підтримки.

7. Подбати про страхування кіберризиків, що допоможе заощадити ресурси на безпеку та покрити збитків у разі втрати даних чи блокування роботи підприємства.

Висновок: такий набір кроків дозволить захистити бізнес підприємства від кіберзагроз.

Отже, метод експертної оцінки дає об'єктивну характеристику якісних та кількісних сторін об'єкта прогнозування, фундаментом для якої є сукупність приватних думок експертів. Група експертів за «круглим столом», використовуючи інструменти мозкового штурму багатоетапно узгоджують думки своєї групи, інтерпретують результати.

Недоліком експертного методу, на нашу думку, є існування різних способів та систем оцінки ймовірності виникнення ризику та орієнтація тільки на досвід, інтуїцію та рейтинг експертів, який часто спирається на усталену суспільну думку, що не завжди відповідає реальному стану справ.

Деякі автори вважають, що в існуючих умовах високої турбулентності та невизначеності середовища найбільш доцільним є використання комбінованого методу оцінки ризику, зокрема, аналіз ризику можна проводити за допомогою елементів статистичного та експертного методів оцінки ризику. Ми згодні з такою думкою і вважаємо що, така комбінація дасть найбільш точні результати при прийнятті рішення про межі допустимого рівня ризику.

4.3. Облік, внутрішній аудит і контролінг ризиків як підґрунтя аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства

Обліково-аналітичне забезпечення розпізнавання ризиків, які обтяжують господарську діяльність підприємства, є системою збирання, підготовки, реєстрації та аналітичної обробки даних первинного, бухгалтерського, фінансового, управлінського обліку, а також даних аудиторських висновків, аналітичних розрахунків, інформації з неформальних джерел для прийняття на їх основі управлінських рішень, спрямованих на забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Однією з найважливіших складових забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах сьогодення виступає інформаційне забезпечення. Це пояснюється карколомними змінами, що збурюють суспільство, перетворюючи його на мегаінформаційне, де виробництво та обіг інформації є рішучими драйвером економічного зростання. Центральне місце у складі інформаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства належить обліково-аналітичному забезпеченню. З одного боку, обліково-аналітичне забезпечення є підґрунтям аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, а з іншого – унікальним видом професійної діяльності в галузі фінансово-економічної безпеки, який безпосередньо впливає на її забезпечення.

Виконання великих операцій з кількісною та якісною інформацією в обліку забезпечує менеджмент підприємства аналітичною інформацією за будь-які періоди діяльності господарюючого суб'єкта та дозволяє формувати прогнози. Облік дозволяє отримувати дані про реальну поточну ситуацію з урахуванням її ризикованості для моніторингу реалізації стратегій і планів підприємства. Використання сценарного планування, прогнозування та інших аналогічних інструментів в межах обліку забезпечує уявлення про розвиток ситуації для прийняття виважених управлінських рішень.

Дослідження успішних практик господарювання доводять, що без використання інструментарію обліку, внутрішнього аудиту і контролінгу ризиків підприємствам на сьогодні складно забезпечувати необхідний рівень фінансово-економічної безпеки і конкурувати з тими підприємствами, які згадані інструменти успішно запровадили.

Доцільно підкреслити, що у період економічної кризи пріоритетом для багатьох підприємств стає не масштабування бізнесу чи зростання показників прибутковості, а передусім боротьба за виживання, за збереження ринків збуту, а значить вага ризиків понаднормового витрачання ресурсів, ризиків некомпетентності персоналу, ризиків збитковості і втрати фінансової стійкості набуває особливого значення. Відповідно, роль внутрішнього аудиту і контролінгу ризиків також збільшується.

Внутрішній аудит як незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості підприємству на шляху поліпшення його господарювання передбачає певний підхід до повідомлення результатів аудиторської перевірки. Щоб уникнути ризиків необізнаності щодо формулювання повідомлень про важливе, такий звіт часто містить стандартну інформацію і залишає поза увагою дійсно важливі для управління фінансово-економічною безпекою підприємства факти. Але на сьогоднішній день потрібно надавати керівництву підприємства ту інформацію, яка є для нього важливою, у легкій та доступній формі.

Практика показує, що деякі підрозділи внутрішнього аудиту підприємства ухиляються від проведення аудиторських перевірок певних ризикових тем. При цьому в якості пояснення вони називають недостатність ресурсів. Насправді, якщо відповідні ризики дійсно мають суттєву вагу для підприємства, варто знайти резерви необхідних ресурсів і приділити їм необхідну увагу. Для якомога кращого проведення аудиту ефективності внутрішні аудитори мають володіти сучасними знаннями, навичками та іншими компетенціями, які стосуються об'єктів аудиту. Зокрема, необхідними базові знання з соціальних наук, організаційного менеджменту. Важливими також є особисті якості, такі як доброчесність, креативність, професійне судження, аналітичні навички, командна робота; вміння комунікувати чітко та ефективно, в усній та письмовій формі.

Іноді аудиторські перевірки починаються із фокусування на дійсно важливих ризиках, які підприємству необхідно вчасно розпізнавати, обліковувати, аналізувати та керувати ними, щоб запобігати кризовим ситуаціям та уникати втрат. З часом обсяг роботи розширюється за рахунок аналізу тих ризиків, на які доручає звернути увагу менеджмент підприємства. Збільшення аудиторської роботи гальмує проведення якісної перевірки. Таким чином, виникає ризик нераціонального використання тих ресурсів, що є у розпорядженні підприємства.

Контролінг спроможний оптимізувати модель управління фінансово-економічною безпекою підприємства з урахуванням специфіки його діяльності. Тобто контролінг ризиків є підґрунтям аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

У таблиці 9. нами наведено сутність стадій контролінгу ризиків, які проходить система фінансово-економічної безпеки підприємства.

Кожне підприємство, безумовно, проводить свою політику ризик-менеджменту. Проте, є певні спільні принципи, якими керуються підприємства, а саме: своєчасне виявлення ризиків; усебічне запобігання реалізації ризикової події; зниження наслідків ризику до прийнятного рівня; управління найбільш вагомими ризиками на основі регулярного аналізу, обліку та оцінки впливу; моніторинг ефективності заходів з управління ризиками; безперервне вдосконалення системи внутрішнього аудиту, контролю та управління ризиками відповідно до умов діяльності.

Гідним індикатором довіри менеджменту підприємства є відсоток аудиторських рекомендацій щодо зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємства, що впроваджуються реально, а не лише формально.

Таблиця 9.

Стадії контролінгу ризиків, які загрожують фінансово-економічній безпеці підприємства

Стадія контролінгу ризиків	Сутність стадії контролінгу ризиків
1. Ідентифікація	виявлення якомога більшого числа істотних ризиків на ранніх стадіях їх виникнення: ідентифікація ризиків окремих структурних підрозділів плюс процес формування загального уявлення про ризики підприємства завдяки головній службі контролінгу
2. Оцінка та аналіз	визначення якісних параметрів і кількісної характеристики окремих видів ризиків підрозділів підприємства та їх сукупності через формування єдиного комплексного показника
3. Звітність	розробка форматів ризик-звітності з подальшим поданням її до центрів фінансової відповідальності за встановленим регламентом
4. Контроль	загальний контроль процесів управління ризиками, що загрожують фінансово-економічній безпеці, розробка рекомендацій та пропозицій щодо оптимізації розглянутих процесів

Джерело: складено авторами за [60, 68, 115]

Керівництво підприємства, дійсно, є раціональними у своїх рішеннях: якщо рекомендація аудитора принесе підприємству користь, її варто впровадити в практику. Тому аудиторам важливо докласти максимум зусиль, щоб зрозуміти, чи має користь та чи інша рекомендація для бізнесу та переконати в цьому керівництво. Функція внутрішнього аудиту, яка не готова подивитися на проблему з перспективи бізнесу, не зможе бути корисною для підприємства щодо досягнення ним довгострокових цілей. Загалом існує такий підхід до розвитку концепції внутрішнього аудиту підприємства – підсистема ризик-менеджменту (лідерами у використанні такого підходу є зарубіжні підприємства). Розглянемо це в таблиці 10.

Зміни у внутрішньому аудиті зумовлені тим, що підприємства усіх сфер та видів економічної діяльності все частіше стикаються з непередбачуваними подіями і ризиком. Протягом останніх років з'являлись нові, небачені раніше, ризики, до яких бізнес неспроможний адаптуватися швидко. Так, наприклад, мережа аудиторських і консалтингових компаній PricewaterhouseCoopers (PwC)[111], в ході своїх досліджень встановила, що у 2020-2021 рр. лише 16% (тобто кожна шоста!) з опитаних нею компаній були готові діяти в ситуації невизначеності та ризику, подібній до COVID-19. Крім того, більш серйозні наслідки кризи отримали ті підприємства, які традиційно називають «занадто великими, щоб збанкрутувати».

Таблиця 10

Етапи та завдання внутрішнього аудиту в системі управління підприємством

Етапи розвитку внутрішнього аудиту			
Контроль, що ґрунтується на внутрішньому аудиті	Управлінський процес, що базується на внутрішньому аудиті	Внутрішній аудит спрямований на оцінку ризиків	Облік і аудит, інтегровані в систему ризик-менеджменту підприємства
Завдання внутрішнього аудиту			
• дотримання норм, законів, правил, умов • оцінка показників фінансової звітності • виконання певних завдань під час окремих управлінських процедур	• визначення ефективності та вирішальних чинників результативності операційної діяльності	• виявлення ризиків, їх облік та контроль в місцях виникнення	• формування набору ризиків в межах всього підприємства, на кожному рівні та підрозділі • збільшення вартості підприємства

Джерело: складено авторами за [115, 120]

Отже, для ефективного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства керівництво має дослухатися до фахівців з внутрішнього аудиту. Тобто підсистема внутрішнього аудиту є механізмом зворотного зв'язку і підґрунтям аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Використання обліково-аналітичного забезпечення в системі фінансово-економічної безпеки підприємства дозволяє зменшити вплив внутрішніх загроз, ризиків та небезпек (наприклад, виробничих, фінансових, комерційних, кадрових) за рахунок зменшення невизначеності його внутрішнього середовища, що дає можливість поліпшити результат функціонування підприємства та посилити його безпеку.

4.4. Методи управління економічним ризиком в системі фінансово-економічної безпеки підприємства

Реакція на ризик в системі управління будь-якого підприємства зазвичай приймає одну з таких форм:

- уникнення, коли підприємство прагне усунути певний ризик, прибравши його причини;

- пом'якшення, тобто зменшення прогнозованої фінансової вартості наслідків ризикованої події;

- прийняття, у випадку коли інший варіант неможливий.

Отже, залежно від характеру дій та заходів, що проводяться підприємством, методи управління економічним ризиком в системі фінансово-економічної безпеки підприємства можна умовно розподілити так:

- організаційні методи управління ризиком, які спрямовані на розробку та реалізацію систем недопущення ризику;

- економічні методи управління ризиком, суть яких полягає у визначенні джерел коштів для покриття збитків від ризиків.

Вибір конкретного переліку методів управління ризиком залежить від ступеня ризику, який притаманний діяльності конкретного підприємства, а також від ризик-апетиту. Ризик-апетит визначає рівень ризику, який підприємство може собі дозволити для досягнення операційних та фінансових цілей. Ризик-апетит залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників. Серед зовнішніх, на наш погляд, є: кон'юнктура ринку, макроекономічний стан економіки, вимоги державного регулювання, соціальна та політична ситуація. Внутрішніми чинниками є фінансові можливості самого підприємства, стадія його життєвого циклу, позиція стейкхолдерів.

До групи організаційних методів контролю за ризиком входять наступні методи:

- уникнення;
- попередження ризику;
- диверсифікація ризиків;
- передача контролю за ризиком.

Уникнення економічних ризиків підприємства полягає в розробці таких заходів, які повністю виключають конкретний вид ризику. До таких заходів, зокрема, відносяться:

- відмова від здійснення операцій, рівень ризику по яким дуже високий;

- зниження частки позичених коштів в господарському обігу;

- підвищення ліквідності активів шляхом підвищення частки оборотних активів;

- здійснення операцій «хеджування» задля уникнення інфляційного та інших видів цінового ризику при здійсненні підприємством операцій на біржі.

Попередження ризику передбачає здійснення підприємством певних заходів, спрямованих на недопущення виникнення ризикових подій.

Диверсифікація ризиків означає розподіл капіталу між різними напрямками діяльності підприємства, які безпосередньо між собою не пов'язані. В якості основних напрямків диверсифікації ризиків можуть бути

використані:

- диверсифікація регіональна, яка визначає місцезнаходження структурних підрозділів підприємства в різних регіонах;
- диверсифікація виробництва шляхом розширення асортименту;
- диверсифікація напрямків фінансової діяльності за рахунок використання альтернативних можливостей отримання доходів;
- диверсифікація інвестиційна (передбачає наявність різних інвестиційних проєктів).

Приклад 4.5

Перед підприємством «АелітаНова» стоїть проблема вибору інвестиційного проєкту. Підприємство прагне диверсифікувати свою господарську діяльність, щоб знизити ризики, які можуть негативно вплинути на його фінансово-економічну безпеку. Підприємству потрібно обрати дві з чотирьох інвестиційних альтернатив (А, Б, В і Г). Дані про очікувані річні чисті грошові потоки від реалізації проєктів за різних станів розвитку економіки наведені в таблиці

Таблиця 1

Очікуваний стан економічного середовища	Імовірність	Очікувані річні чисті грошові потоки, млн. грн., за проєктами			
		А	Б	В	Г
Значне піднесення	0,35	120	180	200	110
Незначне піднесення	0,4	100	100	80	90
Стабільність	0,25	80	60	40	30
В цілому					

Розв'язання:

Для прийняття рішення про інвестиційну диверсифікацію маємо оцінки ризик. Процес оцінювання інвестиційного ризику за допомогою методів математичної статистики зручно оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 2

Розподіл ймовірності очікуваних доходів за інвестиційними проєктами

Очікуваний стан економічного середовища	Імовірність	Очікувані річні чисті грошові потоки, грн. од., за проєктами				Сума очікуваних річних грошових потоків, млн. грн., за проєктами			
		А	Б	В	Г	А (2×3)	Б (2×4)	В (2×5)	Г (2×6)
Значне піднесення	0,35	120	180	200	110	42	63	70	38,5
Незначне піднесення	0,4	100	100	80	90	40	40	32	36
Стабільність	0,25	80	60	40	30	20	15	10	7,5
В цілому						102	118	112	82

Далі оцінку ризику продовжимо, спираючись на розрахунки середньоквадратичного відхилення і коефіцієнта варіації.

Середньоквадратичне відхилення характеризує середньозважений (тобто найбільш імовірний) розмір відхилення окремих варіантів (можливих наслідків господарських операцій) від їх середнього значення.

$$\delta(A) = \sqrt{(120 - 102)^2 \times 0,35 + (100 - 102)^2 \times 0,4 + (80 - 102)^2 \times 0,25} = \pm 15,36 (\text{гр.од.})$$

$$\delta(B) = \sqrt{(180 - 118)^2 \times 0,35 + (100 - 118)^2 \times 0,4 + (60 - 118)^2 \times 0,25} = \pm 48,12 (\text{гр.од.})$$

$$\delta(B) = \sqrt{(200 - 112)^2 \times 0,35 + (80 - 112)^2 \times 0,4 + (40 - 112)^2 \times 0,25} = \pm 66,45 (\text{гр.од.})$$

$$\delta(\Gamma) = \sqrt{(110 - 82)^2 \times 0,35 + (90 - 82)^2 \times 0,4 + (30 - 82)^2 \times 0,25} = \pm 31,24 (\text{гр.од.})$$

Коефіцієнт варіації дозволяє визначити рівень ризику, якщо показники середніх сподіваних доходів відрізняються. Розрахунок коефіцієнта варіації (V) здійснюється як відношення середньоквадратичного відхилення до середнього значення варіанта:

$$V(A) = \frac{\pm 15,36}{102} \times 100\% = \pm 15,1\%$$

$$V(B) = \frac{\pm 48,12}{118} \times 100\% = \pm 40,8\%$$

$$V(B) = \frac{\pm 66,45}{112} \times 100\% = \pm 59,3\%$$

$$V(B) = \frac{\pm 31,24}{82} \times 100\% = \pm 38,1\%$$

Висновок: Таким чином, найменший ступінь економічного ризику спостерігається у проєкті А. Однозначно потрібно для інвестування цей проєкт. Дещо більший ступінь ризику спостерігаємо у проєкті Г, його також можна фінансувати. Найбільш ризикованим є проєкт В, його недоцільно обирати для фінансування.

Передача контролю за ризиком передбачає доручення відповідальності за виникнення та наслідки ризикових подій спеціальним особам-контрагентам підприємства на умовах договору (транспортування спеціалізованою транспортною організацією; використання гарантійного обслуговування обладнання підприємства; замовлення послуг позавідомчої охорони приміщень та складів підприємства тощо).

Економічні методи управління ризиком передбачають використання підприємством певних фінансово-економічних інструментів, які дозволяють відшкодовувати збитки в разі виникнення ризикових подій. Основними економічними методами управління ризиком є:

- формування резервних фондів різних ресурсів підприємства;
- використання ризикових надбавок при визначенні вартості продукції чи послуг підприємства (при цьому додатковий дохід повинен зростати пропорційно зростанню рівня ризику по конкретній фінансовій операції);
- формування та використання системи штрафних санкцій для компенсації наслідків ризикових подій, що виникли з вини постачальників підприємства;
- зовнішнє страхування ризиків підприємства спеціалізованою страховою компанією.

При формулюванні першорядних показників в системі управління економічним ризиком в системі фінансово-економічної безпеки підприємства, з нашої точки зору, доцільно:

1) вибрати оптимальну кількість ключових показників для спрощення процесу моніторингу стану виконання завдань обліку та аналізу ризиків;

2) застосовувати критерії SMART, що означає наступне:

S (specific) - ключові показники обліку та аналізу мають бути чітко визначеними та конкретними;

M (measurable) – показники повинні бути вимірюваними у кількісному та/або якісному вираженні, при цьому зазначається бажане (очікуване) значення показника;

A (assignable) – передбачає, що мета може бути досягнута закріпленим виконавцем (спеціалістом з обліку і аналізу);

R (realistic) – визначені показники повинні бути реалістичними, тобто досяжними;

T (time-related) – ключові показники обліку і аналізу мають бути визначеними у часових межах щодо їх досягнення.

Крім того, ризик-орієнтований підхід у забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає план дій в межах обліку, аудиту та контролінгу, який включає модель оцінки ризику, побудовану на основі індикаторів ризику підприємства та дає можливість визначити сфери, які найбільше генерують загрози і ризики для підприємства.

Питання для самостійного опрацювання

1. Невизначеність та ризик в системі обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки
2. Класифікація ризиків фінансово-економічної безпеки підприємства
3. Внутрішні та зовнішні ризики діяльності підприємства
4. Технології діагностики ризиків фінансово-економічної безпеки підприємства

5. Математичні розрахунки з методичним забезпеченням управління ризиками економічної безпеки
6. Економічні методи управління ризиком
7. Завдання внутрішнього аудиту та контролінгу в системі забезпечення економічної безпеки підприємства
8. Аналіз впливу факторів в процесі контролінгу ризиків
9. Стадії контролінгу ризиків, які загрожують фінансово-економічній безпеці підприємства
10. Критерії SMART управління економічним ризиком в системі фінансово-економічної безпеки підприємства

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Природа економічного ризику. Ризик як суб'єктивно-об'єктивна економічна категорія.
2. Поняття невизначеності та її взаємозв'язок з економічною безпекою підприємства.
3. Сутність та причини виникнення економічного ризику
4. Класифікація ризиків в системі обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства.
5. Нейтралізація впливу ризиків на фінансово-економічну безпеку підприємства.
6. Статистичний метод оцінки ризику в системі обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства.
7. Експертний метод оцінки ризику в системі обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства.
8. Розрахунково-аналітичний оцінки ризику в системі обліково-аналітичного забезпечення безпеки підприємства.
9. Методи зниження рівня інформаційного ризику в обліково-аналітичному забезпеченні безпеки підприємства.

РОЗДІЛ 5.

ІНФОРМАЦІЙНА ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

5.1. Обов'язки, відповідальність, професійні компетенції фахівців у сфері інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

Великою проблемою, що суттєво обтяжує діяльність українських підприємств, є брак висококваліфікованих фахівців у сфері обліку та аналітики. Річ у тому, що управління сучасним підприємством тісно пов'язане з реалізацією концепції його економічної безпеки. Цифровізація бізнесу, яка по суті є значним благом і проривом, зумовила появу нових ризиків (цифрових), і, відповідно, підняла на поверхню цінність інформаційної безпеки. Адже персонал, постачальники та стейкхолдери працюють з інсайдерською інформацією, втрата якої може призвести до фінансових і репутаційних витрат. Саме тому інформаційна безпека бізнесу стала найважливішою складовою його успішного ведення. І свій початок вона бере вже лише з однієї думки створити компанію. Під час розвитку бізнес постійно змінюється, йому доводиться підлаштовуватися під реалії часу, зважати на нові правила гри і дотримуватися букви закону.

Тому наявність у підприємства фахівців, здатних креативно мислити і глибоко розуміти процеси, що відбуваються у сучасній економіці за умов глобальної конкуренції, безпрецедентних (наприклад, таких як пандемія COVID-19) загроз і ризиків є важливою умовою його економічної безпеки.

Підприємства несуть значні втрати, пов'язані із втратою даних внаслідок хакерських атак. В подальшому, щоб подолати наслідки дій злочинців потрібен значний час, немалі кошти та технічні можливості. Так, звіт компанії IBM, яка проводить щорічне дослідження щодо безпеки та витоку даних це наочно підтверджує. У звіті IBM «Cost of a Data Breach 2021», зокрема, наводяться такі дані:

- в середньому ціна витоку даних по всьому світу дорівнює \$4,24 млн;
- частка втрат бізнесу, пов'язаних із втратою конфіденційної інформації у загальних втратах дорівнює 38%;
- ціна одного запису, що містить персонально ідентифіковану інформацію становить 180\$;
- для виявлення та локалізації витоку даних в середньому необхідно витрати 287 днів [103].

Зауважимо, що іноді і вжиття серйозних заходів не допомагає у боротьбі із кіберзлочинцями. Домовленості з шахраями після атаки та викупи не дають гарантій, що викрадена інформація не стане надбанням суспільства, а злочинці не спробують атакувати знову. Тому забезпечення основних принципів безпеки в роботі з інформацією – надважливо.

Слід відзначити, що на сучасних підприємствах часто власник і топ-менеджер, який здійснює управління підприємством – це різні люди. Тому досить складно іноді говорити про те, як налагодити діалог з топ-менеджментом підприємства, не знаючи досконало його структури. На підприємствах, де безпека інформації має критичні для бізнесу функції, директор з інформаційної безпеки практично завжди знайде спільну мову з керівництвом. Але факт залишається фактом: незалежно від підприємства, якщо керівництво контролює дотримання безпеки, має фундаментальні знання в царині захисту інформації та надає великого значення роботі за напрямом інформаційної безпеки, для бізнесу це буде приносити максимальну користь.

Практика доводить, що найскладніше і найважливіше переконати керівництво в тому, що надійна та безпечна оптимізація будь-яких бізнес-процесів підприємства дозволяє йому сфокусуватися на ключових аспектах діяльності та вивести ефективність виконання операцій на новий рівень.

Власник в особі Ради директорів підприємства або Наглядової ради визначає генеральну стратегію і тактику бізнесу, а Генеральний директор або Президент підприємства здійснює безпосереднє оперативне управління.

Саме директор забезпечує реалізацію мети бізнесу і має доступ до будь-якої інформації стосовно персоналу: каталог співробітників, персональні дані, що містяться у їх особових картках, стаж роботи працівників, штатний розклад. Директор також укладає і організовує виконання договорів, формує штат, здійснює підбір і розстановку кадрів, контролює повноту виконання планів та важливих підконтрольних показників, забезпечує оперативне виявлення через систему контрольно-аналітичних заходів та реагування на відхилення. Крім того, відповідальність директора за гарантування інформаційного захисту є його пріоритетним завданням в процесі діджиталізації діяльності підприємства, адже конфіденційність, цілісність та доступність інформації є складовими успішності та безпечності ведення сучасного бізнесу.

У табл. 11 виділені чотири ієрархічні рівні менеджменту підприємства, категорії співробітників залежно від займаної посади і функціональних обов'язків на підприємстві, та доступу до інформації, яка є потенційним об'єктом кібератак. Зазначимо, що у 2021 році найпоширенішими стали кібератаки саме на конфіденційні дані компаній та розголошення даних [8]. Тому при формуванні системи економічної безпеки бізнесу слід враховувати

ступінь доступності інформації.

Як свідчать дані табл. 11 доступ до інформації різного ступеня мають всі співробітники підприємства. Причому обмеженість доступу до інформації стратегічного характеру у деяких співробітників не означає відсутність інтересу до неї.

Таблиця 11

Групування персоналу за можливістю доступу до інформації

№ з\п	Рівень управління	Посада	Виконувані функції	Доступна інформація
1	I	Склад Ради директорів Спостережна рада	вироблення стратегії і тактики бізнесу	вся
2	II	- директор - заступники директора (з фінансів, комерційних питань, інформаційної безпеки тощо) - головний бухгалтер	- адміністрування - формулювання стратегій бізнесу, комерційної діяльності, інформаційної безпеки	вся
3	III	керівники структурних підрозділів (відділ фінансів, кадрів, постачань,	очолюють роботу відповідних підрозділів	безпосередня, що стосується роботи підрозділу
4	IV	оперативні працівники та службовці	безпосереднє виконання	оперативна щодо ділянки роботи чи бізнес-процесу

Джерело: [87, 122]

В умовах конкуренції істотним стають відомості про технологічні рішення та інновації, які використовує підприємство, ціну товарів, властивості та якість товарів, ринки та способи їх утримання, постачальників, інформаційний супровід прийняття управлінських рішень, рекламної політики, інформацію про ключових співробітників тощо.

Відповідальність за належний рівень економічної безпеки підприємства покладається не лише на фахівців з безпеки, але й на той персонал, який виступає суб'єктом забезпечення безпеки. Оскільки бухгалтерська інформація є внутрішнім ресурсом забезпечення безпеки, яка в собі несе суттєві ризики діяльності підприємства, вимоги до професійних характеристик бухгалтера за таких умов значно зростають. Актуалізація даного питання полягає у необхідності формування вимог до професійної освіти бухгалтерів на якісно новому рівні, що відповідає Міжнародним стандартам бухгалтерської освіти та викликам економічних процесів в частині збільшення кількості економічних злочинів, спричинених навмисним й ненавмисним викривленим представленням та інтерпретацією бухгалтером обліково-аналітичного інструментарію для управління системою економічної безпеки підприємства.

Знання бухгалтера в сфері фінансово-економічної безпеки значно знижують ризик виникнення викривлень в обліку через несприятливі зовнішні впливи на систему підприємства, а також формування множини показників, за значенням яких можна виявляти, контролювати та нівелювати негативні тенденції у прийнятті виважених управлінських рішень.

Відповідно до стандарту вищої освіти України, магістри з обліку та оподаткування мають володіти такими загальними компетентностями (табл. 12).

Крім того велике значення для сучасного бухгалтера мають Soft Skills (комунікативні навички, активне слухання, вміння вести перемовини, робота в команді, вміння переконувати, вміння презентувати та виступати публічно, storytelling (вміння розповідати), письмові навички (наприклад, вміння укладати звіти, вести бізнес-комунікацію). Дуже високо сучасні роботодавці також цінують критичне інноваційне мислення, відновлюваність та стресостійкість, емоційний інтелект.

Дійсно, сучасний бухгалтер бере активну участь у підготовці альтернативних варіантів прийняття управлінських рішень з розробки стратегії розвитку підприємства. Бухгалтерський облік є однією з ключових функцій управління, і швидкий обмін інформацією з іншими підсистемами в умовах автоматизації інформаційних процесів та діджиталізації набуває все більшої ваги.

Таблиця 12

Компетентності сучасного бухгалтера

Компетентності магістра з обліку та оподаткування
- вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; - здатність спілкуватися іноземною мовою; - навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; - здатність проведення досліджень на відповідному рівні; - здатність генерувати нові ідеї (креативність); - здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; - здатність працювати в міжнародному контексті; - здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності); - цінування та повага різноманітності та мультикультурності; - здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів); - здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт

Джерело: [131]

Діджиталізація сучасної економіки передбачає зміну підходів до ведення бізнесу. З огляду на наростання конкуренції на ринку, топ-менеджери підприємств все більшу увагу приділяють новим технологіям і впровадженню інновацій, тому актуальним стає пошук можливостей застосування технології блокчейн, систем штучного інтелекту, інтелектуального аналізу даних, машинного навчання та імітаційного моделювання в бухгалтерському обліку і управлінні підприємствами, завдяки яким можливе формування і розвиток єдиного інформаційного простору для всіх заінтересованих осіб.

Щоправда, тут виникає проблема непорівнянності інформації, дублювання різних облікових операцій і необґрунтованого збільшення варіантів наявного програмного забезпечення. Звіти, отримані з різних підсистем, проходять тривалий шлях узгодження на всіх рівнях організаційної структури підприємства. Отже, грамотне ведення бухгалтерського обліку допомагає передбачити і уникнути багатьох проблем фінансового та управлінського характеру, що виникають в процесі господарської діяльності підприємства. Тому керівні та високопрофесійні управлінські кадри з бухгалтерською освітою цінуються дуже високо.

5.2. Вплив професійних ризиків бухгалтера-аналітика на стан економічної безпеки підприємства

Існує думка, що професія бухгалтера є безпечною і позбавленою професійного ризику. Проте, так здається лише на перший погляд. Насправді, професія бухгалтера є досить штрафонебезпечною, оскільки на нього покладена велика відповідальність щодо ведення бухгалтерського обліку відповідно до встановленого порядку. Ризики, що виникають у бухгалтерській професії, можуть призвести до того, що бухгалтер як працівник, може бути притягнений до дисциплінарної та матеріальної відповідальності, а як посадова особа компанії – до адміністративної, та кримінальної відповідальності. Так, наприклад, адміністративна відповідальність передбачена за внесення неправдивих даних до фінансової звітності, неподання фінансової звітності; несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей тощо.

І. Вигівська та К. Макарович зазначають, що об'єктом професійного ризику бухгалтера є власне сам процес організації та ведення бухгалтерського обліку[20]. Дійсно, документування господарських операцій містить багато загроз для здійснення помилок – випадкових чи зумисних.

Причини виникнення ризиків у роботі бухгалтера різноманітні. На результати його роботи впливають зовнішні та внутрішні фактори.

Внутрішніми факторами впливу на роботу бухгалтера можуть бути і особисті риси характеру (некомпетентність, неуважність, упередженість, безвідповідальність), а також такі фактори як погані взаємовідносини з колективом, керівництвом, великі обсяги роботи або значна кількість рутинної роботи, незабезпеченість бухгалтерської служби необхідною матеріальною і технічною базами, програмним забезпеченням для ведення бухгалтерського обліку. Вказані фактори можуть спричинити допущення помилок та прорахунків в обліку при оцінці, документуванні, бухгалтерських розрахунках, обліковому відображенні та звітній інформації, поряд з цим можливий витік конфіденційної інформації, неправильне узагальнення даних та інше. Бухгалтер, першочергово, несе відповідальність за економічні наслідки, спричинені його професійною діяльністю.

Ясна річ, професійний бухгалтер і аналітик повинен вміти збирати і оброблювати величезні обсяги інформації та працювати з ними, а також постійно бути в курсі подій в економічному світі. Такий фахівець повинен володіти міцними знаннями з економічних дисциплін; володіти макроекономічною теорією; знати особливості досліджуваної галузі, тенденції розвитку, показники прибутковості;

Поряд із цим існує декілька факторів, які створюють психологічний тиск на бухгалтера та впливають на результативність його роботи. Зокрема, це:

- підвищена відповідальність при роботі з фінансами інших фізичних та юридичних осіб;
- необхідність постійно бути зосередженим і сконцентрованим;
- висока імовірність стресових станів;
- ненормований робочий графік;
- малорухлива робота, що створює ризик захворювань хребта, внутрішніх органів, очей;
- висока конкуренція на ринку праці.

Компетентності бухгалтера в частині відстеження змін у внутрішньому потенціалі та бізнес-екосистеми, в якій підприємство функціонує, а також соціально-економічній ситуації в регіоні та державі дозволяє формувати релевантну інформацію для оцінки технологічних, управлінських, адміністративних, ринкових та інших конкурентних переваг підприємства, управління ризиками, виявлення та знешкодження загроз його фінансово-економічній діяльності. Інформаційна база бухгалтерського обліку має органічно об'єднувати всі доступні джерела інформації, які необхідні для формування загального уявлення про соціально-економічні умови ведення діяльності.

Спроможність бухгалтера вчасно й достовірно сформувати та

проаналізувати сукупність обліково-аналітичної інформації є підґрунтям для забезпечення економічної безпеки підприємства. Особливо така інформація важлива для сценарного планування, оскільки цей інструмент використовується для складання гнучких довгострокових планів. За умов зростаючої конкурентоспроможності бізнесу цей класичний метод, що набув поширення у військовій розвідці, як ніколи актуальний для використання у інформаційних системах стратегічного типу.

За таких умов вимоги до професійних якостей бухгалтера в частині умінь розпізнавати та запобігати ризиковим ситуаціям для підприємства зростають в рази. Річ у тому, що управління ризиками, як відомо, ґрунтується на історичній, прогнозній та поточній інформації. Тому інформативність обліково-аналітичних засад при управлінні ризиками, забезпечення своєчасності, зрозумілості та доступності для зацікавлених сторін – основні актуальні задачі бухгалтерської служби підприємства. Управління ризиками має враховувати певні обмеження та невизначеності, пов'язані з наявною інформацією та очікуваннями. Для організації таких важливих процесів, як ідентифікація ризику, оцінка його проявів, прогноз наслідків, побудова послідовності кроків, залучення ключових співробітників, відстеження важливих моментів, виявлення необхідної інформації, навчання персоналу необхідних дій для зниження ризиків підприємства потрібна відповідна матеріально-технічна та інформаційна підтримка.

При цьому варто підкреслити, що навмисне або ненавмисне викривлення облікових даних, що виникає в ході документування бізнес-операцій, їх відображення в системі облікових реєстрів та бухгалтерської звітності, є наслідком дій або бездіяльності бухгалтерів підприємства. Звісно, це може бути спричинено чинниками як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Часто така ситуація трапляється через невідповідність стимулювання персоналу бухгалтерської служби, тому що існуюче мотивування не відповідає очікуванням працівників. Тому про відповідне стимулювання персоналу бухгалтерії керівництву підприємства потрібно дбати постійно, тому що компетентнісні характеристики бухгалтера є фактором пом'якшення впливу професійного ризику такого фахівця на стан фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таким чином, можна зробити висновок, що виконання обов'язків з генерування обліково-аналітичного забезпечення фінансової та економічної безпеки підприємства має бути покладене на особливу категорію персоналу – аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки. Саме ці співробітники повинні мати можливість отримувати неформалізовані дані про об'єкт потенційного захисту і перетворювати їх на інформацію для менеджерів. Варто

підкреслити, що високорезультативні фахівці повинні активно працювати над формуванням стосунків і бізнес-комунікацій – як у напрямі знизу догори, так і у своїй команді. Таким чином вони матимуть можливість отримувати ширший доступ до інформації, зможуть швидко реагувати на ситуацію і вчасно впливати на прийняття рішень. Ясна річ, неформальна мережа дає змогу обходити бюрократичні перепони.

У сукупності все зазначене актуалізує фокусування обліково-аналітичної діяльності на вирішенні важливих бізнес-задач із забезпечення фінансової та економічної безпеки.

Серед професійних функцій фахівця з обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки чільне місце посідає аналітична функція. Дійсно, сформованість інформаційно-аналітичних вмінь такого фахівця, фахові знання, інформаційно-аналітична діяльність та вплив середовища в сукупності формують здатність до аналітичного мислення і забезпечують якість проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

5.3. Мотивація діяльності персоналу обліково-аналітичної служби в системі забезпечення економічної безпеки підприємства

Система обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства повинна формуватися із урахуванням мотиваційного чинника, який завдяки ефективним інструментам мотивації персоналу сприяє збільшенню продуктивності праці, зростанню прибутку підприємства, ефективності виробництва. Під мотивацією праці бухгалтерського персоналу ми розуміємо створення у співробітників бухгалтерії внутрішнього поштовху ефективно та якісно виконувати свої посадові обов'язки. Причому це внутрішнє відчуття може бути як ситуаційним так і особистісним.

Мотивований бухгалтер налаштований на роботу, його зусилля націлені на результат, він відкритий до критики і командної взаємодії. Натомість, невмотивований фахівець, яким би потенціалом не володів, не сприймає фідбек, демонструє опір організаційним змінам, виробничі завдання виконує знічев'я, слабо орієнтований на результативність роботи, байдужий до долі підприємства.

Отже, мотивування як процес впливу на бухгалтера для спонукання його до конкретних дій через пробудження в ньому певних мотивів. Будь-яка професійна діяльність людини тісно пов'язана і визначена мотивом або їх сукупністю (рис. 28). Вони можуть виникнути як при замкненій взаємодії професіонала і поставленої перед ним задачі, так і при відкритій взаємодії професіонала і задачі (зовнішнє середовище запусить мотиви, які

спонукатимуть людину до вирішення виробничої проблеми). У першому випадку мова йде про внутрішній мотив, який генерується безпосередньо працівником, перед яким постає виробнича задача. В іншому разі, мотиви діяльності, формуються зовні. Такий мотив називається зовнішнім (мотивування оплатою, преміями, надбавками, а також зауваженнями та доганами тощо).

Зауважимо, що на практиці немає чіткого розмежування між зовнішньою і внутрішньою мотиваціями. Мотиви іноді породжуються внутрішньою, іноді зовнішньою мотивацією. Часто мотив одночасно формується на стику різних систем мотивації. Мотивація і кінцевий результат не мають прямої залежності, але мотивація дуже сильно впливає на виконання роботи працівником. В обліково-аналітичній діяльності трапляється так, що бухгалтер, орієнтований на якісне виконання дорученого завдання, може у підсумку отримати гірший результат, ніж менш вмотивований працівник. Відсутність безпосереднього зв'язку між кінцевим результатом праці та мотивацією бухгалтера зумовлена тим, що на це впливає багато інших чинників, наприклад: правильне розуміння поставленої задачі, кваліфікація і професійні навички бухгалтера та інше.

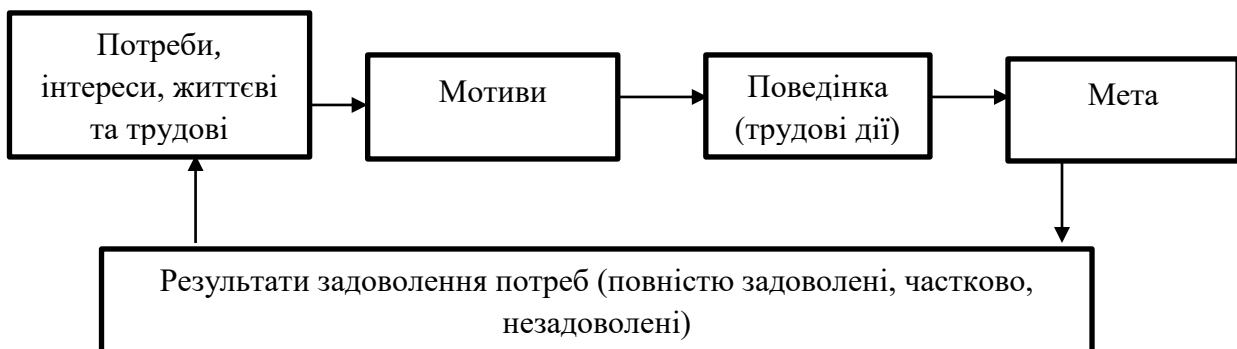

Рис. 28. Модель процесу мотивації працівника

Джерело: [64].

На рис. 28 зображена елементарна модель процесу мотивації працівника. Потреби, що представляють прагнення, бажання, інтереси та цінності, яких прагне людина у повсякденному житті та професійній діяльності. Існують потреби в особливих невідчутних речах, як почуття поваги, схвалення колективу, можливість особистого професійного зростання та творчої самореалізації. Працівник у своєму прагненні до задоволення своїх потреб сам вибирає свою лінію професійної поведінки. Робота на конкретному підприємстві – один із способів цілеспрямованої поведінки. Спроби посісти керівну посаду – також певний тип цілеспрямованого курсу на задоволення потреб у визнанні.

Усі заходи щодо мотивації персоналу, який виконує задачі обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства можна поділити на стратегічні та тактичні, які здійснюються відповідно до загальної стратегії підприємства. Забезпечення економічної безпеки підприємства через мотивацію персоналу до стратегічних змін можна сформулювати за такими основними напрямками: корпоративна соціальна відповідальність, формування ризик-орієнтованого мислення, управління знаннями персоналу. Кваліфіковані фахівці з оптимізації бізнес-процесів, менеджери з управління інформаційною безпекою підприємства, бухгалтери-аналітики вирішують сьогодні складні стратегічні і тактичні завдання в інтересах підприємства і, отже, саме вони будуть значною мірою визначати розвиток нової економіки України. На особливу увагу у контексті мотивації персоналу заслуговує формування ризик-орієнтованого мислення, оскільки саме від такого мислення та поведінки персоналу суттєво залежить фінансова стійкість та економічна безпека підприємства.

Особливу роль у формуванні мотивації персоналу, який забезпечує формування та аналіз масиву обліково-аналітичної інформації відіграє керівник підприємства. Система відносин керівника з формує результативність їх праці для профіту підприємства, а також дає наступні переваги:

- формує творчу, позитивну атмосферу в колективі та сприяє розширенню неформального спілкування;
- зменшує плинність кадрів та дозволяє утримувати та розвивати таланти всередині колективу;
- підвищує лояльність працівників та їх відповідальне ставлення до роботи на підприємстві;
- дозволяє сформувати міцну корпоративну культуру.

Серед частини керівників існує думка, що найкращим видом мотивації є грошова винагорода. Не применшуючи важливість матеріальної складової, відмітимо, що заробітної плати, премій та системи штрафів недостатньо для того, аби отримати на 100% ефективний колектив. Для цього необхідно, щоб працівники почували себе щасливими на своєму робочому місці.

Наприклад, зміни, пов'язані з пандемією COVID-19, постійно стимулюють вдосконалювати чи змінювати акценти власної бізнес-стратегії та внутрішніх бізнес-процесів і відповідно потребують змін у підходах до мотиваційного забезпечення персоналу.

Оскільки безпека та здоров'я працівника є найвищою цінністю для підприємства, головним його завданням є збереження перш за все здоров'я кожного працівника та персоналу загалом. Таким чином, супутником коронакризи в Україні стало поширення у господарській практиці формату

віддаленої роботи. За таким форматом працюють в тому числі і бухгалтери-аналітики багатьох підприємств.

На думку власників підприємств найбільшою перевагою віддаленої роботи є зменшення витрат на утримання приміщень адміністративної служби, заощадження часу на дорогу, збільшення ефективності праці за рахунок економії витрат робочого часу через відволікання на неформальне спілкування працівників, перекури та перерви на каву. Отже, формат віддаленої роботи є певним стимулом для працівників обліково-аналітичної служби. Проте, перехід на віддалену роботу передбачає високий рівень довіри між працівником і керівником підприємства і для власників українського бізнесу це стало суворим випробуванням, ураховуючи те, що самомотивація і самоконтроль не є найсильнішими сторонами вітчизняних працівників.

Аналіз особливостей роботи фахівців з обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства [24, 31, 116] дозволяє виокремити такі основні види мотивації праці бухгалтера-аналітика та їх суть (табл. 10).

Таблиця 12

Основні види мотивації праці бухгалтера-аналітика

Вид мотивації	Суть
Матеріальна мотивація	- виплата бонусів, премій, відсотків від прибутку підприємства; - подарунки з нагоди свят (в тому числі професійного свята); - путівки на відпочинок кращим працівникам бухгалтерської служби; - оплата навчання, участі у професійних тренінгах, вебінарах, курсах; - забезпечення справедливої оплати з урахуванням зарплатних пропозицій на ринку праці регіону та держави; - дотримання важливості того, щоб співробітники всередині підприємства не відчували, що їх колеги заробляють набагато більше без істотних на те підстав.
Нематеріальна мотивація	- фото «співробітника місяця» на сайті підприємства і пост на корпоративній сторінці у соціальній мережі; - доброзичлива, творча, відкрита атмосфера у колективі; - тимбілдинг (корпоративні пікніки, вечірки, спортивні змагання, спільні навчання з надання домедичної допомоги тощо); - доручення відповідальних завдань, участь в банку ідей; - зміцнення репутації та іміджу підприємства та підкреслення ролі обліково-аналітичної служби в цьому процесі; - коригування робочого графіку.

Джерело: [100, 125]

Отже, ключовий інструмент мотивації фахівців з обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства в руках безпосереднього керівника. Для сильного лідера важливо вміння вести живий прозорий діалог, говорити про стимули, мотивацію, про кар'єрний розвиток.

Зміни, що відбуваються, вимагають оновлення всередині самих підприємств. Вони повинні стати динамічніше, швидко відгукуватися на виклики зовнішнього середовища, мають постійно вчитися і оновлюватися, активно використовуючи нові знання. Постійне навчання бухгалтерів-аналітиків набуває особливої актуальності в умовах глобалізації та Євроінтеграції українських підприємств. Важливу роль в цьому процесі мають інформаційно-цифрові технології і розвиток фахівців.

Мотивація розвитку фахівців з обліково-аналітичної служби має включати використання внутрішніх і зовнішніх стимулів, за допомогою яких цих працівників спонукають до формування спеціальних знань, розвитку необхідних навичок і вмінь, що дозволяють підвищувати продуктивність праці. На основі врахування базових чинників робочої мотивації (конкретних стимулів ефективної роботи) підприємства проводять систематичні моніторинги «мотиваційного фону».

Питання для самостійного опрацювання

1. Професійні ризики бухгалтера
2. Перспективи поліпшення оцінки обліково-аналітичної діяльності на підприємстві.
3. Мотивація праці бухгалтерського персоналу.
4. Мотивація діяльності персоналу обліково-аналітичної служби в системі забезпечення економічної безпеки підприємства.
5. Місце персоналу в системі обліково-аналітичних ресурсів.
6. Синтетичні та аналітичні розрахунки для обліку витрат на персонал.
7. Проблеми управління персоналом підприємства при обліково-аналітичному забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Обов'язки фахівців у сфері обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
2. Що таке інформаційна безпека?
3. Основні компетентності сучасного бухгалтера.
4. Що розуміють під поняттям доступності інформаційних ресурсів?
5. Професійні ризики бухгалтера-аналітика.
6. Фактори впливу на роботу бухгалтера.

7. Мотивація діяльності персоналу обліково-аналітичної служби підприємства.
8. Матеріальна мотивація праці бухгалтера-аналітика.
9. Нематеріальна мотивація праці бухгалтера -аналітика.
10. Роль керівника підприємства у формуванні мотивації праці персоналу обліково-аналітичної служби.

РОЗДІЛ 6.

МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

6.1. Перевірка достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Облікова політика є ефективною з точки зору забезпечення економічної безпеки підприємства, якщо сформований правильний вибір її елементів. Зокрема мова йде про такі елементи, як рівень суттєвості інформації; метод переоцінки нематеріальних активів; методи амортизації основних засобів; модель обліку основних засобів після їх первинного визнання; метод переоцінки основних засобів; модель обліку інвестиційної нерухомості після первісного визнання; методи оцінки вибуття запасів; витрати за позиками щодо кваліфікованих активів, які обліковують за справедливою вартістю; витрати за позиками щодо запасів, які виготовляють постійно чи серійно у значній кількості; визначення бізнес моделі з управління фінансовими активами; коригування обіцяної суми компенсації на значний компонент фінансування; формування резервів та забезпечень. Ці елементи мають вплив на формування ключових показників фінансової звітності, що використовуються при обчисленні індикаторів економічної безпеки.

Бухгалтерська (фінансова) звітність є системою показників, що відображають майновий і фінансовий стан підприємства на звітну дату. Бухгалтерська звітність — це єдина система даних про майнове і фінансове становище суб'єкта господарювання та про результати його господарської діяльності, що складається на основі даних бухгалтерського обліку за встановленими формами на певну звітну дату [41].

Основні законодавчі або нормативні документи чітко регламентують порядок складання та подання бухгалтерської звітності.

Сьогодні в Україні склалася багаторівнева система регулювання обліку та звітності. На першому рівні бухгалтерський облік регламентує Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [52], який є фундаментом системи регулювання бухгалтерського обліку на рівні держави та суб'єктів господарювання, та встановлює єдині правові та методологічні основи ведення бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності в Україні. Окрім вищезазначеного закону, окремі аспекти бухгалтерського обліку регулюються Конституцією та законами України, а також указами Президента

України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України

Документи другого рівня включають національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Слід підкреслити, що П(С)БО в Україні — це нормативні акти (не правила), які затверджені професійними об'єднаннями бухгалтерів, як це розуміється у міжнародній практиці.

Міністерством фінансів 28.03.2013 року були затверджені Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності № 433 [77]. Згідно з ними при складанні фінансових звітів підприємства можуть визначати склад статей, за якими розкривається інформація.

Документи третього методологічного рівня регламентації підготовлюються та затверджуються Міністерством фінансів України для всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування (крім банків та бюджетних установ), а також фізичних осіб — підприємців, на основі документів першого та другого рівня регламентації. Документи цього рівня мають рекомендаційний, пояснюючий та уточнюючий характер по відношенню до документів більш високих рівнів регламентації та не мають їм суперечити. У разі виникнення суперечностей діють норми документів першого та другого рівня.

Документи четвертого рівня складаються на рівні підприємств, з урахуванням специфіки діяльності і особливостей організації облікового процесу.

Підприємство лишається конкурентоспроможним завдяки ефективному управлінню на основі точної та перевіреної інформації. Особливої актуальності набувають перевірені факти та виявлені тенденції у випадку реагування на небажані події та зниження фактору невизначеності, який завжди супроводжує підприємницьку діяльність.

Під достовірністю обліково-звітної інформації розуміють відповідність цієї інформації певним положенням нормативних документів або відповідність реальному фінансовому стану підприємства.

Несумлінне складання бухгалтерської звітності спотворює або не відображує числових показників, не розкриває інформацію в бухгалтерській звітності з метою введення в оману користувачів бухгалтерської звітності.

Недобросовісним складанням бухгалтерської звітності вважаються такі дії:

* навмисне неправильне відображення господарських операцій, подій або іншої важливої інформації у фінансовій звітності або їх навмисне виключення з даної звітності;

* фальсифікація, зміна облікових документів і записів, на підставі яких складається фінансова звітність;

* навмисне порушення застосування принципів бухгалтерського обліку.

Навмисні порушення, помилки є наслідком дії або бездіяльності працівників бухгалтерії для досягнення корисливої мети, або мети, яка здійснюється під тиском керівництва суб'єкта господарювання.

Складання фінансової звітності підприємства є завершальним етапом облікового процесу. Найбільший інтерес для користувачів звітності підприємства представляє інформація про отримані фінансові результати, що дозволяє приймати такі управлінські рішення, які сприяють зростанню ефективності функціонування підприємства, які підсилюють його безпеку. Для цього, безумовно, необхідна достовірна інформація про результати діяльності, сформована з урахуванням специфіки господарювання підприємства та його організаційної структури.

Фінансова звітність складається з балансу (звіту про фінансовий стан) (форма № 1), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід) (форма № 2), звіту про рух грошових коштів (форма № 3), звіту про власний капітал (форма № 4), приміток до річної фінансової звітності (форма № 5).

Для суб'єктів малого підприємництва і представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності національними положеннями (стандартами) встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати, форма і порядок складання яких визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. №39.

Форма і склад статей фінансової звітності визначаються Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 і наводяться у додатках 1 і 2 до нього.

Підприємства можуть не наводити статті, за якими відсутня інформація до розкриття (крім випадків, якщо така інформація була в попередньому звітному періоді), а також додавати статті із збереженням їх назви і коду рядка з переліку додаткових статей фінансової звітності, наведених у додатку 3 до Національного П(С)БО 1, у разі якщо стаття відповідає таким критеріям:

- інформація є суттєвою;
- оцінка статті може бути достовірно визначена.

Показники про податок на прибуток, витрати і збитки, вирахування з доходу, вибуття коштів, зменшення складових власного капіталу наводяться в дужках.

До фінансової звітності включаються показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства.

Якщо фахівець з фінансово-економічної безпеки виявив суттєві викривлення у бухгалтерській або фінансовій звітності, що виникли в результаті помилки, він повинен своєчасно повідомити про це керівника відповідного рівня, а в разі необхідності власника підприємства.

Правову оцінку скоєних помилок за законом мають право давати тільки посадові особи уповноважених органів. Отже, професіонал з фінансово-економічної безпеки не має повноважень і не може кваліфікувати виявлені помилки як навмисні. Припущення спеціаліста, або професіонала з фінансово-економічної безпеки про достовірність бухгалтерської звітності ґрунтується на отриманих доказах неправомірних дій посадових осіб.

Процедури внутрішнього контролю і є ключовими способами, методами та прийомами отримання таких доказів. Стандартними процедурами внутрішнього контролю є:

- інспектування,
- запит,
- спостереження,
- перерахунок,
- підтвердження,
- інвентаризація,
- повторне проведення,
- аналітичні процедури та їх поєднання.

Класифікація процедур внутрішнього контролю:

- *фактичні;
- *спеціальні;
- *документальні;
- *аналітичні.

Уявлення про факт господарської діяльності дуже часто може бути хибним не тільки через навмисне викривлення показників обліку та звітності, а й з причин невірної тлумачення, неясності формулювань податкових норм і бухгалтерських стандартів. Таким чином, з метою попередження помилок і викривлень у фінансовій звітності доцільним буде проводити періодичні аналітичні процедури.

Проведення аналітичних процедур полягає у:

- визначенні мети та завдань внутрішнього контролю;
- формуванні системи фінансових показників;
- виконанні процедури внутрішнього контролю;
- аналізі результатів проведених аналітичних процедур.

К. Безверхий вважає, що послідовність дій аналітика в процесі аналізу бухгалтерської і фінансової інформації повинна спиратися на науково-нормативний підхід щодо аналізованих числових показників, які включають в себе обчислення фактичного значення показника, порівняння його з обліковими, вивчення закономірності поведінки такого показника тощо. Таким чином, виявити зміни в системі економічних показників та правопорушень в результаті помилок і викривлень фінансової звітності підприємства можливо за допомогою аналітичних процедур [7]. Види аналітичних процедур представлені на рис.29.

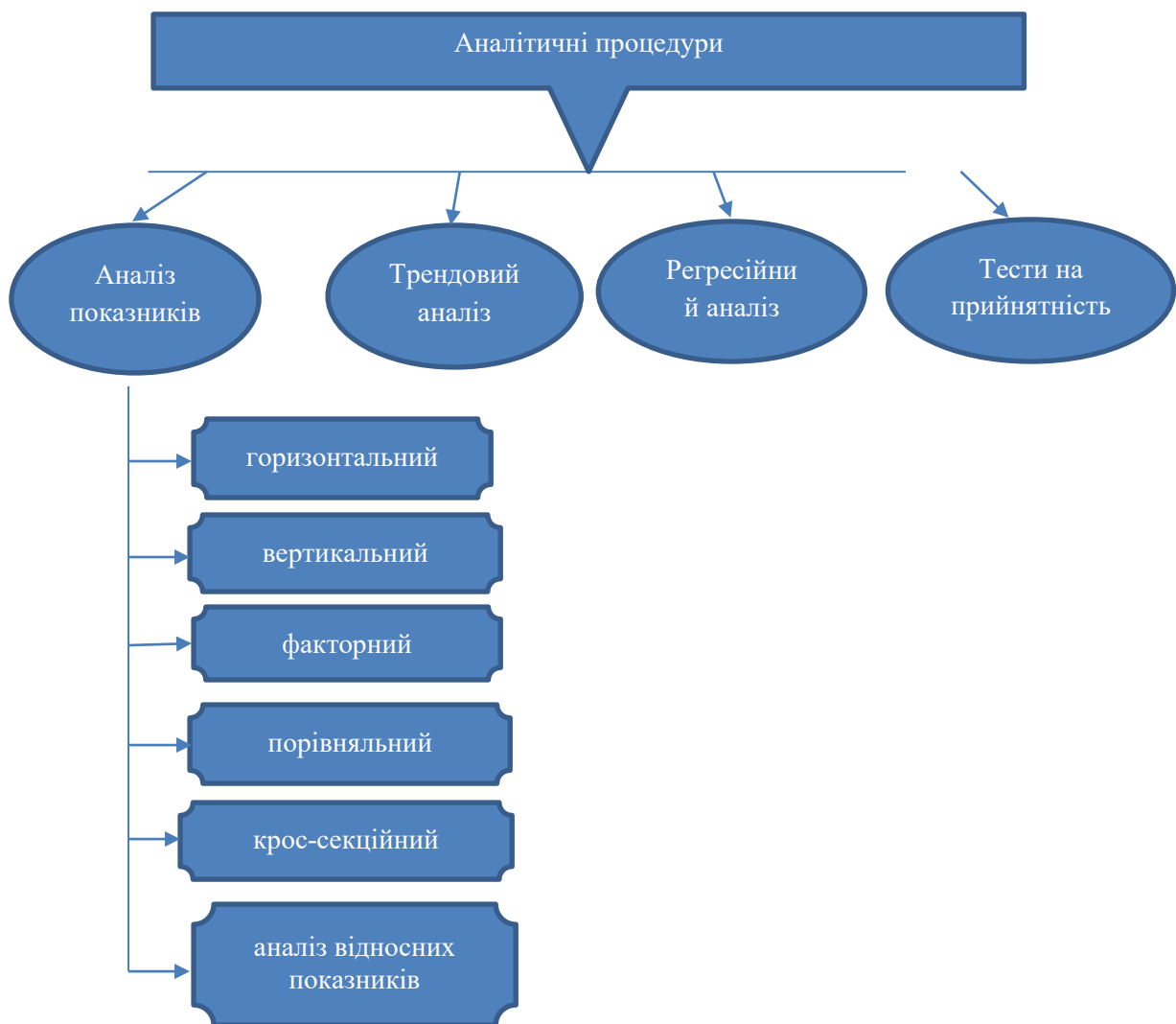

Рис. 29. Основні види аналітичних процедур при проведенні внутрішньої перевірки.

Аналітичні процедури передбачають:

1. Аналіз фінансово-економічної інформації в аспекті попередніх періодів, прогнозованих результатів в майбутньому (кошторис, припущення фахівця з фінансово-економічної безпеки), порівняння з фінансовими

показниками організацій, що займаються аналогічною діяльністю, середньо галузевими показниками.

2. Розгляд взаємозв'язків між елементами наданої інформації та прогнозом майбутньої діяльності підприємства, який заснований на досвіді ведення діяльності. Наявність взаємозв'язків між фінансовими і техніко-економічними показниками (чисельність і витрати на оплату праці).

Спеціаліст з фінансово-економічної безпеки може довіряти результатам проведення аналітичних процедур залежно від:

- рівня оцінювання фахівцем з фінансово-економічної безпеки суттєвості окремих рахунків бухгалтерського обліку та частин фінансової звітності;
- аналітичних процедур під час використання комплексу методів економічного аналізу, статистики, спеціальних методів перевірки фінансової звітності та економіко-математичних методів та моделей;
- передбачуваної точності результатів здійснених аналітичних процедур;
- оцінювання невід'ємного ризику і надійності системи внутрішнього контролю (якщо засоби контролю дієві, спеціаліст, або професіонал з фінансово-економічної безпеки буде більше впевнений у надійності інформації і в результатах аналітичних процедур).

Основна мета проведення аналітичних процедур – виявлення облікових областей, що містять високий ризик навмисного викривлення фінансової звітності. Відповідно, після проведення аналітичних процедур може бути застосована документальна процедура для виявленої вибірки з підвищеним ризиком. Завдяки чому зменшується ризик не виявлення і час перевірки [126].

За змістом аналітичні процедури внутрішнього контролю поділяються на такі [55]:

- зіставлення статей бухгалтерської звітності та відносних коефіцієнтів з нормативними, плановими, середніми по галузі показниками;
- аналіз нетипових сальдо за бухгалтерськими рахунками;
- аналіз наявності нехарактерних кореспонденцій рахунків;
- в попередніх періодах порівняння даних і відносних показників.

Коли отримані відповіді на запити, фахівець з фінансово-економічної безпеки перевіряє відповіді управлінського персоналу за допомогою порівняння їх з даними, якими він володіє. Також можуть застосовуватися інші спеціальні процедури внутрішнього контролю, що сформовані за результатами запитів, у випадках, якщо спеціаліст, або професіонал з фінансово-економічної безпеки не отримав доцільних пояснень від керівництва організації, або пояснення були визнані непереконливими.

Сьогодні вчені-економісти розробили багато різних підходів до аналізу фінансової звітності з метою виявлення можливих фальсифікатів. Деякі

аналітичні процедури, спрямовані на виявлення ознак маніпулювання виручкою та прибутком підприємства перераховані нижче.

1. Першим таким підходом є проведення аналізу з використанням даних звіту про рух грошових коштів.

2. Коефіцієнтний аналіз за даними бухгалтерського балансу і звіту про фінансові результати. Для порівняння найчастіше використовуються такі групи показників:

- 1) найменше та найбільше значення;
- 2) найбільше і друге за значимістю значення;
- 3) значення попереднього і звітного періоду [117].

Модель Беніш полягає, в розрахунку зведеного індексу M-score, що складається з восьми індексів на основі даних бухгалтерської звітності. Формула розрахунку зведеного індексу M-score [117]:

$$\text{M-score} = -4,48 + \text{DSRI} \times 0,920 + \text{GMI} \times 0,528 + \text{AQI} \times 0,404 + \text{SGI} \times 0,892 + \text{DEPI} \times 0,115 - \text{SGAL} \times 0,172 + \text{TATA} \times 4,679 - \text{LVGI} \times 0,327, \quad (6.1)$$

де DSRI – індекс виручки в дебіторської заборгованості;

GMI – індекс рентабельності продажів за валовим прибутком; AQI – індекс якості активів;

SGI – індекс зростання виручки; DEPI – індекс амортизації;

SGAL – індекс комерційних і управлінських витрат; TATA – нарахування до активів;

LVGI – індекс коефіцієнта фінансової незалежності [125].

Перший показник, індекс виручки в дебіторської заборгованості розраховується за такою формулою:

$$\text{DSRI} = \text{ДЗКТГ} / \text{ВТГ} \text{ ДЗКПГ} / \text{ВПГ}, \quad (6.2)$$

де ДЗКТГ – дебіторська заборгованість на кінець поточного року, тис. грн;

ВТГ – виручка поточного року, тис. грн;

ДЗКПГ – дебіторська заборгованість на кінець попереднього року, тис. грн;

ВПГ – виручка попереднього року, тис. грн [125].

Даний індекс відображає, збереження співвідношення дебіторської заборгованості і виручки в послідовних звітних періодах. Середнє значення індексу у чесних організацій – 1,031; у організацій, спійманих у спотворенні звітності – 1,465.

Другий показник, індекс динаміки частки маржинального прибутку у виручці, або індекс рентабельності продажів за валовим прибутком (GMI – Gross Margin Index).

Формула індексу рентабельності продажів за валовим прибутком:

$$GMI = (ВПП - СПГ) / ВПП (ВТГ - СТГ) / ВТГ, \quad (6.3)$$

де ВПП – виручка попереднього року, тис. грн;

СПГ – собівартість попереднього року, тис. грн;

ВТГ – виручка поточного року, тис. грн;

СТГ – собівартість поточного року, тис. грн [84].

Індекс зображує, збереження частки валового прибутку у виручці від реалізації. Середнє значення індексу у чесних організацій – 1,014; у організацій, спійманих на спотворенні звітності – 1,193.

Третій показник, індекс якості активів (AQI – Asset Quality Index), характеризує динаміку необоротних активів, крім основних засобів, тому що ймовірність отримати доходи від необоротних активів нижче, ніж від основних засобів. Він розраховується за формулою:

$$AQI = (АТГ - ОАТГ - ОСТГ) / АТГ (АПГ - ОАПГ - ОСПГ) / АПГ, \quad (6.4)$$

де АТГ – активи поточного року, тис. грн;

ОАТГ – оборотні активи поточного року, тис. грн;

ОСТГ – основні засоби поточного року, тис. грн;

АПГ – активи попереднього року, тис. грн;

ОАПГ – оборотні активи попереднього року, тис. грн;

ОСПГ – основні засоби попереднього року, тис. грн.

Середнє значення індексу у чесних організацій – 1,039; у організацій, спійманих на спотворенні звітності – 1,254.

Четвертий показник, індекс зростання виручки (SGI – Sales Growth Index). Він є важливим показником роботи організацій. Підвищене зростання даного індексу збільшує припущення зростання виручки в майбутньому у користувачів звітності.

Формула індексу зростання:

$$SGI = ВТГ / ВПП. \quad (6.5)$$

В організаціях з маніпуляцією звітності в середньому – 1,607.

П'ятий показник, індекс амортизації (DEPI – Deprecation Index) показує співвідношення норм амортизації. Більше одиниці – зменшення норми, збільшується ймовірність зміни строку корисного використання, способу нарахування амортизації. Індекс розраховується за формулою:

$$DEPI = \frac{AmПГ}{(AmПГ + OСПГВ)} \frac{AmТГ}{(AmТГ + OСТГ)}, \quad (6.6)$$

де АмПГ – амортизація попереднього року, тис. грн;

АмТГ – амортизація поточного року, тис. грн.

Середнє значення індексу у чесних організацій – 0,018, у організацій, спійманих на спотворенні звітності – 0,031.

Шостий показник – динаміка частки витрат на продаж до виручки, або індекс комерційних і управлінських витрат (SGAI – Sales General and Administrative Expenses Index). Він розраховується за формулою:

$$SGAI = \frac{KPTГ + UPTГ}{BTГ} \frac{BТГ}{KPPГ + UPPГ} \frac{BПГ}{VПГ}, \quad (6.7)$$

де KPTГ – комерційні витрати поточного року, тис. грн;

UPTГ – управлінські витрати поточного року, тис. грн; KPPГ – комерційні витрати попереднього року, тис. грн; UPPГ – управлінські витрати попереднього року, тис. грн.

Індекс повинен зберігатися без різких коливань, це може вказувати на спотворення звітних документів.

Сьомий показник, індекс коефіцієнта фінансової залежності (LI –Leverage Index). Індекс розраховується за формулою:

$$LI = \frac{ДОТГ + КОТГ}{АТГ} \frac{АТГ}{ДОПГ + КОПГ} \frac{АПГ}{АПГ}, \quad (6.8)$$

де ДОТГ – довгострокові зобов'язання поточного року, тис. грн; КОТГ – короткострокові зобов'язання поточного року, тис. грн; ДОПГ – довгострокові зобов'язання попереднього року, тис. грн; КОПГ – короткострокові зобов'язання попереднього року, тис. грн.

Відображається динаміка співвідношення зобов'язань до загальної кількості активів. Індекс є постійним, може мати невеликі коливання (різкі коливання можуть вказувати на спотворення звітності).

Останнім, восьмим показником є зміна оборотного капіталу, або нарахування до активів (ТАТА – Total Accruals to Total Assents). Показник розраховується за формулою:

$$ТАТА = СОС - ДС + НП + КЧДЗ - АмТГ \frac{АТГ}{АПГ}, \quad (6.9)$$

де СОС – темп приросту власних оборотних коштів, тис. грн;

ДС – темп приросту грошових коштів, тис. грн;

НП – нарощування заборгованості зі сплати податку на прибуток, тис. грн;

КЧДЗ – приріст короткострокової частини довгострокових кредитів і позик, тис. грн.

$$\text{COC} = (\text{OATГ} - \text{KOTГ}) - (\text{OAPГ} - \text{KOPГ}); \quad (6.10)$$

$$\text{ДС} = \text{ДСТГ} - \text{ДСПГ}, \quad (6.11)$$

де ДСТГ – кошти поточного року, тис. грн; ДСПГ – кошти попереднього року, тис. грн.

$$\text{НП} = \text{НПТГ} - \text{НППГ}, \quad (6.12)$$

де НПТГ – заборгованість зі сплати податку на прибуток поточного року, тис. грн;

НППГ – заборгованість зі сплати податку на прибуток попереднього року, тис. грн.

$$\text{КЧДЗ} = \text{КЧДЗТГ} - \text{КЧДЗПГ}, \quad (6.13)$$

де КЧДЗТГ – короткострокова частина довгострокових кредитів і позик поточного року, тис. грн;

КЧДЗПГ – короткострокова частина довгострокових кредитів і позик попереднього року, тис. грн [84].

Індекс вказує на зміну оборотного капіталу за вирахуванням зміни грошових коштів і амортизації в співвідношенні з сукупними активами. За допомогою даного індексу можна виявити маніпуляції з доходами і витратами відповідно до принципу нарахування.

Беніш виокремив такі ознаки типової компанії-фальсифікатора:

* дуже швидке зростання виручки (погіршуються базові показники: зниження якості активів, зростання величини фінансового важеля);

*зростання дебіторської заборгованості, що перевищує зростання продажів.

Зниження якості активів оборотності дебіторської заборгованості підвищення частки витрат у виручці демонструють можливість фальсифікації звітності з боку організації.

У той час відхилення значення за іншими показниками свідчить про те, що організація схильна до фальсифікації в певних економічних умовах.

Аналіз з використанням нефінансових показників.

Сучасні дослідження свідчать, що показник між зростанням виручки і зростанням нефінансових показників, розрахованих у відсотках до попереднього періоду, для організацій, залучених до маніпулювання виручкою, ґрунтовно перевищує аналогічний показник організацій, які не маніпулюють прибутком [72].

Для розгляду можна враховувати два показники – зростання виручки за нефінансовими показниками і зростання виручки за персоналом.

$$РВНФП = РВt - РНФПt, \quad (6.14)$$

де РВНФП – зростання виручки за нефінансовими показниками; РВt – зростання виручки за t-період;

t – звітний період, в якому підозрюється несумлінне складання звітності; РНВПt – зростання нефінансового показника за t-період.

$$РВперс = РВt - РПt, \quad (6.15)$$

де РВперс – зростання виручки за персоналом; РПt – зростання персоналу за t-період.

$$РВt = Vt - Vt - 1, \quad (6.16)$$

де Vt – виручка за t-період, грн;

Vt - 1 – виручка за t - 1 період, грн.

$$РНФПt = НФПt - НФПt - 1, \quad (6.17)$$

де НФПt – нефінансовий показник за t-період;

НФПt - 1 – нефінансовий показник за t - 1 період.

$$РПt = Pt - Pt - 1, \quad (6.18)$$

де Pt – чисельність співробітників за t-період, осіб;

Pt - 1 – чисельність співробітників за t - 1 період, осіб.

Щоб отримати відповідні результати, необхідно графічне подання даних.

Застосування даного методу обмежене з точністю вибору нефінансових показників і ймовірною фальсифікацією даних організації.

Виявлені в процесі здійснення внутрішнього контролю факти перекручувань бухгалтерської звітності спеціалісту з фінансово-економічної безпеки слід детально відобразити в своїй робочій документації, а в подальшому – в звіті.

6.2. Виявлення шахрайства з бухгалтерською, фінансовою, управлінською документацією

Існує шість типів суттєвих викривлень в обліку та фінансовій звітності підприємства: маніпуляція; помилка; шахрайство; фальсифікація; невідповідне відображення; незвичайні операції. Отже, викривлення у фінансових звітах можуть виникати внаслідок або шахрайства, або помилки, про що і говорить МСА 450[128].

Різниця між шахрайством і помилкою полягає в тому, що при перевірці необхідно впевнитися, навмисно чи ненавмисно виконана дія, що призводить до викривлення.

Шахрайство – це розкрадання чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою. Правова оцінка шахрайства дана у Кримінальному кодексі України, де воно визначається як зловживання довірою, обман з метою введення власника матеріальних цінностей або коштів в оману і на тій основі добровільної передачі своєї власності шахраям. В Україні розроблений документ «Про документування операцій, що можуть свідчити про наявність фактів шахрайства» [96].

Під час кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з шахрайськими операціями, бажано знати деякі правові основи:

- * шахрайство передбачає свідомі дії (умисел);
- * шахрайство відноситься до розряду злочинів проти власності;
- * під час розслідування шахрайства важливий факт заволодіння майном потерпілого.

Шахрайство містить шість ознак. Цими ознаками відповідно є:

- 1) чуже майно;
- 2) вилучення та (або) звернення на користь відповідальної особи або інших осіб;
- 3) протиправність;
- 4) безплатність;
- 5) заподіяння шкоди власнику;
- 6) корислива мета.

На підприємстві способи шахрайства з обліковими, фінансовими, управлінськими документами, виходячи з руху обліково-аналітичної інформації, подані на рис. 30.

Нестандартні дані в первинних бухгалтерських документах, що свідчать про ознаки шахрайства:

- проводки, прострочені щодо виписки з рахунку в банку;
- подання не оригіналів, а копій документів;
- велика кількість ануляції або знижок;
- збіг імен і адрес платників або замовників;
- збільшення числа прострочених рахунків;
- пропажі окремих документів;
- підміна документів;
- збільшення числа виправлених документів;
- подвійні оплати;
- сумнівні написи від руки на документах.

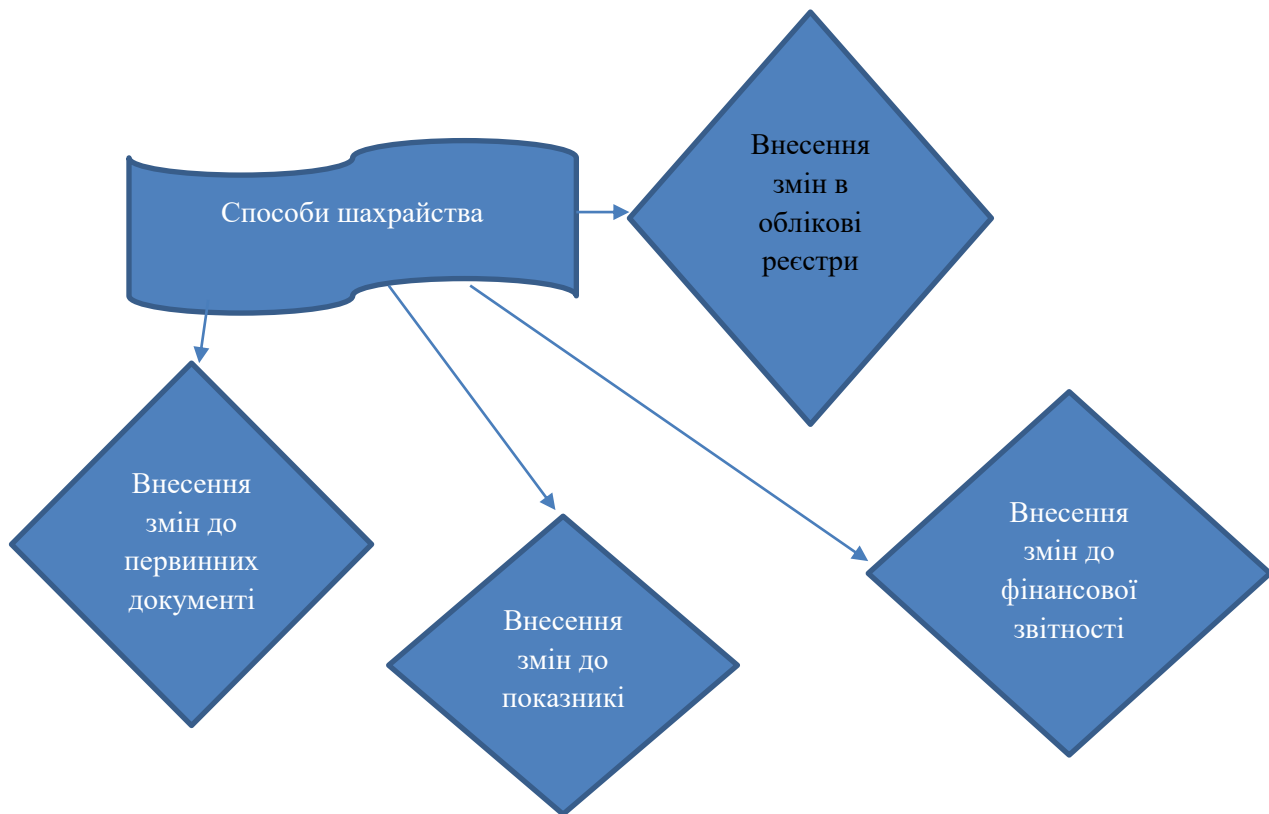

Рис. 30. Способи шахрайства з обліковими, фінансовими документами.

Типові шахрайські маніпуляції з обліковими регістрами:

- відсутність балансу за записами в регістрах бухгалтерського обліку;
- записи в облікові реєстри без відповідного документального підтвердження;
- незрозумілі додавання до отриманих рахунків або до рахунків, що підлягають оплаті доходів або витрат;
- записи, зроблені незадовго до кінця звітного періоду.
- здійснення даних записів особою, яка зазвичай їх не здійснює.

Ознаки корпоративного шахрайства, присутні в бухгалтерських та інших фінансових звітних документах:

- списання обладнання раніше встановленого терміну;
- дебіторська заборгованість зростає помітно швидше виручки;
- фонд оплати праці збільшується при скороченні штатів;
- збільшення інвестицій за відсутності зростання амортизації основних засобів;
- наявність продукції і матеріалів, які не зареєстровані в бухгалтерській системі;
- різниця між відносно невеликими витратами на доставку і вартістю товарів, яка занадто зростає.

Ознаки, які свідчать про те, що бухгалтерський (фінансовий, управлінський) документ підроблений:

- закреслення або замазування;
- підтирання або сліди стирання інформації;
- виправлення поверх написаного або виправлення, зроблені іншим почерком;
- використання чорнила різних відтінків і кольорів;
- вирвані, надірвані, або пом'яті сторінки;
- позначки, які написані від руки олівцем, або сліди від фарбувальної стрічки уздовж написаних від руки рядків;
- наявність ліній, що залишилися після копіювання;
- ознаки неповноти або різкого переривання у викладі документа;
- будь-які ознаки, що викликають підозру, або незвичайна форма самого документа.

Управлінська звітність є кінцевим етапом облікового процесу й відображає комплекс даних про діяльність підприємства в цілому та його структурних підрозділів. Метою складання та подання внутрішньої управлінської звітності є забезпечення управлінського персоналу всіх рівнів необхідною інформацією для прийняття відповідних рішень.

Основу формування звітів за рівнями управління становить принцип контрольованості витрат, який передбачає, що у звіті структурного підрозділу мають відображатися планові та фактичні величини тільки тих видів витрат, на величину яких керівник центру відповідальності може впливати. Її використання дає можливість керівникам структурних підрозділів вчасно і в повному обсязі одержувати необхідну інформацію про витрати на виробництво продукції та на підставі цього приймати відповідні управлінські рішення щодо запобігання наслідків недоцільності або нераціональності тих чи інших понесених витрат.

У контексті дослідження обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки підприємства, необхідно звернути увагу на ставлення, що може вплинути на можливі шахрайські дії управлінського персоналу:

- повідомлення інформації про неналежні цінності чи етичні стандарти;
- надмірна зацікавленість управлінського персоналу в підтриманні тенденцій отримання доходів або підвищенні біржової ціни акцій;
- залучення аналітиків, кредиторів та інших третіх сторін для досягнення агресивних або нереалістичних прогнозів фінансово-господарської діяльності;
- надмірна участь (залучення) нефінансового управлінського персоналу щодо вибору облікових політик або визначення суттєвих оцінок;

- низькі моральні цінності управлінського персоналу та відсутність корпоративної культури на підприємстві;
- власник суб'єкта господарювання використовує ресурси підприємства на покриття особисті власних операції;
- відомі дані про порушення законодавства або про позови проти управлінського персоналу або тих, кого наділено найвищими повноваженнями, за якими висувається звинувачення в шахрайстві або порушеннях законодавчих і нормативних актів;
- наявність внутрішніх конфліктів;
- постійні спроби управлінського персоналу виправдати застосування неналежного бухгалтерського обліку виходячи з міркувань суттєвості;
- неспроможність або небажання найвищого управлінського персоналу суб'єкта господарювання своєчасно виправити відомі значні недоліки внутрішнього контролю.

Аналітичні симптоми шахрайства – це такі процедури або взаємозв'язки, які дуже незвичайні або неправдоподібні, щоб їм можна було б вірити.

Шахрайство може бути виявлено на наступних етапах (рис. 31).

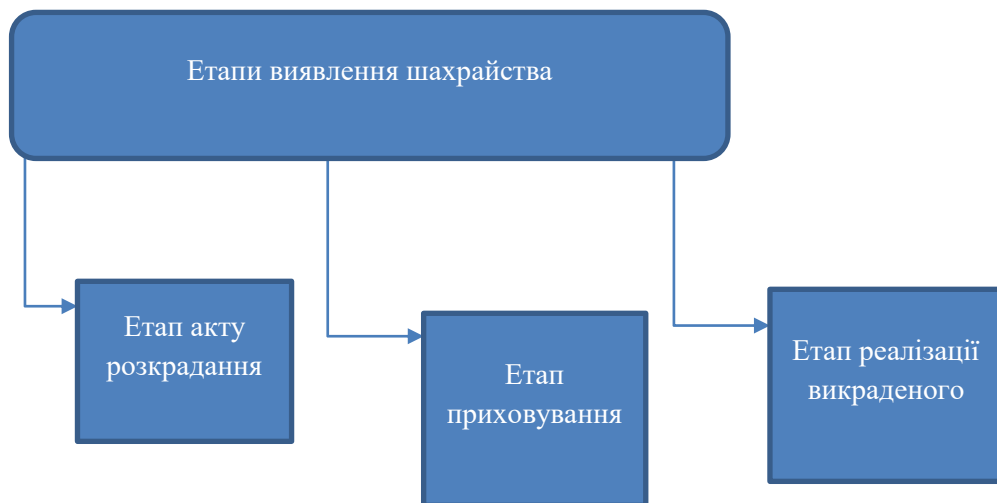

Рис. 31. Етапи виявлення шахрайства

Існує п'ять типів методів і процедур контролю з метою запобігання внутрішньому корпоративному шахрайству (рис. 32).

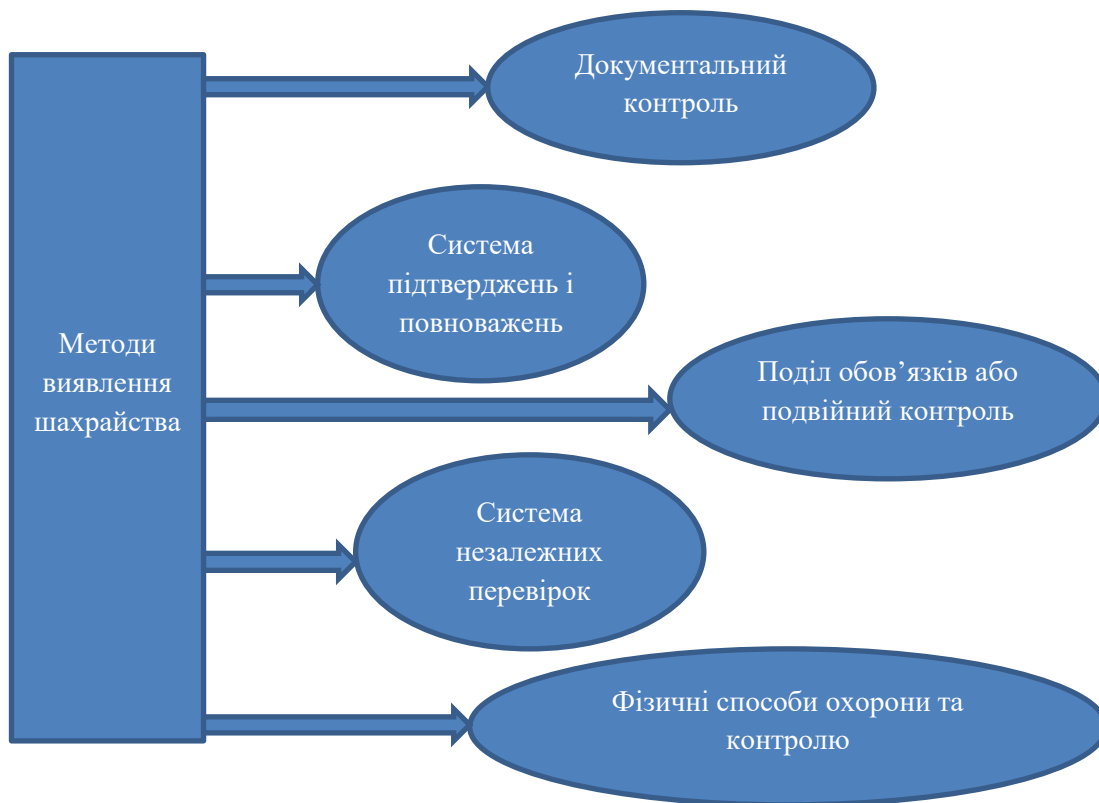

Рис. 32. Методи та процедури контролю з метою запобігання шахрайству на підприємстві.

Слід зазначити, що саме комбінація наведених вище методів дозволяє підвищити ефективність внутрішнього запобігання шахрайству, оскільки, таким чином, охоплюється як організаційний, так і фізичний вплив на суб'єктів та об'єкти контролю.

Основні способи усунення можливостей шахрайства при обліково-аналітичному забезпеченні (напрями роботи служби безпеки):

- * проведення контрольних заходів;
- * проведення грамотної кадрової роботи;
- * проведення організаційних заходів;
- * проведення інформаційних та психологічних заходів;
- * створення чіткої системи документообігу;
- * введення правил колегіального прийняття рішень і незалежного узгодження документів;
- * прозорість бізнесу, договірних відносин, легальність бізнес-процесів та роботи підприємства;
- * професійна робота юриста;
- * проведення оперативних заходів (перевірка свого підприємства під виглядом контрагентів тощо.);
- * перехід на зовнішню бухгалтерію.

Основними напрямками розслідування шахрайства на підприємстві виступають: акт розкрадання, приховування та реалізація викраденого.

Три елемента трикутника шахрайства (напрями розслідування):

- акт розкрадання;
- приховування;
- реалізація викраденого.

На що треба обов'язково звернути увагу в процесі розслідування?

- найчастіше шахрайство зустрічається в послугах, в зв'язку з тим, що це найскладніше перевірити;

- під час шахрайських операцій початкові і кінцеві цифри можуть бути реальними і вся сутність шахрайських операцій буде відображатися в проміжних документах;

- шахраї дуже часто прикриваються діями, які відбувалися насправді (наприклад: закупівлі дійсно відбувалися, але в іншому обсязі);

- почастишали випадки шахрайства з застосуванням комп'ютерних програм або баз даних. Як правило, тут замішаний ІТ-фахівець;

- шахрайство в основному визначається і розслідується на основі симптомів (ознак);

- більшість афер приховуються шляхом маніпулювання первинними документами: рахунками-фактурами, замовленнями, кредиторськими нагадуваннями, корінцями чеків, самими чеками, які залишаються після розрахунків кредитними картками, накладними, прибутковими ордерами, касовими документами, страховими полісами.

6.3. Обліково-аналітичне забезпечення перевірки надійності контрагентів

Контрагент (Вікіпедія) – це фізична або юридична особа, яка виступає однією зі сторін угоди, укладеної підприємцем(ством). Контрагентом зазвичай називають підрядника, постачальника, клієнта і покупця. Не всі контрагенти мають бездоганну репутацію, тож вчасна його перевірка може врятувати підприємство від багатьох проблем.

Компанії, що постраждали у 2020 р. від шахраїв, винними у таких діях частіше за все вважають клієнтів. Так відповіли 40% опитаних. 24% респондентів зазначили, що їх компанії постраждали від шахрайства з боку конкурентів, а майже 19% отримали удар від своїх колег-співробітників. Близько 15% опитаних відповіли, що не помітили ніяких шахрайських дій по відношенню до їх організацій. Трохи менше 1% вбачають винних у

представниках влади, а 0,5% повідомили, що їм не вдалося визначити, хто саме причетний до махінацій[74].

Найбільш поширеними ознаками, які вказували на неблагонадійність партнерів та клієнтів, на думку експертів, були [74] :

- компанія мала погану репутацію -26%
- конфлікт інтересів-20%
- проблеми з податковою-30%
- відсутність ліцензій-11%
- малий термін діяльності контрагента на ринку-23%
- перебування в санкційних списках-5%
- мали місце заборгованості із заробітної плати (та або штрафи АМКУ)-12%
- відкриті виконавці провадження у сукупності із судовими рішеннями-37%
- мали місце підозрілі зв'язки з сумнівними особами-25%
- неналежна адреса реєстрації-18%
- компанія перебувала в процесі припинення-13%.

Серед головних причин, чому компанії не перевіряють або неналежно перевіряють контрагентів, респонденти вбачають таке [74] :

- не знають, як і де перевіряти -41%
- недооцінка важливості функції комплаєнсу -53%
- довіряють -1%
- не мають на це часу -10%
- не мають на це фінансових ресурсів -26%
- не мають на це людських ресурсів -22%
- у нашому суспільстві немає звички(правила) перевіряти своїх контрагентів -49%
- не мають необхідності в перевірці -1%

Доступні відкриті джерела перевірки контрагентів бізнесу:

По-перше, це так званий Єдиний державний реєстр підприємств Міністерства юстиції України.

По-друге, Державна фіскальна служба України.

По-третє, Єдиний реєстр судових рішень.

По-четверте, спеціалізовані сайти, зокрема такі, що публікують відгуки співробітників компаній про своїх роботодавців.

По п'яте, APS SMART- автоматизована система управління закупівлями. При потребі, отримати надійну інформацію про контрагента чи постачальника, що Вас зацікавив, можна прямо у робочій області системи.

Варіації пошукових запитів бажано робити як на українській, так і на англійській мовах, адже у такому разі отримані відомості будуть точнішими.

Оперативно-комерційна робота з вивчення фірм повинна включати:

- * попереднє збирання даних про фірму, з якою передбачається проведення переговорів або укладення угоди;

- * поточне спостереження за діяльністю фірм і організацій, з якими оформлені контракти;

- * виявлення і вивчення нових фірм і організацій – можливих контрагентів з експорту й імпорту;

- * систематичне вивчення фірмової структури товарних ринків за основними статтями експорту-імпорту;

- * спостереження за діяльністю фірм-конкурентів, які грають провідну роль на окремих товарних ринках.

Інформація про фірми, отримана з різних джерел, збирається і систематизується у фірмовому досьє.

Досьє – це інформація про власників, форму власності, контакти, відомості з податкової (борги), судові рішення, перевірки компанії, банкрутства, ліцензії та дозволи, тощо.

Питання, за якими підбираються матеріали для досьє, можуть бути розділені на дві групи.

Загальна характеристика фірми містить: вид діяльності, номенклатуру виробництва і торгівлі, розміри виробництва й інші доданки, що характеризують фірму і її роль на ринку даного товару.

Спеціальні аспекти, що мають відношення безпосередньо до висновку контрактів, такі: кредитоспроможність, фінансове положення фірми, завантаження її замовленнями, зацікавленість в отриманні замовлень від українських організацій, з'ясування взаємин з іншими фірмами і державними органами, участь фірми в картельних і інших угодах, що обмежують торгівлю з різними монопольними об'єднаннями. Сюди ж відноситься і ділова характеристика представників фірми, з якою передбачається співпраця.

Досьє фірми включає ряд документів, що готуються спеціально співробітниками зовнішньоекономічної організації. До таких документів, обов'язкових для заповнення, належать:

- ! карта фірми – базовий документ, в якому збирається повна інформація про фірму, що цікавить;

- ! відомості про переговори з фірмою;

- ! відомості про ділові стосунки.

Досьє на фірму має поповнюватися систематично.

Етичний момент пошуку і збирання інформації про ділового партнера: джерела інформації мають бути загальнодоступні.

Розвиток теорії і практики обліку та аналізу вимагає перегляду традиційних поглядів на перспективні орієнтири розвитку теорії управління розрахунками підприємства. Мотивів для зриву угоди між контрагентами настільки ж багато, як і підстав для їхньої появи (особисті інтереси, недостатньо обґрунтовані цілі угоди, недостатній досвід керівництва проекту, завдання політичного характеру на рівні корпорації або уряду, підводні камені, виявлені при ретельній перевірці). Тому необхідно створити інформаційно-аналітичне середовище узгодження (чи принаймні наближення) інтересів всіх сторін розрахунків підприємства [121].

Служби безпеки підприємств, як правило, займаються оцінкою конкретної компанії, з якою у подальшому можуть бути укладені угоди, і не проводять комплексної перевірки своїх клієнтів. Перевірити причетність групи компаній або ж власних співробітників до схем нелегального виведення грошей та укладання свідомо не вигідних контрактів можна лише із застосуванням комплексних методів аналізу та шляхом поглибленого вивчення непрямих зв'язків усього обсягу клієнтської інформації. **(Додаток 1)**

У короткий термін спеціальні техніко-аналітичні методи дозволяють обробляти величезні обсяги інформації, виявляти наявність сумнівних схем за участю компаній, уявити своєрідний зріз існуючих бізнес-ризиків. Пізніше по кожному з них можна здійснити більш детальне розслідування. Для початку перевірки необхідний мінімальний набір інформації: про клієнтів компанії, списки співробітників (поточних та колишніх). Для більш детального аналізу запитується додаткова інформація. Потім проводиться звірення отриманої інформації із записами з різних корпоративних реєстрів та інформаційних баз даних. Інформація з різних джерел консолідується в одній базі даних, здатній оперативно налаштовуватися на різні типи і формати даних.

Такі дані завжди перебувають у режимі аналізу в різних зрізах (наприклад, аналізуються корпоративні відносини, контактна інформація, банківські реквізити, фінансова інформація, напрямки руху коштів).

Інтереси учасників розрахунків підприємства мають об'єктивну основу (законодавство, стан економіки, культура, технологія, екологія), а також параметри, які підлягають узгодженню для всебічного досягнення інтересів учасників розрахунків (умови та термін поставки, ціна, порядок розрахунків, контроль, страхування і т.д.).

Але для того, щоб реалізувати аналітичну складову обчислення стратегій учасників розрахунків (в т.ч. для наближення інтересів та нівелювання протидій) необхідно застосувати відповідні методи і моделі [121]. Так,

використовуючи теорію ігор маємо наступну постановку задачі узгодження інтересів учасників розрахунків: нехай розглядається парна гра зі стратегіями $A_1, A_2, \dots, A_m$ для постачальника та стратегіями $B_1, B_2, \dots, B_n$ для покупця і платіжною матрицею $(a_{ij}) (i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n})$. Необхідно знайти оптимальні

змішані стратегії $X^* = (x_1^*, x_2^*, \dots, x_m^*)$ і $Y^* = (y_1^*, y_2^*, \dots, y_n^*)$, де $\sum_{i=1}^m x_i^* = 1$, $\sum_{j=1}^n y_j^* = 1$.

Знайдемо спочатку оптимальну стратегію постачальника. За основною теоремою теорії ігор така стратегія має забезпечити гравцеві вииграш, не менший за ціну гри (поки що невідому величину) v , за будь-якої поведінки покупця.

Припустимо, що постачальник застосовує свою оптимальну стратегію, а покупець - свою «чисту» j -ту стратегію B_j , тоді середній вииграш постачальника дорівнюватиме:

$$a_{1j}x_1^* + a_{2j}x_2^* + \dots + a_{mj}x_m^* \quad (6.19)$$

За цих обставин вииграш має бути не меншим, ніж ціна гри. Отже, для будь-якого значення $j (j = \overline{1, n})$ величина виду (1) має бути не меншою, ніж v :

$$\begin{cases} a_{11}x_1^* + a_{21}x_2^* + \dots + a_{m1}x_m^* \geq v; \\ a_{12}x_1^* + a_{22}x_2^* + \dots + a_{m2}x_m^* \geq v; \\ \dots \\ a_{1n}x_1^* + a_{2n}x_2^* + \dots + a_{mn}x_m^* \geq v. \end{cases} \quad (6.21)$$

Розділивши всі обмеження на v , отримаємо:

$$\begin{cases} a_{11} \frac{x_1^*}{v} + a_{21} \frac{x_2^*}{v} + \dots + a_{m1} \frac{x_m^*}{v} \geq 1; \\ a_{12} \frac{x_1^*}{v} + a_{22} \frac{x_2^*}{v} + \dots + a_{m2} \frac{x_m^*}{v} \geq 1; \\ \dots \\ a_{1n} \frac{x_1^*}{v} + a_{2n} \frac{x_2^*}{v} + \dots + a_{mn} \frac{x_m^*}{v} \geq 1. \end{cases} \quad (6.22)$$

Позначивши $\frac{x_i^*}{v} = t$, маємо:

Очевидно, що задача лінійного програмування для покупця є двоїстою до задачі постачальника, а тому оптимальний розв'язок однієї з них визначає також оптимальний розв'язок спряженої.

Задачі теорії ігор належать до задач прийняття рішень за умов невизначеності та ризику. Невизначеність результатів гри зумовлена кількома чинниками:

по-перше, передбачити результат гри неможливо, оскільки можливих варіантів розвитку подій дуже багато.

по-друге, , значний вплив на хід та результати гри мають випадкові чинники, дію яких передбачити неможливо, наприклад, в результаті зміни акцизних ставок.

по-третє, джерелом невизначеності є брак інформації щодо дій контрагента. Крім того, невизначеність певною мірою може стосуватися також і мети, якої прагне досягти суб'єкт. Не завжди таку мету можна виразити однозначно, а тим більше одним показником.

Зрозуміло, що коли початкові умови задачі містять значну кількість невизначених параметрів, то математичне дослідження не може дати чіткого обґрунтування раціонального розв'язку, однак і за відсутності повної визначеності кількісний аналіз дає наукову основу для прийняття рішень.

При цьому основним пріоритетним напрямом має стати договірна робота. Під час укладання договорів з контрагентами слід бути особливо уважними ! Правильно налагоджена система договірної роботи на підприємстві може запобігти непотрібним помилкам і непорозумінням, які зводять на себе людські і фінансові ресурси. Крім того, вона допоможе уникнути багатьох судових суперечок.

Договір виступає найважливішим засобом індивідуального правового регулювання майнових і немайнових стосунків. Він сприяє встановленню юридичного зв'язку між його учасниками.

Як показує практика, положення договорів формулюються таким чином, що залишається вірогідність їх подвійного трактування.

Складнішою проблемою є невиконання сторонами істотних умов договору, закріплених законодавством. Істотними умовами договору є:

-умови про предмет договору;

-умови, визначені законом як істотні або необхідні для договорів даного вигляду;

-умови, відносно яких потрібно прийти до угоди (за заявою хоч би однієї сторони).

Договір вважається укладеним і юридично чинним з моменту його підписання партнерами.

Система моніторингу має накопичувати історію комерційних стосунків із кожним контрагентом, характеризуючи їх стабільність та надійність. Центр інформації має охоплювати результати всіх бізнес-процесів підприємства, а також забезпечувати доступ до будь-якої перевіреної інформації зовнішнього середовища за наявності таких можливостей. Важливим аспектом організації системи моніторингу економічної безпеки підприємства є узгодженість даних із різних джерел, забезпечення можливості їхнього порівняння.

Інформація має накопичуватися та зберігатися таким чином, щоб уповноважені особи могли в режимі реального часу робити будь-які її вибірки для оцінки ефективності підприємницької діяльності, аналізу прибутковості, фондівіддачі, продуктивності праці тощо. Слід зважати також на те, що потреби в наповненні інформаційних запитів постійно змінюються в залежності від конкретної ситуації. Тому визначитися з переліком показників досить складно. Такі оцінки здійснюються за допомогою спеціальних коефіцієнтів або показників ефективності, які використовуються для оцінки будь-якого бізнес-процесу підприємства.

6.4. Інформаційне забезпечення економічної розвідки

Економічна розвідка підприємства стає все більш важливим напрямком діяльності. Вона ведеться явно і приховано між підприємствами і фірмами на поділ зон впливу, ринків збуту, власності, захист власних інтересів тощо.

Менеджери багатьох підприємств цінують роль інформації в процесі прийняття рішень, а також шукають нові рішення для отримання переваги над конкурентами. Відоме правило: попереджений, отже, — озброєний (лат. — *praemonitus, praemunitus*). Ризик та отримана інформація в переважній більшості є гарантією успіху на ринку.

Економічна розвідка - сфера таємної діяльності по збору, аналізу і використанню особливо цінної інформації, що охоплює всі сфери ринкової економіки.

Загальновідомо, що економічна розвідка має риси негативного іміджу, пов'язані з промисловим шпигунством. Акти промислового шпигунства часто трактують як прояв недобросовісної конкуренції [127]. Поряд з тим, економічна розвідка використовує в основному правові методи і відкриті джерела інформації, в той час як шпигунство використовує заборонені законом секретні методи, що охоплюються таємницею або захищеними джерелами інформації [80].

Класифікація розвідки може визначатися об'єктом шпигунства або суб'єктом економічних і правових відносин. Економічна розвідка

організовується проти окремих громадян (фізичних осіб); проти окремих підприємств, фірм і організацій (юридичних осіб) і, нарешті, проти держави. Економічна контррозвідка спрямована на забезпечення припинення намагань вітчизняних або іноземних фірм і спецслужб у сфері добування промислових конкурентних економічних і технологічних таємниць, які мають значну цінність. Всі ці види розвідки взаємозв'язані між собою.

Економічна розвідка підприємства поділяється на комерційну та промислову (Рис. 33)

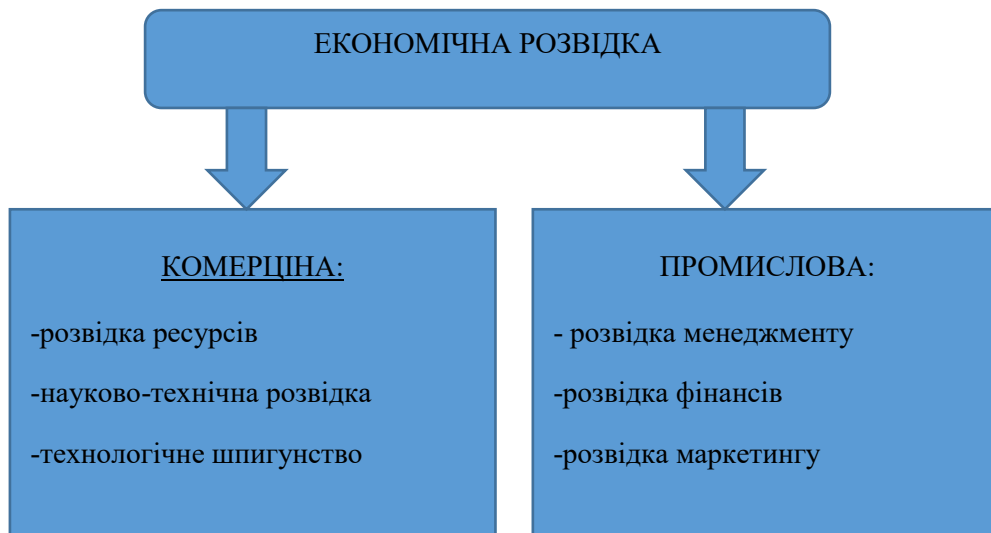

Рис. 33. Економічна розвідка підприємства

З рис. 33 бачимо чітко визначені напрями.

Комерційна розвідка - це діяльність, спрямована на забезпечення і підтримку стратегії успішного ведення справ комерційного підприємства, яка здійснюється з метою досягнення переваги над потенційним конкурентом, а також виявлення нових можливостей і ділових ризиків.

Промислова розвідка – діяльність, якій властиве звуження масштабів завдань з одержання інформації, що цікавить, від державного — до масштабу однієї або декількох фірм-конкурентів

Відзначена класифікація вельми умовна і, неважко помітити, що вона спирається на функціональні особливості об'єкта розвідки, тобто конкурента.

Головний продукт діяльності розвідки — інформація.

До ключової інформації, яка може бути цікавою для економічної розвідки та дозволяє отримати перевагу над конкурентами, належить:

- інформація про власні ресурси і засоби, сильні і слабкі сторони підприємства;
- інформація про можливості виходу на нові ринки, рівень їх привабливості, бар'єри для входу та виходу;

- інформація про економічні та фінансові умови економіки, з точки зору галузі (рівень цін, ставки мита тощо);
- інформація про розвиток міжнародних економічних і торговельних відносин, що впливають на галузь;
- інформація про науково-технічний прогрес у галузі (науково-дослідна діяльність);
- інформація про внутрішнє становище конкурентів, їх наміри, стратегії;
- інформація про рівень привабливості та можливості для розвитку галузі, структура конкуренції тощо;
- інформація про стратегічні наміри центральних установ, які впливають, прямо чи опосередковано, на дану галузь;
- інформація про хід реалізації стратегії та критичні точки та ін. [81].

Основа для ефективної роботи економічної розвідки - це розуміння та задоволення інформаційних потреб.

Важливими чинниками в інформаційно-аналітичній діяльності, які суттєво впливають на якість інформаційного продукту є *параметри інформації* — *характеристики, з допомогою яких оцінюються інформаційні ресурси*. При доборі необхідної інформації обов'язково слід враховувати такі характеристики (параметри) інформації:

1. Якісні показники: корисність, адекватність, актуальність, об'єктивність, доступність, точність, можливість перевірки, своєчасність;
2. Кількісні показники: обсяг, повнота, достатність;
3. Ціннісні показники: цінність (важливість, значимість, потрібність інформації для прийняття рішення), вартість (ціна).

При цьому слід чітко розрізняти поняття «дані», «інформація» і «знання».

Дані засновані на фактах. Це може бути статистика, уривки інформації про все те, що становить оперативний інтерес. Ніхто не може дійти правильного висновку, виходячи тільки з даних, незалежно від того, наскільки вони точні або значні. Інформація, навпаки, це певна сукупність даних, які були відібрані, оброблені і проаналізовані, після чого їх можна використовувати для подальших дій. А вже вироблені на основі аналізу і синтезу інформації пропозиції і рекомендації для прийняття рішення становлять кінцевий інформаційний продукт — знання.

Особі, що ухвалює рішення, потрібні саме знання, у крайньому разі — інформація, а не просто дані. Отже, слід розуміти, що дані, здобуті внаслідок розвідувальної діяльності, ще не можна вважати розвідувальною інформацією. Тільки опрацювання здобутих даних, тобто їх облік, систематизація, відбір, перевірка або верифікація, перетворює розвідувальні дані в розвідувальну інформацію.

Для ефективної роботи підприємства існує необхідність організації економічної розвідки. Саме вона покликана забезпечувати менеджерів такою інформацією, яка допомагала б обирати найбільш оптимальні варіанти управлінських рішень. Коли ми розглядаємо цільову організацію розвідувальної діяльності з погляду її інформаційної складової, як маркетингову структуру «замовник — виконавець — споживач», ключовим елементом в цій лінії буде саме «продукція» розвідувальних органів — інформація.

Принципи організації розвідувальної діяльності: підпорядкованість завдань і цілей ключовим економічним інтересам; системність інформації; конфіденційність (добування інформації у конкурента має залишатися для нього таємницею); неупередженість у відборі, систематизації, обробці і передачі адресату здобутої інформації; не робити таємниці з того, що відомо всім і кожному і абсолютно очевидно для друга і ворога.

Також варто зазначити, що існує ряд методів економічної розвідки. Способи одержання конфіденційної інформації про діяльність конкурентів умовно можна поділити на законні і незаконні та дестабілізуючі (табл 13).

Таблиця 13

Способи одержання конфіденційної інформації про діяльність конкурентів

Законні методи	Незаконні та непорядні методи	Дестабілізаційні методи
• збір і аналіз інформації з офіційно опублікованих джерел; • придбання і дослідження виробів конкурентів (так звана зворотна інженерія); • відвідання виставок та ярмарок, влаштованих конкурентами.	• переманювання ведучих спеціалістів для одержання потрібної інформації; • вивідування потрібної інформації у спеціалістів конкурента; • підкуп співробітників конкурента; • засилка ведучих спеціалістів в конкуруючу фірму ; • викрадення креслень, документів, зразків виробів; • негласний контроль за кореспонденцією; • одержання інформації у державних чиновників шляхом підкупу; • одержання інформації з використанням технічних засобів (контроль телефонних розмов, встановлення підслуховувальної апаратури та ін.); • обманні переговори про укладення договору чи угоди і, після одержання інформації, відмова від них; • обманне пропонування роботи спеціалістам із фірм суперників з метою заволодіння конфіденційною інформацією.	• компрометація фірм; • проникнення та дезінформація; • торпедування крупних контрактів; • доктрина "наведення мостів".

Компрометація фірм передбачає ситуацію, коли приватні розвідувальні структури готують компрометуюче дос'є на промислові групи чи окремі підприємства (фірми) з метою його продажі конкурентам.

Метод «Проникнення і дезінформація» характеризується намаганням вкоренитися в державні чи приватні структури з наміром одержати надійне прикриття для своєї незаконної діяльності.

Також може практикуватися збір даних консультаційними фірмами, для чого розсилаються анкети, в котрі включаються пункти, відповіді на які можуть відкрити секрет виробництва продукції.

Для дезінформації може також використовуватися міжнародна мережа Internet, куди спеціально, з певною метою, можуть заносити неправдиві технологічні дані.

«Торпедування крупних контрактів» - цим методом користуються великі корпорації при участі уряду для укладення вигідних контрактів з іншою країною (або перехоплення потрібного контракту, який мали укласти певні країни), знаходячи для цього слабкі безвихідні сторони, такі наприклад, як вимога негайно погасити заборгованість тощо.

Доктрина "наведення мостів" - ефективний інструмент ведення "агресивної економічної політики" по відношенню до конкретної країни. За цим методом передбачається надання гуманітарної або іншої допомоги з метою широкомасштабного проникнення в країну. При цьому основний упор робиться на підключення до програм допомоги науковим інститутам, які займаються опитуванням суспільної думки, економічними та соціальними дослідженнями. Це допомагає дістати більш чітке уявлення про політичні та економічні процеси в країні; її інтелектуальні, виробничі та сировинні ресурси; ємності ринків збуту; налагодити потрібні контакти та проявляти вплив на осіб, які володіють важливою інформацією.

Даний метод передбачає:

- відвідування підприємств (фірм) з метою обміну досвідом та закупки продукції, під час яких встановлюються неформальні контакти із керівниками даних підприємств;
- спеціальна зміна повістки ділових переговорів з постановкою питань, що виходять за рамки раніше узгодженої програми;
- включення, іноді в останній момент до складу делегації нових осіб, про яких раніше не зазначалося та інше.

Система економічної розвідки підприємства має ґрунтуватися на цілеспрямованому збиранні, накопиченні, опрацюванні загальнодоступної інформації з різних відкритих джерел, має працювати легітимно, без звернення до неетичних та незаконних методів збору інформації. Доцільно зазначити, що

реалізуючи систему економічної розвідки на підприємстві слід враховувати масштаби і кількість засобів, які залучають на її експлуатацію і створення, здійснювати порівняння їх обсягів із можливостями підприємства і окресленими завданнями, що ставляться перед ним.

Механізм здійснення розвідувальної діяльності іншими словами називають розвідувальним циклом.

Розвідувальний цикл — послідовності дій, за допомогою яких інформація отримується, зводиться, перетворюється на розвідувальну інформацію і стає доступною для користувачів.

У загальному вигляді розвідувальний цикл представляє собою комплекс заходів, що складається з етапів, які виконуються на різних рівнях із різною швидкістю (Рис.33). Деякі заходи можуть перекривати один одного і часто проводяться одночасно, а не послідовно [55].

Рис. 33 Розвідувальний цикл економічної розвідки

Відповідно до поширених підходів розвідувальний цикл має шість основних етапів: планування, збір інформації (добування), обробка, оцінка, передача, отримання висновків.

На початковому етапі передбачається встановлення вимог до розвідувальних даних, планування зусиль щодо збору інформації та постановку завдань добувним підрозділом. Щоб зробити цей процес більш ефективним, як правило, передбачають два напрями керівництва діями — внутрішнє і зовнішнє: внутрішнє керівництво здійснює начальник органу управління розвідки у кожній ланці забезпечення цього процесу; зовнішнє керівництво здійснюють керівники на кожному рівні: встановлюють параметри вимог до

розвідданих і визначають цілі. Далі починається збір потенційно корисної інформації та її накопичення. Цінність інформації збільшується.

Важливий етап – обробка - перетворення добутої розвідувальної інформації в розвідувальні відомості шляхом оцінювання надійності та достовірності, аналізу, інтерпретації розвідувальних відомостей в дані. У результаті обробки інформації можуть з'явитися додаткові вимоги до збору та передачі розвідувальних даних.

Об'єднана розвідувальна оцінка інформації фокусує зусилля розвідки, сприяє виробленню розуміння оперативної обстановки, допомагає реалізувати план з виявлення можливостей для рішучих дій.

Суть передачі (або поширення) інформації полягає у вчасному наданні розвідувальної оцінки в потрібній формі відповідними засобами споживачам у найбільш зручний для них спосіб. Саме на етапах оцінювання та поширення необхідно дотримуватись встановленого режиму секретності згідно з вимогами замовника. Знання, поширене через тиждень, рівноцінне незнанню. Немає цінності в зібраних даних і ситуаційній обізнаності, якщо вони не були використані для виконання місії або оцінювання нанесеної шкоди противнику.

Завершальний етап розвідувального циклу полягає в отриманні висновків, рекомендацій, зворотної реакції від споживача інформації. За необхідності виникає питання про уточнення та можливу дорозвідку. На цьому етапі зібрана інформація перетворюється в корисні знання, які вже можна використовувати [55].

Слід підкреслити, коли останній пункт розвідувального циклу закінчується і споживач починає використовувати інформацію, надану економічною розвідкою, його обізнаність збільшується, а це вносить відповідні корективи в його дії і в його інформаційні потреби. Споживач коригує свої запити і розвідувальний цикл повторюється. Мало того, на етапі усвідомлення або планування, збору або обробки інформації, на її поширення або використання також можуть бути внесені відповідні корективи. І розвідувальний цикл повториться. У цьому полягає одна з найважливіших властивостей сучасної розвідувальної діяльності — циклічність і безперервність [83].

Основним результатом інформаційно-розвідувальної діяльності найчастіше є аналітичний документ у формі доповіді, огляду, довідки, прогнозу, де подаються висновки та рекомендації. Вони є абсолютно необхідними для того, щоб робота мала завершений вигляд і могла бути максимально корисною. Висновки є наслідком досягнення поставленої цілі.

В багатьох документах читаються і запам'ятовуються лише висновки (результати аналізу). Необхідно щоб у висновках викладались чітко і коротко

найважливіші моменти, але водночас стислість не повинна породжувати неправильне сприйняття.

Написання висновків потребує найвищої майстерності аналітика. Тобто розвідувальна інформація аналізується і синтезується для формулювання висновків. Після того, як висновки сформульовані, настає черга рекомендацій, логічного завершення інформаційно-аналітичної роботи.

Видача споживачам інформації, а не знань є неповним розвідувальним циклом, який також має право на життя в певних ситуаціях. Тому також є практика, що споживачеві надається розвідувальна інформація без висновків та пропозицій.

Таким чином, у спектр інтересів економічної розвідки входить уся інформація, що має важливе значення, і тим самим гарантує конкурентні переваги підприємству. Це діяльність у сфері наявних у розпорядженні ресурсів, розподілу і обігу, процесу виробництва економічних благ, споживання, моделювання виробництва і економічних явищ, дослідницьких процесів.

Питання для самостійного опрацювання

1. Визначення форми і складу статей фінансової звітності відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.
2. Проведення аналітичних процедур для виявлення облікових областей, що містять високий ризик навмисного викривлення фінансової звітності.
3. Коефіцієнтний аналіз за даними бухгалтерського балансу і звіту про фінансові результати.
4. Ознаки шахрайства в бухгалтерської, фінансової, управлінської документації.
5. Основні напрями розслідування шахрайства на підприємстві.
6. Моніторинг комерційних стосунків контрагентів підприємства.
7. Договірні взаємовідносини та економічна безпека підприємства.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте багаторівневу систему регулювання обліку та звітності в Україні.
2. Що розуміють під достовірністю обліково-звітної інформації?
2. Які дії вважаються недобросовісними при складанні бухгалтерської звітності?

3. Яка роль фахівця з фінансово-економічної безпеки щодо виявлення суттєвих викривлень у бухгалтерській або фінансовій звітності?
4. Основні види аналітичних процедур при проведенні внутрішньої перевірки.
5. Основні підходи до аналізу фінансової звітності з метою виявлення можливих фальсифікатів.
6. Способи шахрайства з обліковими, фінансовими документами.
7. Методи та процедури контролю з метою запобігання шахрайству на підприємстві.
8. Джерела перевірки контрагентів бізнесу.
9. Як формується досьє?
10. Теорія ігор і учасники розрахунків у взаємодії з партнерами.
11. Договір, як найважливіший засіб правового регулювання майнових і немайнових стосунків, гарант економічної безпеки підприємства.
12. Способи одержання конфіденційної інформації про діяльність конкурентів
13. Розвідувальний цикл економічної розвідки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г.М., Майборода А.В. Особливості формування підсистеми інформаційного забезпечення системи фінансової безпеки суб'єкта господарювання. *Бізнесінформ*. №1.2020. С.210-217.
2. Аналітично-контрольні аспекти регулювання фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки [Текст] : [колект.] монографія / [А. В. Лісовий та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук А. В. Лісового, канд. екон. наук Е. В. Кондукової ; Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. Служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2017. 345 с.
3. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід : монографія / О. О. Глущенко, І. Б. Семененко ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. К. : УБС НБУ, 2014. 386 с. URL: http://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2016/06/afm_risk-oriented.pdf
4. Артюх О. В. Податковий аудит у системі фінансового контролю: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 412 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7565>
5. Аудит управлінської діяльності: адміністративного менеджменту, бізнес-адміністрування, корпоративного управління, менеджменту підприємництва (показники оцінки результатів, їх облік та прогнозування) : [монографія] / за заг. ред. д-ра економ. наук, проф. В. Я. Нусінова. – Кривий Ріг: Видавець Роман Козлов, 2016. 311 с. URL: <http://ds.knu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2041>
6. Аудит : підручник / [О.А. Петрик, В.О. Зотов, Б.В. Кудрицький та ін.] ; за заг. ред. проф. О.А. Петрик. К. : КНЕУ, 2015. 498 с.
7. Безверхий К. В. Удосконалення методики виявлення ознак викривлень і помилок у фінансовій звітності підприємства на основі аналітичних процедур. *Облік і фінанси*. 2014. № 4(66). С. 8-16.
8. Бізнес під загрозою кібератаки. Як захистити компанію? URL: https://biz.ligazakon.net/news/208297_bznes-pd-zagrozoyu-kberataki-yak-zakhistiti-kompanyu
9. Білоцька М. Ф. Роль ризику при визначенні розміру резерву. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 10 (89). С. 8–10.
10. Бондаренко-Берегович В.В. Управління економічною безпекою хлібопекарської галузі: дис. ... док. філософ: 051. Вінницький нац. аграрний ун-т, 2021. 297 с.
11. Бондарчук Н.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства. *Ефективна економіка* № 12, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5410>

12. Боримська К. П. Бухгалтерський облік в системі забезпечення економічної безпеки підприємства: проблеми методології й організації. Житомир: ЖДТУ, 2014. 624 с

13. Бруханський Р. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва : моногр. / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014.

14. Бруханський Р.Ф. Формування системи професійної підготовки бухгалтера-аналітика / Р.Ф. Бруханський, П.Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. 2016. № 5-6 (63). С. 187–198.

15. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/IAD.pdf

16. Василішин С.І. Ризики економічної безпеки в системі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 3(2). С. 178-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_3%282%29_28

17. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів:, 2012. –386 с.

18. Велігура А. В. Оцінювання стану інформаційної безпеки підприємства. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2014. №4(52). С. 28-39.

19. Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-mnj_2015_2_6.

20. Вигівська І.М., Макарович В.К. Особисті компетенції бухгалтера та їх вплив на організацію бухгалтерського обліку. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2018. Вип. 1(51). С. 401–406. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1\(51\).401-406](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1(51).401-406)

21. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. К.: КНЕУ. 2004. С.56.

22. Внутрішній аудит : навчальний посібник / за ред. Ю. Б. Слободяник. – Суми: ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2018. 248 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7523/1/Внутрішній%20аудит.pdf>

23. Внутрішній контроль і аудит в державному і комунальному секторах економіки України: проблеми і перспективи розвитку : монографія / І.

Ю. Чумакова, М. В. Бариніна, В. М. Король, В. О. Попко ; за ред. Л. Г. Ловінської ; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2019. 400 с.

24. Вовчик Н. Л. Місце внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в системі управління підприємством / Н. Л. Вовчик, Р. М. Воронко, В. С. Гончарук // Підприємництво і торгівля: збірник наукових праць. – Львів : Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2019. – Вип. 25. – 162 с. – С. 64-69.

25. Гавкалова Н.Л., Чаплигіна Ю.С. *Підходи щодо визначення безпеки підприємств*. Економіка розвитку. № 4. 2011. С. 68-71.

26. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: [монографія] / Л.В. Гнилицька. К.: КНЕУ, 2012. 305 с.

27. Гнилицька Л. В. Механізм обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник Львівської державної фінансової академії*. Економічні науки : наук. журн. Львів : ЛДФА. 2011. № 20. С. 104–112
<https://core.ac.uk/download/pdf/197233692.pdf>

28. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Науковий журнал. Луганськ.: СХУ ім. В.Далі. 2011. №3 (157). С. 57-65

29. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання будівельної галузі та житлово-комунального комплексу України: монографія / [Л.В Гнилицька, І.Г. Чалий, Н.І. Гордієнко та ін.] – Х: Фактор, 2012. – 536 с.

30. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: [монографія] / С.Ф. Голов. – К: МІМ; Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

31. Головацька С. І. Обліково-аналітичний інструментарій контролінгу в управлінні витратами підприємства : монографія / С. І. Головацька, О. П. Сашко. – Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2017. – 360 с.

32. Головач Т.В. Ризик-менеджмент: зміст і організація на підприємстві / Т.В. Головач, А.Б. Грушевицька, В.В. Швид // *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3, Т.1. С.157–163.

33. Гончарук С.М., Долбнева Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. *Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика* : [навчальний посібник]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298 с. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/FINANSOVYY-KONTROL-navchalnyy-posibnyk.pdf>

34. Гордієнко Н. І. Конспект лекцій з дисципліни «Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки на підприємстві». Модуль: Обліково-

аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки на підприємстві (для студентів освітнього рівня «магістр» спеціальностей 073 – Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою) / Н. І. Гордієнко; Харків. нац. ун-т міського госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 78 с.

35. Гребенюк А.М., Рибальченко Л.В. Основи управління інформаційною безпекою: навч. посібник Дніпро: Дніпроп. держ. унт внутріш. справ, 2020. – 144 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5717/1/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9E%D0%A3%D0%91%20.pdf>

36. Грицишен Д.О. Бухгалтерський облік в системі управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2015. 540 с.

Замула І.В., Танасієва М.М. Внутрішній контроль : навч. посіб. Чернівці : Технодрук, 2021. 336 с. <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2555>

37. Грінка Т.І. Методичні аспекти діагностування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства Науковий вісник. Економічні науки. Випуск 7(40) ЦНТУ, 2021. С.53-61.

38. Гудзинський О.Д, Кірейцев Г.Г., Пахомова Т.М. *Теоретичні аспекти формування обліково-аналітичного механізму менеджменту*. Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: <https://magazine.faaaf.org.ua/teoretichni-aspekti-formuvannya-oblikovo-analitichnogo-mehanizmu-menedzhmentu.html>

39. Давидов Г. М., Шалімова Н. С. Звітність підприємств: навч. посіб. Вид. 2-ге, стер. К.: Знання, 2011. 623 с.

40. Донець Л.І. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків [Текст] : навч. посібник / Л.І. Донець.– К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

41. Дубініна М.В., Норова І.С., Особливості виявлення та попередження помилок у фінансовій звітності. Ефективна економіка № 12, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4619>

42. Дуднєва Ю.Е. Ризик-менеджмент: інтегрований підхід до організації. Електронне наукове фахове видання Мукачівського державного університету "Економіка та суспільство". 2019. № 20. С. 229-236.

43. Дячков Д.В. Методичні підходи до оцінки інформаційної безпеки підприємства. Вісник Сумського національного аграрного. 2017. №12 Серія «Економіка і менеджмент» . URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2572/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A2%D0%AF%D0%A1%D0%A3%D0%9C%D0%98%D0%94%D0%AF%D0%A7%D0%9A%D0%9E%D0%92.pdf>

44. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. Н. П. Сисоліна. Кіровоград: КНТУ. 2014. 226с.
45. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація: моногр. за заг. ред. докт. екон. наук, проф. Михайла Лучка. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 308 с.
46. Економіка підприємства : підручник для студ. екон. вузів і фак. : в 2. т. К. : Хвиля-Прес, 1995. 393 с.
47. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р. С. Дяків, А. В. Бохан та ін. ; за ред. Р. Дяківа. К. : МЕФ. 2004. С.704.
48. Євдокимов В.В., Дикий А.П. Особливості організації бухгалтерського обліку при забезпеченні економічної безпеки підприємства. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць Української академії банківської справи НБУ. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ» 2009. URL:https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/57685/5/Yevdokymov_commercial_secret.pdf
49. Євдокимов В.В., Грицишен Д.О., Куришко Л.А. Інформаційне забезпечення антагоністичних інтересів учасників спільної діяльності : Монографія. Житомир : ЖДТУ, 2015. 220 с.
50. Єршова Н.Ю. *Якість облікової інформації: методичний підхід до оцінювання*. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 8 (158). С. 368-374.
51. Єршова Н. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Обліково-аналітичне забезпечення діагностики та прогнозування розвитку бізнес-структур» для студентів усіх форм навчання за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування, спеціалізації 02 Бізнес-аналітика. Х. : НТУ «ХПІ», 2017. 114 с.
52. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” 16 липня 1999 року № 996-XIV (поточ редак 1.07.21). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
53. Замула І.В., Танасієва М.М. Внутрішній контроль : навч. посіб. Чернівці : Технодрук, 2021.336 с.
54. Іванюта Т.М. Інформаційне забезпечення в системі економічної безпеки підприємства: автореф. дис...канд.екон.наук:08.00.04.Київ, 2014.21 с.
55. Іващенко О. І. Концептуальні засади адаптації розвідки Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО / О. І. Іващенко, В. Ф. Курдюк, А. П. Огарок Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. — 2019. — № 2. — С. 33–38. — [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nitps2019_2_7
56. Іващенко О. В. Фінансово-економічна безпека підприємства. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2013. Т. 18, Вип. 1(1). С. 142-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_1%281%29_33

57. Ізмайлов Я.О., Єгорова І.Г. Шляхи вирішення проблем податкового консультування в Україні з використанням досвіду зарубіжних країн. БІЗНЕСІНФОРМ. 2020. № 7. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-262_269.pdf

58. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навч. посіб. 2-ге вид., доп., перероб. / С.М. Ілляшенко – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.

59. Інформаційна безпека в підприємницькій діяльності / М.І. Зубок. – К.: ГНОЗІС, 2015 – 216 с.

60. Капліна А. І. Контролінг у системі ефективного управління підприємством. Ефективна економіка. 2021. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.70.

61. Калініченко З.Д. Ризик-менеджмент: навчальний посібник для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент» /З.Д. Калініченко . Дніпро: ДДУВС, 2021. 224 с.

62. Карпіловський Д. Як рятують від інфляції та у що вкладають гроші роздрібні інвестори? *Економічна правда* .18.05.22 URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/18/687187/>

63. Ковова І.С. Структура обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств водного транспорту. Інвестиції: практика та досвід. 2015. №18. С.48-50. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2015/11.pdf

64. Колот, А. М. Мотивація персоналу : підручник / А.М. Колот, С.О. Цимбалюк. – К. : КНЕУ, 2011. – 397 с. - С.16.

65. Конкурентна розвідка підприємств : курс лекцій / І. С. Керницький, З. Б. Живко, М. І. Копитко. Львів: Ліга-Прес, 2015. 388 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/627/1/%D0%9A%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%96%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%BE%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0.pdf>

66. Коптева Г.М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства торгівлв. Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво, 2020 р., № 4 (115). С.85-90.

67. Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці. Наукові записки, 2006. №. 15. С. 28-34.

68. Коробка С. В. Теоретичні аспекти впровадження контролінгу в систему управління підприємством Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2021. С. 65-71. DOI:10.32851/2708-0366/2021.5.8

69. Кравчук О. Я. Діагностика рівня та критерії оцінки корпоративної безпеки суб'єктів господарювання / О. Я. Кравчук, П. Я. Кравчук // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет. – Випуск 1. Редкол.: відп. ред. д.е.н., проф. Герасимчук З. В. – Луцьк, 2004. – С. 85-109.

70. Крупка Я. Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі. Економічна безпека підприємства та її реалізація через систему облікових принципів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. С. 57-60.

71. Лабунська С. В., Курган Н. В. Формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку підприємства: монографія / С. В. Лабунська, Н. В. Курган – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 246 с.

72. Логінова Н. І. Місце кадрової безпеки в економічній безпеці підприємства. *Коммунальное хозяйство городов : Научнотехнический сборник*. 2009. № 87. С. 371 – 376.

73. Малюга Н.М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / Н.М. Малюга / За ред. проф.Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 476 с.

74. Маргарита Кінах. Тенденції шахрайства 2020 р.: результати дослідження YouControlЮридична Газета URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/tendenciyyi-shahraystva-2020-r-rezultati-doslidzhennya-youcontrol.html>

75. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту.-К.:ЦУЛ, 2004.-128с.

76. Меліхова Т.О. Економічна безпека промислових підприємств: теорія, методологія, практика: дис. ... д-ра. екон. наук: 08.00.04. Запорзький нац.ун-т, 2018. 814 с.

77.Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.pro-u4ot.info/>

78. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/control/publish>.

79. Мороз І.О. Сутність управління ризиками підприємства та навички, необхідні менеджеру для його провадження: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної online конференції аспірантів, молодих учених та студентів ЖДТУ. 2017. Т. 2. URL: <http://eztuir.ztu.-edu.ua/123456789/6819>

80. Муравська (Якубівська) Ю. Є. Інформаційна безпека суспільства: концептуальний аналіз. Економіка та суспільство [Електронне наукове фахове

видання], № 9, Мукачево : Мукачівський державний університет, 2017. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/>

81. Муравська Ю.Є. Економічна та воєнна розвідка: від теорії до практики
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38994/1/%D0%9C%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20.pdf>

82. Нетребя І. О. Теоретичні підходи до визначення категорії «інформаційний ресурс» / І. О. Нетребя // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – № 8 (161). – С. 70–73.

83. Нежданов І. Ю. Розвідувальний цикл / І. Ю. Нежданов // Аналітична розвідка для бізнесу — [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://psyera.ru/2527/razvedyvatelnyy-tsikl>

84. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки : навчально-практичний посібник [Електронний ресурс] / З. Ф. Петряєва, Г. А. Іващенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 242 с

85. Обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. Опорний конспект лекцій. Тернопіль, 2017. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/25716/1/%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf>

86. Онищенко В.О. Захисний підхід до визначення економічної безпеки регіону. Проблеми економіки, 2018. №. 1. С. 158-164.

87. Основи менеджменту: Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; укладачі: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. – Електронні текстові дані (1 файл: 560 КБ). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 166 с.

88. Оподаткування юридичних осіб та аудит в сфері оподаткування: навчальний посібник / І. К. Дрозд, В. М. Іванков, О. А. Магопєць, Г. Б. Назарова, В. В. Шалімов, Н. С. Шалімова / за редакцією Н.С. Шалімової. (рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету, протокол №2 від 30 жовтня 2017 року). К. : «ТОВ Видавництво «Сова», 2017. 524 с. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/7433>

89. Пасенко Н. С. Організація обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. URL: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten-2017-r-2/3246-pasenko-n-s-organizatsiyaoblikovo-analitichnogo-zabezpechennya-upravlinnyafinansovimi-rezultatami-pidpriemstva>

90. Петренко С.М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем: монографія / С.М. Петренко. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 290 с.

91. Петряєва З. Ф., Іващенко Г. А. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки : навчально-практичний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 242 с.

92. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства. Харків: ХНЕУ, 2007. - 276 с.

93. Поляков П.А. Роль інформаційного забезпечення в управлінні економічною безпекою підприємств машинобудування. *Інфраструктура ринку*. 2018.№2. С. 99–103. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Polyakov-P.-A..pdf>

94. Попова Л.В., Маслов Б.Г., Маслова И.А. Основні облікові принципи обліково-аналітичної системи. Фінансовий менеджмент. 2003. №5. С. 41-45.

95. Постанова Кабінету Міністрів України з 09.08.1993 року « Про перелік відомостей, які не представляють комерційної таємниці» № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text>

96. «Про документування операцій, що можуть свідчити про наявність фактів шахрайства» розроблений Документ v26-1501-09 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v26-1501-09>

97. Пугаченко О.Б., Косенко С.С., Бабій М.В. Організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань. Центральнотукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2021. № 6 (39). С. 115-130. URL: [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/6\(39\)/14.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/6(39)/14.pdf)

98. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: [монограф.] / Н.Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.].

99. Реформування фінансового контролю в Україні: проблемні питання та напрями їх вирішення : монографія/ Т. О. Кривцова та ін. Л. В. Дікань, О. В. Кожушко, професора Дікань Л. В. за заг. ред. канд. екон. Наук. 2015. 220 с. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця URL: https://pidru4niki.com/79869/finansii/organizatsiya_vnutrishnogo_kontrolyu_pidpriyemstva_zabezpechennya_borotbi_korporativnim_shahraystvom

100. Робоче місце бухгалтера: що важливо для продуктивної роботи. URL: <https://rbb.radnyk.ua/posts/roboche-misce-buhgaltera-shho-vazhливо-dlya-produktivnoyi-roboti/>

101. Розвиток обліково-аналітичного забезпечення системи менеджменту підприємств : колективна монографія / За ред. проф. Рокожиця А.Ю., Сеньковець А.О. Обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної

безпеки підприємства URL:file:///C:/Users/users/Downloads/обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства %. Pdf.

102. Садовська І. Б., Мачулка О. В. Обліково-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 228 с.

103. Скільки втрачає бізнес через виток даних? - звіт IBM 2021. URL: <https://denovo.ua/blog/vitok-danyh-v-2021-ibm>

104. Соколенко В.А., Лінькова О.Ю. Основи управлінського консультування : навч.-метод. посіб. / В Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 216 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161791102.pdf>

105. Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 07 – Управління та адміністрування, спеціальності 071 – Облік і оподаткування. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/071-oblik-i-opodatkovannya-magistr.pdf>

106. Сторожук О.В., Заярнюк О.В. Потенційні ризики та можливості цифрової економіки. Стратегічні пріоритети трансформації економіки в умовах цифровізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 29–30 жовтня 2019 р. / Національний університет «Запорізька політехніка». Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2019. С. 238-239.

107. Суб'єкти господарювання: оподаткування, контроль та аудит: навчальний посібник / Г.М. Давидов, І.К. Дрозд, В.М. Іванков, О.Л. Макєва, О.А. Магопєць, Г.Б. Назарова, В.В. Шалімов, Н.С. Шалімова / за редакцією Г.М. Давидова. (рекомендовано до друку Вченою радою Кіровоградського національного технічного університету, протокол №2 від 31 жовтня 2016 року). К.: «ТОВ Видавництво «Сова», 2016. 590 с. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/7434>

108. Судова експертиза: проблеми сьогодення та перспективи розвитку: колективна монографія / Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз. Л., 2020. 406 с.

109. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Павлов Д.М., Бичкова С.С., Юнін О.С. К.: Ваїте, 2018. 826 с.

110. Ткаченко А. М., Резніков О. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1. С. 101-106.

111. Ткачук Г. Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Вип. 4. Т. 7. С. 80– 90.

112. Ужва А.М. Судово-бухгалтерська експертиза: Навчальний посібник. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2019. 226 с.
http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/529/1/%D0%A3%D0%B6%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D1%83%D1%85%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0.pdf
113. Утенкова К. Концептуальні засади обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора НТТР. АГРОСВІТ № 16, 2020. URL: WWW.AGROSVIT.INFO/PDF/16_2020/6.PDF
114. Фоміна Т.В., Пугаченко О.Б. Організація і методика податкових перевірок: навчальний посібник. Дніпро : Середняк Т.К., 2020. 292 с.
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/10121>
115. Цаль-Цалко Ю. С., Мороз Ю. Ю., Мельник Т. Ю Облік, статистика, аналіз та аудит в системі контролювання фінансових результатів підприємства: монографія. Житомир : Рута, 2016. 291 с.
116. Царук В. Ю. Теорія і методологія обліку і аналізу в системі корпоративного управління : монографія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2020. 404с.
117. Чередниченко Н. В. Кадрова безпека як складова частина економічної безпеки підприємства [Текст] / Н. В. Чередниченко // УФЕБ: матеріали науково-практичної конференції, 28 серпня 2009 року / відп. за вип. А. М. Куліш. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 51–53. URL: <http://essuir>.
118. Шалімова Н.С., Роева О.С. Потенціал аудиторських послуг в контексті дослідження використання запасів в інноваційній діяльності підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3 (108). С. 269-275.
119. Швець В. Є. Розвиток обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні : монографія / Володимир Швець. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 448 с.
120. Швиданенко Г. О., Лаврененко В. В., Приходько Л. М., Швидка О. М. Контролінг : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2013. 240
121. Шишкова Н.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління розрахунками з контрагентами підприємства. Ефективна економіка № 3, 2014 URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2869>
122. Шкільняк М. М, Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент: Навчальний посібник. – Тернопіль: Крок, 2017 р. – 252 с.

123. Штангрет А. М. Обліково-аналітичне забезпечення в процесі управління економічною безпекою підприємства / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Наукові записки [Української академії друкарства]. - 2016. - № 2. - С. 167–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2016_2_21

124. Штангрет А. М. Процес здійснення обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства. Наукові записки/ SCIENTIFIC PAPERS. 2015. 2 (51) С.133-140 URL: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-51/18.pdf>

125. Що надихає українців на подвиги на роботі. Мотивація персоналу. URL: <https://grc.ua/article/18318>

126. Юзва Р. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. ... канд. екон. наук спец.: 08.00.09 / Р. П. Юзва ; Тернопільський національний економічний університет. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/1840>

127. Якубівська Ю. Є. Промислове шпигунство з боку Китаю як загроза для економічної безпеки. Збірник тез доповідей всеукраїнської науковопрактичної конференції «Тактичні та стратегічні пріоритети зміцнення фінансово-економічної безпеки держави», Тернопіль: THEУ, 2016. С.152-154

128. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements. К: «Фенікс» 2020. 1141 с.

129. URL: <https://youcontrol.com.ua/blog/ryzyk-vs-nevyznachenistyak-z-tsymb-pratsiuvaty/>

130. URL: <https://www.pwc.ru/ru/publications/collection/covid-19-erm-results.pdf>

131. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/071-oblik-i-opodatkuвання-magistr.pdf>

132. Pedneault Stephen, Rudewicz Frank, Sheetz Michael, Silverstone Howard Forensic Accounting and Fraud Investigation CPE Edition. John Wiley & Sons, Inc. 2012. URL:

133. Thomas W. Golden, Steven L. Skalak, Mona M. Clayton A Guide to Forensic Accounting Investigation. John Wiley & Sons, Inc. 2006. URL: <http://160592857366.free.fr/joe/ebooks/Corporate%20Finance/Wiley%20A%20Guide%20to%20Forensic%20Accounting%20Investigation.pdf>

134. Economic Intelligence. A Guide for Beginners and Practitioners. European Commission. 2002. URL: <https://www.madrimasd.org/sites/default/files/CETISME-ETI-guide-english.pdf>

135. Kuzmenko H., Shalimova N., Lysenko A. Information supporting system about Tax Capacity of a Company and its efficiency: principles of formation and evaluation. *PIRETC. Journal of Social Research & Behavioral Sciences*.

Proceedings of the International Center for research Education & Training. 2020. Volume 10 Issue 03. P. 17-23. <https://zenodo.org/record/4319771#.X9e0UtgzaUI>

Законодавчі та нормативні документи, міжнародні стандарти:

1. Загальні вимоги до фінансової звітності : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку від 7 лют. 2013 р. №1 (зі змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (

2. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII (зі змінами та доповненнями). URL: [:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text)

3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: [:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text)

4. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

5. Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів (включаючи Міжнародні стандарти незалежності). Видання 2018 р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/kodex_et.pdf

6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016-2017 років. Частина I. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C3.pdf .

7. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016-2017 років. Частина II. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C3.pdf.

8. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016-2017 років. Частина III. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C3.pdf

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» від 29.03.2006 №373 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-п#Text>

10. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову

інформацію» від 19 жовтня 2016 р. № 736 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-п#Text>

11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, які не представляють комерційної таємниці» від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п#Text)

12. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 груд. 2017 р. №2258-VIII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>

13. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. №996-XIV (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України : наказ від 27 черв. 2013 р. №635 (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13> .

15. Про затвердження Порядку подання фінансової звітності : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лют. 2000 р. №419 (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-п> .

16. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. №2210-III (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> .

17. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

18. Про Примітки до річної фінансової звітності : наказ Міністерства фінансів України від 29 лист. 2000 р. №302 (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00>.

Платформи для перевірки контрагентів

Система YouControl — онлайн-сервіс перевірки компаній

<https://youcontrol.com.ua/>

<https://opendatabot.ua/>

<https://smida.gov.ua/db>

Платформи для генерації звітності та обміну документами

Сучасна електронна звітність та обмін електронними документами з контрагентами

<https://art-zvit.com.ua/>

<https://www.mdoffice.com.ua>

<https://www.softcom.ua/>

<https://www.softcom.ua/ua/medoc/programm/>

Платформи для розрахункових операцій

<https://checkbox.ua/>

<https://torgsoft.ua/>

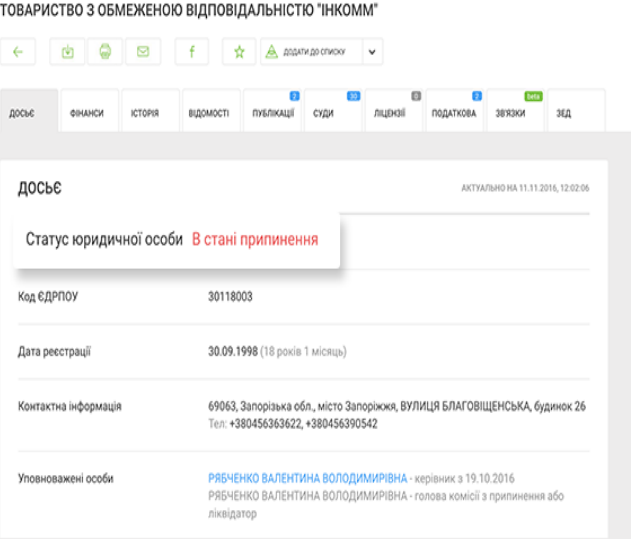
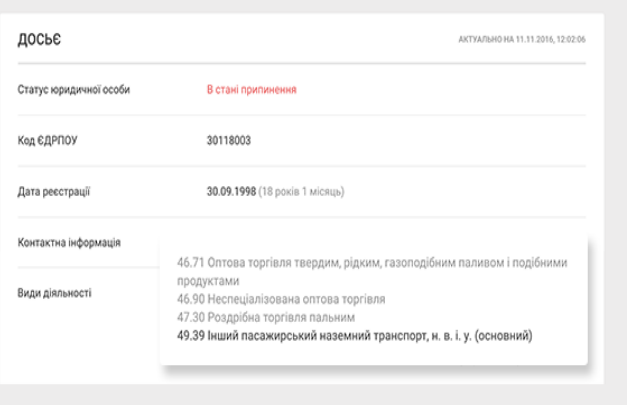
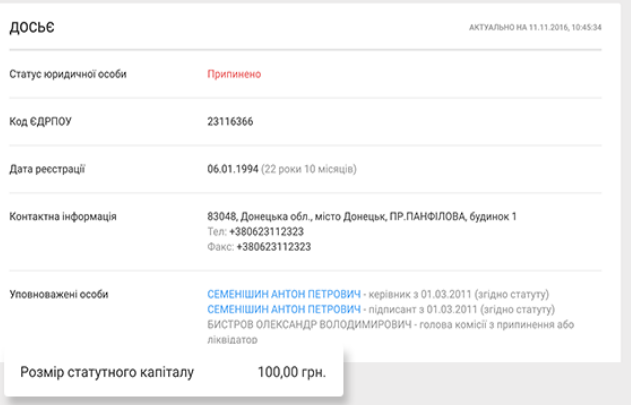
<https://e-check.com.ua/>

<https://kasa.vchasno.com.ua>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Зразок формування досьє контрагента

Запитання	Дія
Крок №1. Перевірка правомочності.	
Підприємство взагалі існує? Можливо, що підприємство офіційно ліквідоване, проте вам про це невідомо.	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ІНКОММ" досьє Статус юридичної особи В стані припинення Код ЄДРПОУ 30118003 Дата реєстрації 30.09.1998 (18 років 1 місяць) Контактна інформація 69063, Запорізька обл., місто Запоріжжя, вулиця БЛАГОВІЩЕНСЬКА, будинок 26 Тел: +380456363622, +380456390542 Уповноважені особи РЯБЧЕНКО ВАЛЕНТИНА ВОЛОДИМИРІВНА - керівник з 19.10.2016 РЯБЧЕНКО ВАЛЕНТИНА ВОЛОДИМИРІВНА - голова комісії з припинення або ліквідації
Чим займається підприємство? Переконайтесь, що ваш партнер має право займатись тим видом діяльності, який він вам пропонує.	 досьє Статус юридичної особи В стані припинення Код ЄДРПОУ 30118003 Дата реєстрації 30.09.1998 (18 років 1 місяць) Контактна інформація 46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля 47.30 Роздрібна торгівля пальним 49.39 Інший пасажирський наземний транспорт, н. в. і. у. (основний) Види діяльності
Чи не замалий статутний капітал? Хоча законом не заборонено встановлювати мінімальний статутний капітал, не завадить поцікавитись у партнера, чому було прийняте таке рішення. Також перевірте, чи був статутний капітал внесений засновниками.	 досьє Статус юридичної особи Припинено Код ЄДРПОУ 23116366 Дата реєстрації 06.01.1994 (22 роки 10 місяців) Контактна інформація 83048, Донецька обл., місто Донецьк, ПР.ПАНФІЛОВА, будинок 1 Тел: +380623112323 Факс: +380623112323 Уповноважені особи СЕМЕНШИН АНТОН ПЕТРОВИЧ - керівник з 01.03.2011 (згідно статуту) СЕМЕНШИН АНТОН ПЕТРОВИЧ - підписант з 01.03.2011 (згідно статуту) БИСТРОВ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ - голова комісії з припинення або ліквідації Розмір статутного капіталу 100,00 грн.

Чи не занадто молоде підприємство? Якщо вам розказали про великий досвід роботи на ринку та десятки задоволених клієнтів, перевірте, чи цей досвід вкладається в строк, який підприємство існує взагалі. Також потрібно переглянути історію присвоєння КВЕДу по кожному виду діяльності.

У партнера є необхідні для діяльності ліцензії? Особливу увагу зверніть на контрагента, в якого ліцензія була анульована. Можливо, він більше не має права займатись тою діяльністю, яку декларує, і тим саме може підставити і вас. Тим більше, варто дізнатись, чому його позбавили ліцензії.

Ваш партнер не банкрут? В процесі банкрутства директор може встигнути отримати від вас товар або гроші, які надзвичайно складно повернути потім. Дізнавайтесь такі подробиці заздалегідь, переглянувши поточний стан контрагента. Також партнера можна поставити до моніторингу і вчасно отримати сповіщення про початок процедури банкрутства.

досьє

АКТУАЛЬНО НА 11.11.2016, 12:02:06

Статус юридичної особи

В стані припинення

Код ЄДРПОУ

05.06.2014 (2 роки 5 місяців)

Дата реєстрації

Контактна інформація

69063, Запорізька обл., місто Запоріжжя, ВУЛИЦЯ БЛАГОВІЩЕНСЬКА, будинок 26

Види діяльності

46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами
46.90 Неспеціалізована оптова торгівля
47.30 Роздрібна торгівля паливом
49.39 Інший пасажирський наземний транспорт, н. в. і. у. (основний)

ЛІЦЕНЗІЇ ТА ДОЗВОЛИ

АКТУАЛЬНО НА 10.11.2016

Серія та номер	Термін дії та Стан	Дата актуальності	Вид діяльності	Орган ліцензування та видачі дозволу
35242	з 01.11.2015 до 31.10.2016	01.09.2016	Роздрібна торгівля алкогольними напоями	ГУ ДФС у м. Києві
24634	з 01.09.2015 до 31.08.2016 Анульована	01.09.2016	Роздрібна торгівля алкогольними напоями	ГУ ДФС у м. Києві
660111	з 11.07.2015 до 10.07.2016 Анульована	01.09.2016	Роздрібна торгівля алкогольними напоями	ГУ ДФС у м. Києві
685321	з 25.06.2015 до 24.06.2016 Анульована	01.09.2016	Роздрібна торгівля тютюновими виробами	ГУ ДФС у м. Києві
680673	з 15.06.2015 до 14.06.2016 Анульована	01.09.2016	Роздрібна торгівля тютюновими виробами	ГУ ДФС у м. Києві

досьє

АКТУАЛЬНО НА 11.11.2016, 12:46:13

Статус юридичної особи

Є документи ВГСУ про банкрутство

Код ЄДРПОУ

14308500

Дата реєстрації

25.12.2003 (12 років 10 місяців)

Контактна інформація

73000, Херсонська обл., місто Херсон, КАРАНТИННИЙ ОСТРІВ, будинок 1
Тел: 0552270650, 0552271967

Уповноважені особи

МЕНЧАК В'ЯЧЕСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ - керівник з 25.07.2016 (ліквідатор)
МЕНЧАК В'ЯЧЕСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ - підписант з 25.07.2016 (ліквідатор)
МЕНЧАК В'ЯЧЕСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ - голова комісії з припинення або ліквідації

Види діяльності

30.11 Будівництво суден і плавучих конструкцій (основний)
25.62 Механічне оброблення металевих виробів
47.25 Роздрібна торгівля напоями в спеціалізованих магазинах
49.41 Вантажний автомобільний транспорт
33.15 Ремонт і технічне обслуговування суден і човнів
38.31 Демонтаж (розбирання) машин і устаткування

Чи є ваш контрагент платником ПДВ? Не довіряйте словам та сканкопіям свідоцтва платника ПДВ (вони можуть виявитись простроченими), перевіряйте найактуальнішу інформацію. Пізніше можуть виникнути проблеми з віднесенням відповідних сум до складу податкового кредиту та отримання бюджетного відшкодування ПДВ, що означатиме суттєві фінансові втрати.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ АКТУАЛЬНО НА 11.11.2016, 12:59:33

Реєстр платників ПДВ	Інформація про особу відсутня в базі
Анульована реєстрація платників ПДВ	Інформація про особу наявна в базі
Індивідуальний податковий номер (анульовано)	143533026552
Дата анулювання реєстрації	19.07.2013
Причина анулювання відсутність поставок та ненадання декларацій	
Підстава анулювання	СКАСОВАНО ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ПОДАТКОВОЇ
Дізнайся більше про свого "партнера" за його ідентифікаційним номером	Станом на 01.11.2016 Інформація про особу відсутня в базі

Які стосунки з податковою? Можливо, ваш контрагент має податковий борг, про який він вам точно не повідомить.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ АКТУАЛЬНО НА 11.11.2016, 12:46:08

Реєстр платників ПДВ	Інформація про особу наявна в базі
Індивідуальний податковий номер	143085021036
Дата реєстрації	12.07.1997
Анульована реєстрація платників ПДВ	Інформація про особу відсутня в базі
Дізнайся більше про свого бізнес-партнера	Станом на 21.10.2016 перебуває на обліку в контролюючому органі як такий, що визнаний банкрутом
Стан розрахунків платника податків з бюджетом	Станом на 07.11.2016 Платник податків має податковий борг
Реєстр платників єдиного податку	Інформація про особу відсутня в базі

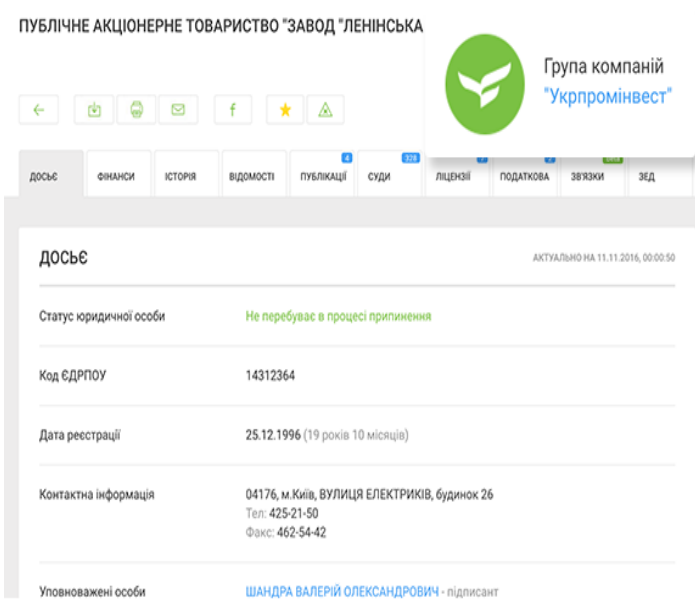
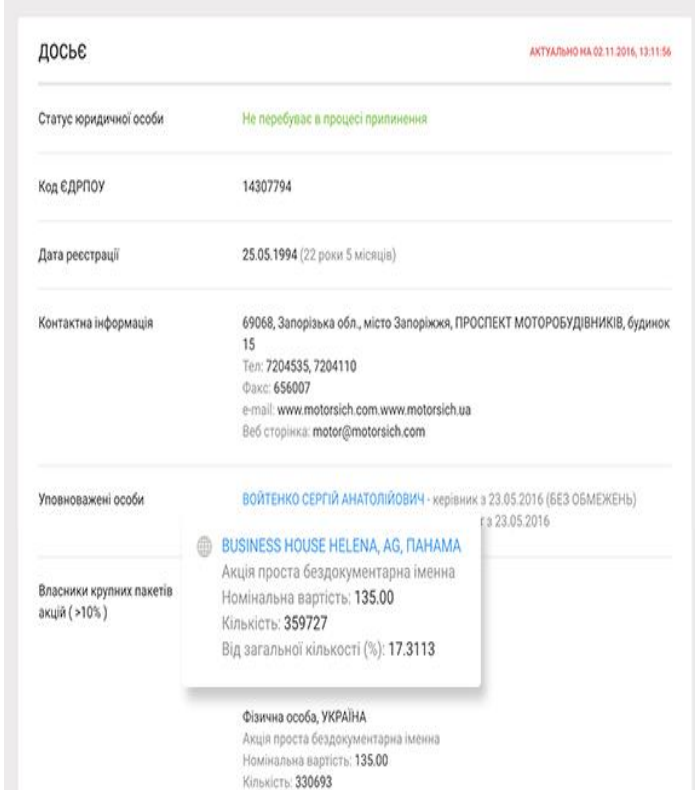
Крок №2. Перевірка історії судових справ

Дізнайтесь, які судові справи мав ваш партнер. Ким виступав: позивачем чи відповідачем, та на які суми були позови. Чи велись щодо підприємства або його посадових осіб кримінальні справи.

СУДОВІ ДОКУМЕНТИ АКТУАЛЬНО НА 04.11.2016, 00:13:10

СУМА ПОЗОВУ, ГРН	ФОРМА СУДОВИХ ДОКУМЕНТІВ	ДАТА УХВАЛЕННЯ	СТАТУС	НОМЕР СПРАВИ		
17.10.2016	62079797	910/15281/13 (6)	Ухвала	Господарське	Відповідач	55 000
12.10.2016	62030751	910/15113/16 (1)	Рішення	Господарське	Відповідач	13 338
10.10.2016	61959044	910/15281/13 (6)	Ухвала	Господарське	Відповідач	55 000
26.09.2016	61568555	910/15281/13 (6)	Ухвала	Господарське	Відповідач	55 000
18.07.2016	59079422	910/15281/13 (6)	Ухвала	Господарське	Позивач	84 674
01.07.2016	58637375	910/15281/13 (6)	Ухвала	Господарське	Позивач	84 674
31.03.2016	57004536	910/2883/16 (1)	Рішення	Господарське	Позивач	84 674
02.03.2016	56463228	758/14838/15-ц (1)	Рішення	Цивільне	Позивач	84 674

Крок №3. Перевірка власників, кінцевих бенефіціарів та ключових акціонерів.

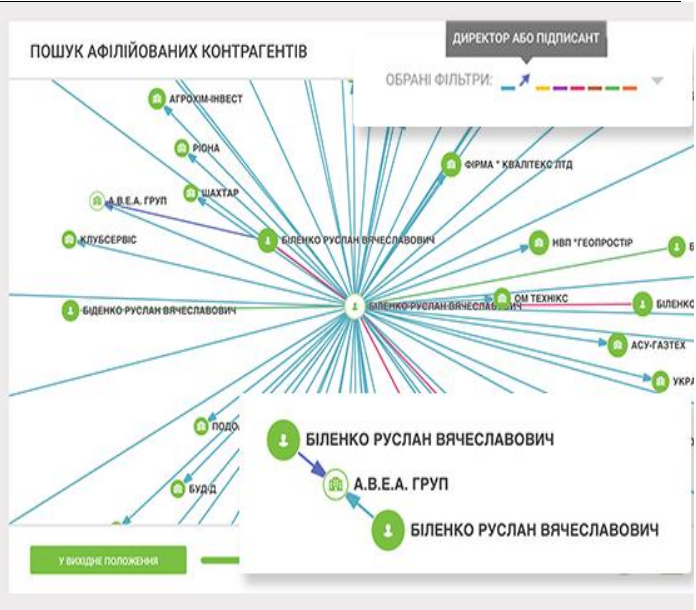
Обов'язково поцікавтесь структурою власності вашого контрагента. Чи є в засновниках підозрілі компанії, офшори чи одіозні персони? Чи входить підприємство у велику фінансову групу? Якщо так, то ви побачите піктограму групи прямо в досьє компанії.	 ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ЗАВОД "ЛЕНІНСЬКА" Група компаній "Укрпромінвест" ДОСЬЄ Статус юридичної особи: Не перебуває в процесі припинення Код ЄДРПОУ: 14312364 Дата реєстрації: 25.12.1996 (19 років 10 місяців) Контактна інформація: 04176, м.Київ, вулиця ЕЛЕКТРИКІВ, будинок 26 Тел: 425-21-50 Факс: 462-54-42 Уповноважені особи: ШАНДРА ВАЛЕРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ - підписант
Навіщо в засновниках офшор? Хоча законом не заборонено використовувати офшори, вас має зацікавити цей факт у біографії вашого партнера. Окрім того, існують так звані "чорні офшори" (Беліз, Ліберія, Бермудські острови тощо), визнані такими у всьому світі. Варто попросити вашого контрагента пояснити необхідність компаній під юрисдикцією підозрілих країн у списку засновників його підприємства.	 ДОСЬЄ Статус юридичної особи: Не перебуває в процесі припинення Код ЄДРПОУ: 14307794 Дата реєстрації: 25.05.1994 (22 роки 5 місяців) Контактна інформація: 69068, Запорізька обл., місто Запоріжжя, ПРОСПЕКТ МОТОРОБУДІВНИКІВ, будинок 15 Тел: 7204535, 7204110 Факс: 656007 e-mail: www.motorsich.com, www.motorsich.ua Веб сторінка: motor@motorsich.com Уповноважені особи: ВОЙТЕНКО СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ - керівник з 23.05.2016 (БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ) з 23.05.2016 Власники крупних пакетів акцій (>10%): BUSINESS HOUSE HELENA, AG, PANAMA Акція проста бездокументарна іменна Номинальна вартість: 135.00 Кількість: 359727 Від загальної кількості (%): 17.3113 Фізична особа, УКРАЇНА Акція проста бездокументарна іменна Номинальна вартість: 135.00 Кількість: 330693

Хто насправді приймає рішення? Досьє покаже, хто володіє найбільшою часткою акцій. Так буває, що засновник — зовні прозора і чиста компанія, проте 90% якої знаходиться у володінні організації з сумнівною репутацією.	ДОСЬЄ АКТУАЛЬНО НА 02.11.2016, 13:11:56 Статус юридичної особи Не перебуває в процесі припинення Код ЄДРПОУ 14307794 Дата реєстрації 25.05.1994 (22 роки 5 місяців) Перелік засновників юридичної особи АКЦІОНЕРИ ЗГІДНО РЕЄСТРУ ЯКИЙ ВЕДЕ ВДЦП 100,00% Розмір внеску до статутного фонду: 120 000 000,00 грн. КІНЦЕВИЙ БЕНЕФІЦІАРНИЙ ВЛАСНИК (КОНТРОЛЕР) - МОРОЗОВ ОЛЕКСАНДР ВАЛЕРІЙОВИЧ Адреса засновника: УКРАЇНА, МІСТО КІЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РАЙОН, ПРОВУЛОК БЕХТЕРЕВСЬКИЙ, БУДИНОК 14, КВАРТИРА 34, РНОКПП Власники крупних пакетів акцій (>10%) ЦЕХРІБА ІНВЕСТМЕНТС ЛІМІТЕД (CEHRIBA INVESTMENTS LIMITED), НЕ 241733, КІПР Акція проста бездокументарна іменна Номінальна вартість: 100.00 Кількість: 1199970 Від загальної кількості (%): 99.9975
--	---

Крок №4. Перевірка зв'язків компанії та директора.

Скористайтесь інструментом “Пошук зв'язків”, і структура компанії вашого партнера розкриється перед вами у всій повноті. Чому компанія має так багато співзасновників? Попросіть вашого партнера пояснити доцільність заплутаної структури власності, особливо, якщо підприємства не зв'язані одне з одним сферою діяльності.	Перелік засновників юридичної особи ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "МОТОР СІН" 10,00% Код ЄДРПОУ засновника: 14307794 Адреса засновника: 69068, Запорізька обл., місто Запоріжжя, Шевченківський район, ПРОСПЕКТ МОТОРБУДІВНИКІВ, будинок 15 Розмір внеску до статутного фонду: 753 913,42 грн. КОМПАНІЯ "ДЖЕОФОРД ЕЛЕЛПІ" 22,50% Адреса засновника: 00000, УІТЧЕРЧ РОУД, 82 М. КАРДІФФ, ВЕЛИКА БРИТАНІЯ, СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО Розмір внеску до статутного фонду: 1 696 305,00 грн. КОМПАНІЯ "ДУНКАН ПРОМОУШНЗ ЛТД" 22,50% Адреса засновника: 00000, ДРЕЙК ЧЕМБЕРЗ, РОУД ТАУН, ТОРТОЛА, БРИТАНСЬКІ ВІРГІНСЬКІ ОСТРОВИЧ, ВІРГІНСЬКІ ОСТРОВИ, БРИТАНСЬКІ Розмір внеску до статутного фонду: 1 696 305,00 грн. КОМПАНІЯ "ТАБЕРНУС КОРП." 22,50% Адреса засновника: 00000, ГЛОБАЛ БЕНК ТАУЕР, 18-Й ПОВУРХ ОФІС 1901, ВУЛИЦЯ 50, М.ПАНАМА, ПАНАМА Розмір внеску до статутного фонду: 1 696 305,00 грн.
---	---

А точно перед вами справжній директор? Розкрийте зв'язки керівника, і переконайтесь, що він справжній, а не номінальний. Зазвичай фіктивне підприємство керується підставними особами, які зазначаються керівниками відразу у великій кількості компаній.

Що не так з особистими даними директора? Траплялися випадки, коли прізвище директора було навмисно викривлене під час реєстрації, щоб приховати наявність компаній, звинувачених у шахрайстві. Скористайтесь всіма інструментами пошуку щоб знайти достовірну інформацію. Наприклад, інструмент пошуку зв'язків знайде всі збіги, включно з адресою реєстрації та телефоном. Можливо, у вашого партнера є "брат-близнюк", якраз на якого і зареєстровані проблемні компанії.

Керівники (всього 4 зміни)	
18.03.2015	КОЛОМІЄЦЬ ДМИТРО АНДРІЙОВИЧ (обіймав посаду 1 рік 7 місяців 27 днів)
21.01.2014	Гіркавенко Сергій Вікторович (обіймав посаду 1 рік 1 місяць 28 днів)
29.12.2011	СЕМЕНКОВ ЮРІЙ ФЕДОРОВИЧ (обіймав посаду 2 роки 23 дні)

Де зареєстрована компанія? Пошук зв'язків покаже, скільки підприємств зареєстровані за цією адресою. Можливо, це адреса “масової реєстрації”, яку обирають компанії, що не мають коштів на оренду власного приміщення, або ховаються від контролюючих та правоохоронних органів.

Які обмеження має директор? Якщо в статуті прописані фінансові обмеження директора, є ризик підписати контракт на суму, яка перевищує обмеження. Пізніше такий договір можна визнати недійсним.

ДОСЬЄ		АКТУАЛЬНО НА 11.11.2016, 12:46:13
Статус юридичної особи	Є документи ВГСУ про банкрутство	
Код ЄДРПОУ	14308500	
Дата реєстрації	ПРОТАСЕВИЧ НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА - керівник з 25.01.2016 (правочини на суму не більше 1000 грн.)	
Уповноважені особи		
Види діяльності	68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна (основний)	
Форма власності	Недержавна власність	
Перелік засновників юридичної особи	КОСЄ ДМИТРО ДМИТРОВИЧ 100,00% Адреса засновника: 03056, м.Київ, Солом'янський район, ВУЛИЦЯ БОРЩАГІВСЬКА, будинок 14, корпус А, квартира 24 Розмір внеску до статутного фонду: 300 000,00 грн. КІНЦЕВИЙ БЕНЕФІЦІАРНИЙ ВЛАСНИК (КОНТРОЛЕР) - ВІДСУТНИЙ Розмір внеску до статутного фонду: 0,00 грн.	
Розмір статутного капіталу	300 000,00 грн.	

Крок №5. Перевірка на співпрацю з країнами під санкціями.

Вам потрібні зайві репутаційні проблеми? До того ж, співпрацюючи з партнером, який порушує міжнародні санкції, ви також ризикуєте під них потрапити.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

РИЗИКИ

Операції з офшорами Так

- 🌐 Ліберія, 2016 рік
- 🌐 СЕНТ-КІТС І НЕВІС, 2015 рік
- 🌐 Британські Віргінські Острови, 2013 рік
- 🌐 Беліз, 2014, 2016 рік

- 🌐 ІРЛАНДІЯ, 1999, 2013 рік
- 🌐 СІНГАПУР, 2015 рік
- 🌐 СУДАН, 2012, 2013 рік
- 🌐 Британські Віргінські Острови, 2013 рік
- 🌐 ПАНАМА, 2013 рік
- 🌐 Ліберія, 2016 рік
- 🌐 ЛЮКСЕМБУРГ, 2012, 2013, 2015 рік

Операції з країнами під санкціями Так

СУДАН, 2012, 2013 рік

УГАНДА, 2012, 2013, 2015 рік

ПІВНІЧНА КОРЕЯ, 1999, 2013 рік

ІРАН, ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА, 2012 рік

ІРАН, ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА, 2012 рік

Крок №6. Перевірка на ринкову потужність компанії.

Ви впевнені, що потужностей партнера вистачить для задоволення ваших потреб? Скористайтесь інструментом “Дослідження ринку” і з’ясуєте, чи входить компанія в ТОП-25 за потрібними вам параметрами. Після цього ви не тільки зможете прийняти рішення щодо даного партнера, а й отримати великий список альтернатив.

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ

В СТАНІ ПРИПИНЕННЯ
РЕГІОН
ПЕРСОНАЛ (ФО)
СОФТВЕЙР
ВИРУЧКА

Основний КВЕД
Додатковий КВЕД
Товари ЗЕД

ФІЛЬТР: В СТАНІ ПРИПИНЕННЯ ✕

ОСНОВНИЙ КВЕД: ВИРОБНИЦТВО МЕБЛІВ ✕ ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ФАРМАЦЕВТИЧН... ✕

ДОДАТКОВИЙ КВЕД: РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ, КРИМ ТОРГІВЛІ АВТОТ... ✕

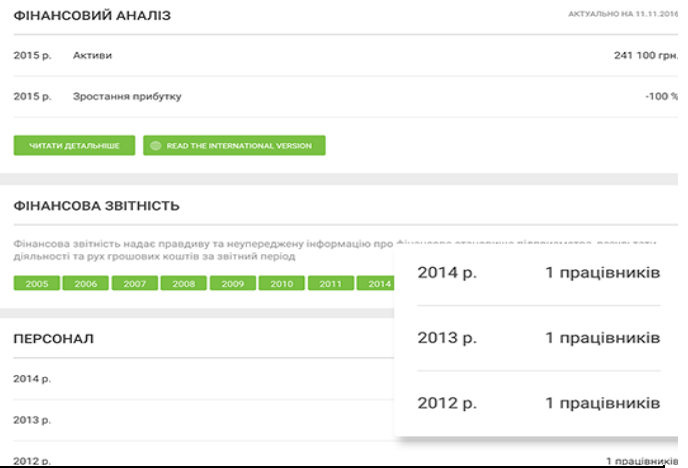
ТОВАРИ ЗЕД:

СФОРМУВАТИ ЗВІТ

ТОП 25

Назва	Виручка, грн.	Імпорт, грн.	Експорт, грн.
1. ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ 'ОДЕСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД' / 30087693	384 087 000	5 815 630	32 179 81
2. ПІДПРИЄМСТВО ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН (РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ (ПРОФСПІЛКИ) "ФІРМА ЛАСКА" ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ "АСОЦІАЦІЯ ПІДТРИМКИ ВІТЧИЗНЯНОГО ТОВАРОВИРОБНИКА" / 39503720	289 093 000	8 689 157	25 246 51

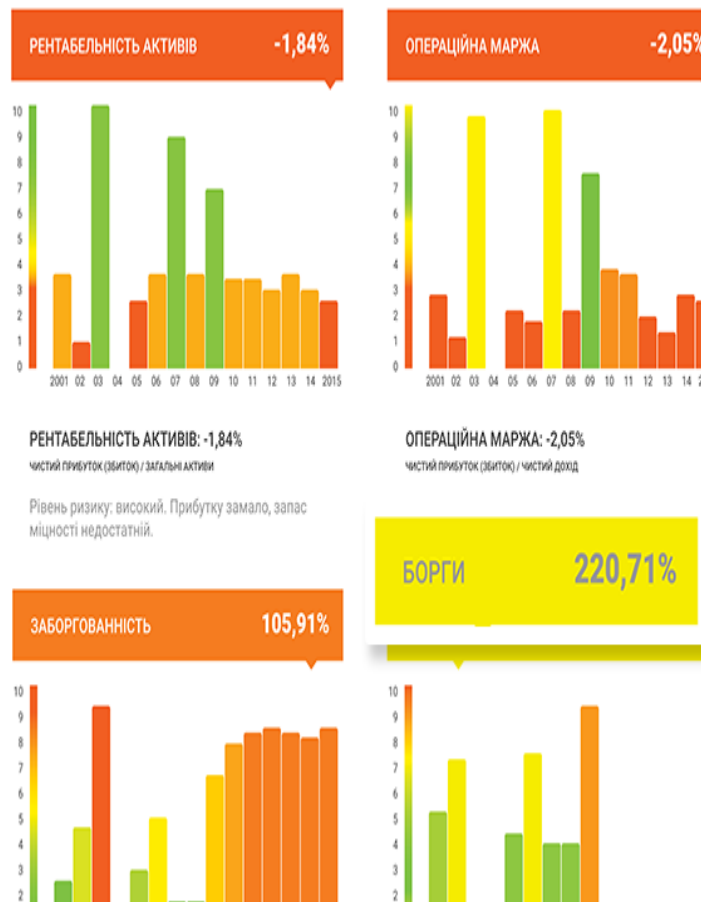
А раптом це “фірма-прокладка”? Не полінуйтесь звертати увагу на кількість персоналу. Компанія з великим оборотом та критично малою кількістю персоналу мусить вас насторожити.

Крок №7. Перевірка фінансового стану.

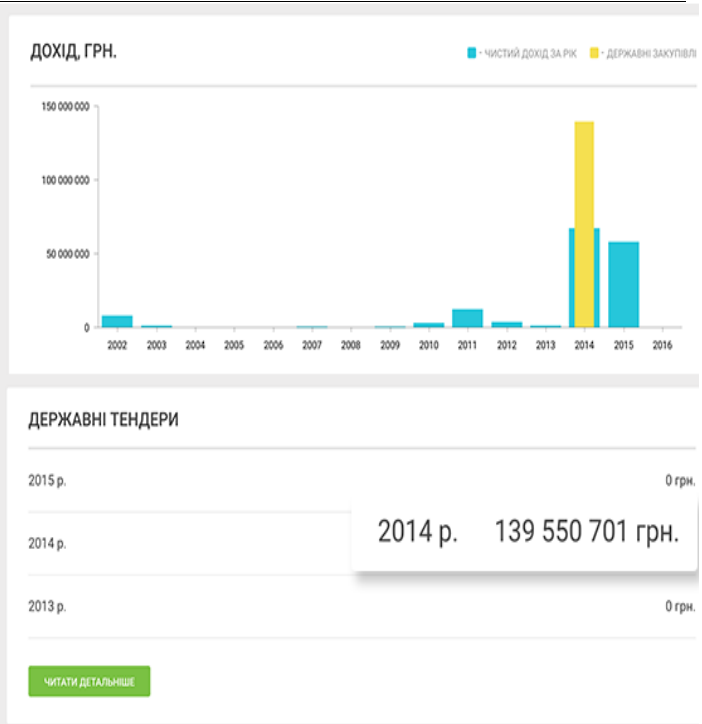
Це потужний інструмент, який покаже всі основні фінансові показники діяльності в зручній графічній формі з контекстними поясненнями. Ви отримаєте доступ до аналізу фінансового стану партнера за останні роки.

Варто звернути увагу на боргові зобов'язання партнерів, рентабельність та ліквідність активів.

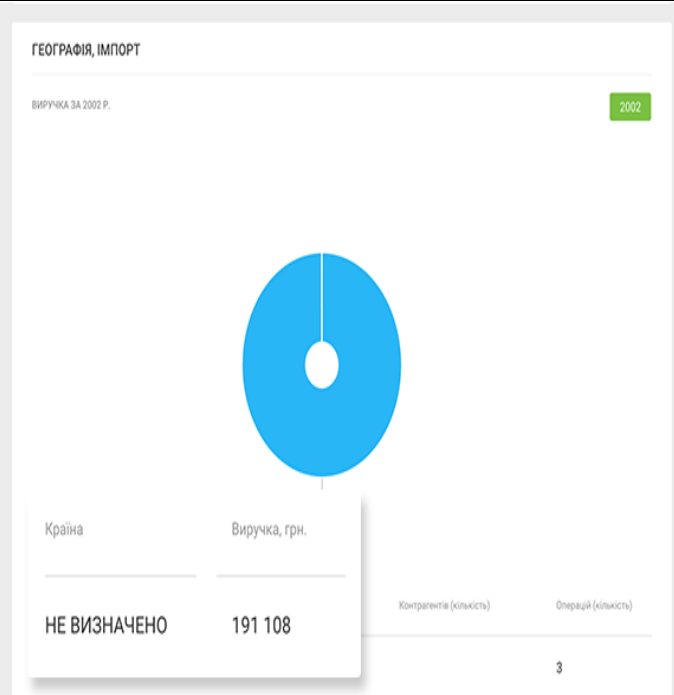
Крок №8. Перевірка тендерної діяльності.

Кожна компанія має право подаватись до участі в державних тендерах, якщо вона відповідає встановленим вимогам. Перевірте, яку частку в доходах компанії становлять державні закупівлі. Можливо, ця компанія створена тільки для того, щоб торгувати з державою, а справжніх інтересів у співробітництві з вами ваш партнер не декларує.

Крок №9. Перевірка зовнішньоекономічної діяльності.

Дізнайтесь, куди і що експортує, та звідки імпортує ваш контрагент. Яким чином це пов'язане з його основним видом діяльності? Також не зайвим буде поцікавитись щодо причини відсутності інформації стосовно країни-імпортера в офіційному реєстрі.

Навчальний посібник

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМТВА

Електронне видання

Центральноукраїнський національний
технічний університет,
2022

У посібнику викладено програмний матеріал з теорії та практики формування інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

З позицій системного підходу обґрунтовано склад, структуру, принципи функціонування й методологію впровадження обліково-аналітичних систем як головний ресурс інформаційного забезпечення, орієнтованих на підтримку процесів прийняття рішень щодо посилення економічної безпеки підприємства.

Значної уваги приділено розгляду практичної організації надійних інструментів обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Рекомендовано для наукових працівників, фахівців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів економічного профілю.